

Hakkari Review

(Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi)

E-ISSN: 2822-2989

Vol/Cilt: 6 Issue/Sayı: 2 Year/Yıl: 2022

SAHİBİ / OWNER

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ADINA / ON POSTGRADUATE SCHOOL OF EDU.
PROF. DR. ÖMER PAKIŞ

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

DOÇ. DR. EKREM YAŞAR AKÇAY

EDİTÖR YARDIMCISI

ARŞ. GÖR. DR. FATİH DEMİRCİOĞLU

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

ÖĞR. GÖR. YUNUS TİKER

ÖĞR. GÖR. GÜRKAN İLTER

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

OKT. HASAN ALKAN

ALAN EDİTÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Saim GÜNDOĞAN Hakkari Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İdris TURAN Hakkari Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Murat ÖZTÜRK Hakkari Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Aysel Köksal AKYOL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Baskın ORAN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Berrin AKMAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çağrı ERHAN	Kemerburgaz Üniversitesi
Prof. Dr. Erel TELLAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Georgianna DUARTE	Texas Brownsville University
Prof. Dr. Hacı CAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk ALKAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk EGELİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Nisa Ünalđı ÇORAL	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nizamettin KOÇ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Beşir ÇELİK	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adem DOĞAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahsun ASLAN	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt DİNÇER	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi KARAKAŞ	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KIZILTAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Poyraz GÜRSON	Okan Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet İLKİM	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus Emre KARAKAYA	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre DENİŞ	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İdris TURAN	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ERARSLAN	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Baysar TANIYAN	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Girayalp KARAKUŞ	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet TURKAY	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Saim GÜNDOĞAN	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TAN	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU	Munzur Üniversitesi
Dr. Hüsna Taş YETİM	Sakarya Üniversitesi

Hakkari Review, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanan ulusal hakemli online yayın yapan akademik bir dergidir. Hakkari Review, eğitim bilimleri, öğretmen yetiştirme, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, maliye, sosyoloji, psikoloji, tarih, Türk dili ve edebiyatı, felsefe, hukuk ve din bilimleri alanlarında ulusal/uluslararası düzeyde bilimsel bir niteliğe sahip, özgün araştırma makalelerine ve derlemelere yer verir.

DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDE YER ALAN FİKİRLER/DÜŞÜNCELER YAZAR/YAZARLARIN KENDİ GÖRÜŞLERİNİ YANSITMAKTADIR.

“DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDEN DOĞABİLECEK HER TÜRLÜ SORUMLULUK MAKALELERİN YAZAR/YAZARLARINA AİTTİR”.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

ResearchBib

ASOS Index

Journal Factor

Academic Keys

Rootindexing

Scientific Indexing Services

Eurasian Scientific Journal Index

COSMOS IF

i2or

International Scientific Indexing

infobase index

Science Library Index

DRJI

İÇİNDEKİLER

Editör'den.....	vii
15 TEMMUZ 2016 SONRASI TÜRKİYE'NİN IRAK'IN KUZEYİNE YAPTIĞI OPERASYONLARA DAİR BİR DEĞERLENDİRME	1
DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANI UYUŞMAZLIĞI VE TÜRKİYE LİBYA MUTABAKATI	25
SPOR LİSELERİ ÖĞRENCİLERİNİN SPORTMENLİK ALGISININ İNCELENMESİ	46
TÜRKİYE'DEKİ MİLLİ TAEKWONDOCULARIN DUYGU DURUMLARI VE KAYGI DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI.....	59
REVIEW OF CULTURAL IDENTITY IN AMY TAN AND KAFKA A SEARCH FOR WHAT IS NON-AMERICAN IN AMY TAN VS. WHAT IS NON-GERMAN IN FRANZ KAFKA.....	77
LUCIUS ANNAEUS SENECA'NIN EĞİTİM ANLAYIŞI	85
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ OLGUSU SERT VE YUMUŞAK GÜÇ.....	95
İNGİLİZ OKULU PERSPEKTİFİNDEN ORTA ASYA ANALİZİ.....	123
YAYIN İLKELERİ	
ETİK KURALLAR	
YAZIM KURALLARI	

Editör'den

Yoğun bir emek ve özveri sonrasında siz sayın okurlarımızın karşısına çıktığımız bu sayı (6. Cilt/2. Sayı) ile dergimiz Hakkari Review, altıncı yılını doldurmuş olmaktadır. Akademik dergicilik alanında yayını aralıksız olarak yedinci yıla taşımanın gururunu yaşıyoruz. Bu başarıda katkısı olan başta yazarlarımız olmak üzere dergimize emek vermiş herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Dergimizin benimsediği amaç ve kapsam doğrultusunda bu sayımızda farklı bilim alanlarına ait toplam 5 araştırma makalesi, 1 teorik makale, 1 derleme ve 1 adet de sanat & edebiyat yazısı yer almaktadır.

Tamamı alanında yetkin yazarlar tarafından kaleme alınmış araştırmaları dergimiz ile paylaşan yazarlarımıza, yazıları özenle inceleyip değerlendirmede bulunan hakemlerimize ve derginin yayına hazır hale getirilmesinde emeği olan editörlerimize teşekkürlerimizi sunarız. Hakkari Review'in her yeni sayıda gelişerek ve güçlenerek okurlarımız ve bilim dünyasına katkı sağlaması umuduyla sağlıklı, mutlu ve başarılı günler dileriz.

Hakkari Review Editör Kurulu Adına

Editör / Doç. Dr. Ekrem

Yaşar AKÇAY

Editör Yardımcısı / Arş.

Gör. Dr. Fatih

DEMİRCİOĞLU

15 TEMMUZ 2016 SONRASI TÜRKİYE’NİN İRAK’IN KUZEYİNE YAPTIĞI OPERASYONLARA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Ekrem Yaşar AKÇAY¹

Murat MUTLU²

Özet

Bu çalışma, Türkiye'nin PKK terör örgütü ile mücadele kapsamında Irak'ın kuzeyinde oluşan dış politikasını, 2016 yılı sonrası Irak'ın kuzeyine gerçekleştirdiği askeri operasyonlarının nedenlerini ele almaktadır. Çalışmada Türkiye'nin bölgesel aktör olarak Irak kuzeyine benimsediği strateji açıklanmaktadır. Türkiye Irak sınırında Hakkâri ilinde (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) yaşayan 100 kişiye 27 sorudan oluşan anket çalışması yapılmıştır. Nicel değişkenleri karşılaştırmak için öncelikle parametrik test koşullarının sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede bölgede yaşayan insanların 15 Temmuz sonrası Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonlar hakkındaki bilgi ve tutumları analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonların halk tarafından desteklendiği ve PKK terör örgütüne önemli zararlar verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Türkiye, Irak'ın kuzeyi, Askeri Operasyon, PKK

AN EVALUATION OF TÜRKİYE'S OPERATIONS IN THE NORTH OF IRAQ AFTER JULY 15, 2016

Abstract

This study deals with Türkiye's foreign policy in the Northern Iraq within the scope of the fight against the PKK terrorist organization, and the reasons for its military operations in the Northern Iraq after 2016. In the study, the strategy adopted by Türkiye as a regional actor in the Northern Iraq is explained. In the study, a survey consisting of 27 questions was conducted on 100 people living in Hakkari province (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) on the Turkish-Iraqi border. In order to compare the quantitative variables, it was first investigated whether the parametric test conditions were met. In this context, the knowledge and attitudes of the people living in the region about Türkiye's operations in Northern Iraq after July 15 were analyzed. As a result of the evaluation, it was concluded that the operations carried out by Turkey in the North of Iraq were supported by the people and caused significant damage to the PKK terrorist organization.

Keywords: July, 15, Türkiye, Northern Iraq, Military Operation, PKK

¹ Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hakkari, Türkiye. ey_akcay@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9157-6133

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hakkari, Türkiye. 201405002@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5789-4971

GİRİŞ

Türkiye uzun yıllardır terörizme maruz kalan ve terörle mücadele eden bir ülkedir. Son dönemlerde Türkiye'nin -Partiya Karkerên Kurdistanê-Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütüyle olan mücadelesi teknolojideki gelişmeler de dikkate alındığında Türkiye'ye PKK'ya karşı başarılı ve önemli sonuçlar doğuran hamleler yaptırmış ve Türkiye PKK ile mücadelesinde önemli bir avantaj elde etmiştir (Acar ve Pekcandanoğlu, 2022, s. 84). Buna karşın 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sürecine kadar Irak'ın kuzeyine gerçekleştirilen operasyonlar ABD ile batılı ülkelerin baskısı altında ve bağımlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Kutlay ve Öniş, 2021, s. 1090).

Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında Irak'ın Kuzeyine 15 Temmuz 2016'dan önce gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar PKK terör örgütünün faaliyetlerinin sonlandırılması amacıyla yapılmış; ancak örgütün varlığı tamamen ortadan kaldırılamamıştır. 2016 yılı öncesi dönemde Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirilen operasyonlarda savunma sanayi yerli ürünler bakımından zayıf ve bağımlı bir Türkiye bulunmaktaydı. 2016 sonrası dönemde icra edilen operasyonlarda neredeyse tamamıyla yerli imkânların kullanılması söz konusu olup başarıya çok büyük etkisi olmuştur (Demir, 2021, s. 545). Bu anlamda 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye, dışa bağımlılığı azaltarak savunma alanında kendi kendine yetebilen bir ülke durumuna gelerek bağımsız operasyonlar gerçekleştirmektedir (Özdemir, 2022). Irak'ın Kuzeyine gerçekleştirilen müdahale operasyonunda Türkiye, Irak merkezi hükümeti ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) güçlerini de kendi safına çekerek operasyonların cephesini genişletmeye çalışmıştır (Yanarocak, 2021). Bu nedenle Türkiye'nin 15 Temmuz darbe girişimi öncesi ve sonrasında PKK ile mücadelesindeki değişen stratejik konseptini anlayabilmek Türkiye'nin dış politikasındaki değişim ve dönüşümü anlamaya da yardım etmektedir (Alshaghel ve Alwahaib, 2021, s. 22).

Bu nedenle yapılan bu çalışma Irak'ın kuzeyine yapılan müdahale operasyonlarına PKK terör örgütü ile mücadele açısından bakılmaması, Irak Merkezi Hükümeti ve IKBY'nin DEAŞ terör örgütü ile nasıl mücadele edilirse Irak'ın toprak bütünlüğünü bozan PKK terör örgütüne bu açıdan bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca müdahale operasyonlarının Türkiye-Irak ilişkilerinde PKK terör örgütü açısından neler getirip getirmeyeceği de bu çalışmada ortaya konulacaktır.

Çalışmada Türkiye-Irak sınırında Hakkâri ilinde (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) yaşayan 100 kişiye 27 sorudan oluşan anket çalışması yapılmış, elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kişisel bilgiler için betimsel istatistik parametreleri olarak frekans (n) ve yüzde (%) kullanılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, min-maks değerleri, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Nicel değişkenleri karşılaştırmak için öncelikle parametrik test koşullarının sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede bölgede yaşayan insanların 15 Temmuz sonrası Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyine yaptığı operasyonlar hakkındaki bilgi ve tutumları analiz edilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma nicel ve betimleyici bir araştırma olup 2021 yılında Türkiye-Irak sınırında Hakkâri ilinde (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) yaşayan 100 kişiye 27 sorudan oluşan anket çalışması yapılmıştır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeden gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmıştır. Araştırmaya katılan kişiler 18 yaşını doldurmuş, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Türkiye-Irak sınırında askeri operasyon yapılan bölgeye

yerleşim yerlerinde uzun bir süredir ikamet eden kişilerden oluşmuştur. Çalışma için Hakkâri Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kuruluna başvuru yapılmış ve 24.05.2021 tarih ve 7058 sayılı etik kurul onayı da alınmıştır.

Katılımcılara yapılan anket iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde ankete katılan kişilerin sosyo-demografik özelliklerini belirleyecek, katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni hali, doğum yeri ve kaç yıldır bölgede yaşadığına ilişkin sorular sorulmuştur.

İkinci bölümde ise katılımcılara Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonlara ilişkin bilgi düzeylerini ve tutumlarını ölçen sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde ise katılımcılara Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonları destekleyip desteklemedikleri, siyasi iktidarın bu konudaki tutumu, operasyonların PKK'yı bitirip bitirmeyeceğine dair düşünceleri, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonların bölgede ve sınırda yaşayan insanlara etkisine dair sorular sorulmuştur.

Yapılan anketlerde elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kişisel bilgiler için betimsel istatistik parametreleri olarak frekans (n) ve yüzde (%) kullanılmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, min-maks değerleri, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Nicel değişkenleri karşılaştırmak için öncelikle parametrik test koşullarının sağlanıp sağlanmadığı araştırıldı. Kullanılan verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır. Normal dağılıma sahip veriler ile niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki bağımsız grup arasındaki fark için bağımsız t testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyant analizi uygulandı. Nicel veriler arasındaki ilişkiyi test etmek için ise Pearson korelasyon uygulanmıştır. Kategorik değişkenler arası ilişki ise ki-kare analizi ile incelenmiştir. Anlamlılık düzeyi 0,05 kabul edilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koymak üzere frekans değerleri incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Dağılımları

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	19	19,0
	Erkek	81	81,0
Medeni durum	Bekâr	26	26,0
	Evli	74	74,0
Yaş	18-27 yaş	15	15,0
	28-37 yaş	37	37,0
	38-47 yaş	31	31,0
	48-57 yaş	11	11,0
	58-67 yaş	6	6,0

Eğitim durumu	Okumamış	5	5,0
	İlkokul	18	18,0
	Ortaokul	30	30,0
	Lise	33	33,0
	Üniversite	14	14,0
Doğum yeri	Çukurca	29	29,0
	Derecik	46	46,0
	Şemdinli	17	17,0
	Yüksekova	5	5,0
	Diğer	3	3,0

Araştırmaya katılan katılımcıların %19'unun (n: 19) kadın; %81'inin (n: 81) erkek olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların %26'sının (n: 26) bekâr; %74'ünün (n: 74) evli olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların %15'inin (n: 15) 18-27 yaş, %37'sinin (n: 37) 28-37 yaş, %31'inin (n: 31) 38-47 yaş, %11'inin (n: 11) 48-57 yaş ve %6'sının (n: 6) 58-67 yaş arasında olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların %5'inin (n: 5) okumamış, %18'inin (n: 18) ilkokul, %30'unun (n: 30) ortaokul, %33'ünün (n: 33) lise ve %14'ünün (n: 14) üniversite mezunu olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların %29'unun (n: 29) Çukurca, %46'sının (n: 46) Derecik, %17'sinin (n: 17) Şemdinli, %5'inin (n: 5) Yüksekova ve %3'ünün (n: 3) ise diğer Van (n:1), Hatay (n:1) ve Sivas (n: 1) doğum yerlerine sahip olduğu gözlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların TSK'nin Irak'ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumları

Bilgi ve Tutumlar	1	2	3	4	5
1. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını destekliyor musunuz?	1,0	4,0	2,0	76,0	17,0
2. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyon sizi ekonomik açıdan etkiledi mi?	7,0	41,0	2,0	40,0	10,0
3. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istiyor musunuz?	3,0	3,0	7,0	67,0	20,0
4. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK terör örgütünü bitireceğini düşünüyor musunuz?	2,0	6,0	8,0	68,0	16,0

5. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu buluyor musunuz?	6,0	33,0	38,0	19,0	4,0
6. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	1,0	4,0	4,0	72,0	19,0
7. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasal iktidarın bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?	13,0	39,0	25,0	22,0	1,0
8. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?	17,0	23,0	6,0	53,0	1,0
9. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak kuzeyinden teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?	1,0	0,0	6,0	72,0	21,0
10. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?	1,0	4,0	4,0	70,0	21,0
11. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar örgüt mensuplarının teslim olmasında etkisi büyük müdür?	0,0	1,0	1,0	74,0	24,0
12. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?	0,0	7,0	11,0	67,0	15,0
13. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütü mensuplarının Suriye	0,0	5,0	1,0	84,0	10,0

topraklarına geçebileceğini düşünüyor musunuz?					
14. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliği sonucu örgüt YRK ve KYB ile işbirliğine gider mi?	4,0	12,0	62,0	18,0	4,0
15. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünü alan hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	0,0	6,0	5,0	69,0	20,0
16. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar ile PKK'ya verdiği zayıatları PKK terör örgütü lider kadrosunun sakladığını ya da gerçekleri saptırdığını düşünüyor musunuz?	1,0	2,0	13,0	68,0	16,0
17. PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?	0,0	0,0	4,0	76,0	20,0
18. Suriye'nin kuzeyinde PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?	25,0	51,0	12,0	9,0	3,0

Türkiye'nin Irak'a yaptığı operasyonlara ilişkin bölgede yaşayan insanların bilgi ve tutumlarını belirlemek amacı ile aşağıdaki sorular hazırlanmış olup 1- Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4- Katılıyorum ve 5- Kesinlikle Katılıyorum olarak derecelendirilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların TSK'nin Irak'ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumlarına İlişkin Sorular

Değişkenler		n	%
Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların nedenleri	PKK terör örgütünün bölgedeki varlığı ve faaliyetleri	98	98,0
	IKYB'nin Mustafa Barzani döneminden itibaren bağımsızlık talepleri	13	13,0

	Mahmur kampının boşaltılmasının istenmesi	25	25,0
	Sincar bölgesindeki Haşdi Şabi ve YBŞ faaliyetleri	27	27,0
	PKK terör örgütünün hâkim olduğu alanlardaki halkın kurtarılması	20	20,0
	Irak ordusu ve Peşmergenin terörle mücadele yetersiz kalması	22	22,0
PKK terör örgütünden kaçarak Türkiye güvenlik güçlerine teslim olmanızdaki nedenler	Örgüt içerisindeki kötü muamele	22	22,0
	Örgüt içerisindeki ortamın anlatıldığı gibi çıkmaması	20	20,0
	Örgüt yöneticilerin bizleri ölüme göndermesi	19	19,0
	Örgütün anlatılan amaçlarından sapmış olması	20	20,0
	Türkiye'nin 2018 yılı ile birlikte Irak'ın kuzeyine yaptığı müdahale kapsamındaki operasyonlarla örgüt içerisindeki verilen kayıpların artması	86	86,0
	Türk güvenlik güçlerinin ikna faaliyetlerinin örgüt içerisindeki mensuplara cazip gelmesi	26	26,0
	Örgüte katılanların gelecek ile ilgili belirsizliklerin artması	22	22,0
	Türkiye'nin 2016 yılından itibaren Suriye'nin kuzeyine yaptığı üç büyük operasyon ve bölgedeki varlığı	13	13,0
	Diğer	2	2,0
PKK terör örgütünün yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerine eleman kaynağı sağladığı ülkeler	Irak	93	93,0
	Suriye	93	93,0
	Avrupa	16	16,0
	İran	88	88,0
	Orta Doğu Ülkeleri	8	8,0
	Asya	5	5,0
	Amerika Kıtası	4	4,0
Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren PKK terör örgüne gelen yardımlar hangi yerleşim yerlerine hangi bölgeden geldiği	Irak'ın kuzeyinde bulunan ABD'ye ait büyük üs bölgelerinden kara yolu ile Suriye'ye Haseke şehrine	95	95,0
	KDP ile sınır hattında bulunan sınır kapılarından açık olanlar üzerinden Kamışlı ve Haseke bölgesine	27	27,0
	Sincar bölgesinden Haşdi Şabi aracılığı ile Suriye'ye	27	27,0
	Suriye rejim güçlerinin hâkimiyet alanlarından özellikle Haseke ve Kamışlı	11	11,0
	Rus güçleri aracılığı ile Tel Rıfat bölgesine	14	14,0

Katılımcıların %98'i PKK terör örgütünün bölgedeki varlığı ve faaliyetleri nedeniyle, %13'ü IKYB'nin Mustafa Barzani döneminden itibaren bağımsızlık talepleri nedeniyle, %25'i Mahmur kampının boşaltılmasının istenmesi nedeniyle, %27'si Sincar bölgesindeki

Haşdi Şabi ve YBŞ faaliyetleri nedeniyle, %20'si PKK terör örgütünün hâkim olduğu alanlardaki halkın kurtarılması nedeniyle, %22'si Irak ordusu ve Peşmergenin terörle mücadele yetersiz kalması nedeni ile Irak'ta sınır ötesi operasyon yapıldığını düşünmektedir. Katılımcıların %22'sinin örgüt içinde yapılan kötü muamele nedeniyle, %20'sinin örgüt içerisindeki ortamın anlatıldığı gibi çıkmaması nedeniyle, %19'unun örgüt yöneticilerin kendilerini ölüme göndermesi nedeniyle, %20'sinin örgütün anlatılan amaçlarından sapmış olması nedeniyle, %86'sının Türkiye'nin 2018 yılı ile birlikte Irak'ın kuzeyine yaptığı müdahale kapsamındaki operasyonlarla örgüt içerisindeki verilen kayıpların artması nedeniyle, %26'sının Türk güvenlik güçlerinin ikna faaliyetlerinin örgüt içerisindeki mensuplara cazip gelmesi nedeniyle, %22'sinin örgüte katılanların gelecek ile ilgili belirsizliklerin artması nedeniyle, %13'ünün Türkiye'nin 2016 yılından itibaren Suriye'nin kuzeyine yaptığı üç büyük operasyon ve bölgedeki varlığı nedeniyle, %2'sinin diğer sebepler ile PKK'dan kaçarak Türkiye güvenlik güçlerine teslim olduğunu belirtmişlerdir.

PKK terör örgütünün %93'ünün Irak ve Suriye, %16'sının Avrupa, %88'inin İran, %8'inin Orta Doğu Ülkeleri, %5'inin Asya ve %4'ünün Amerika Kıtasından eleman sağladığı gözlenmiştir. Katılımcıların %95'inin Irak'ın kuzeyinde bulunan ABD'ye ait büyük üs bölgelerinden kara yolu ile Suriye'deki Haseke şehrine, %27'sinin KDP ile sınır hattında bulunan sınır kapılarından açık olanlar üzerinden Kamışlı ve Haseke bölgesine, Sincar bölgesinden Haşdi Şabi aracılığı ile Suriye'ye, %11'inin Suriye rejim güçlerinin hâkimiyet alanlarından özellikle Haseke ve Kamışlı'ya ve %14'ünün Rus güçleri aracılığı ile Tel Rıfat bölgesine geldiği ve Suriye'nin kuzeyinde bulunan PKK terör örgütüne bu güzergâhlar üzerinden yardımlar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların TSK'nin Irak'ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumları ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Bilgi ve tutumlar		Ortalama	SS	t	p
1. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını destekliyor musunuz?	Kadın	4,05	0,62	0,091	0,927
	Erkek	4,04	0,68		
2. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyon sizi ekonomik açıdan etkiledi mi?	Kadın	2,79	1,23	-1,030	0,306
	Erkek	3,11	1,22		
3. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istiyor musunuz?	Kadın	4,00	0,67	0,118	0,906
	Erkek	3,98	0,85		
4. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK terör örgütünü bitireceğini düşünüyor musunuz?	Kadın	3,89	0,57	-0,031	0,975
	Erkek	3,90	0,86		
5. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu	Kadın	3,05	0,71	1,468	0,151
	Erkek	2,77	0,99		

buluyor musunuz?					
6. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Kadın	4,00	0,67	-0,277	0,782
	Erkek	4,05	0,71		
7. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasal iktidarın bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?	Kadın	2,89	0,81	1,721	0,094
	Erkek	2,52	1,04		
8. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak kuzeyine çekilmesini uygun buluyor musunuz?	Kadın	2,47	1,07	-2,038	0,044
	Erkek	3,10	1,23		
9. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak'ın kuzeyinden teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?	Kadın	4,26	0,56	1,176	0,243
	Erkek	4,09	0,60		
10. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın Kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?	Kadın	4,21	0,71	1,030	0,306
	Erkek	4,02	0,71		
11. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar örgüt mensuplarının teslim olmasında etkisi büyük müdür?	Kadın	2,00	0,00	0,687	0,494
	Erkek	1,98	0,16		
12. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesinin PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?	Kadın	4,16	0,76	1,724	0,088
	Erkek	3,84	0,72		
13. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütü mensuplarının Suriye topraklarına	Kadın	4,16	0,37	1,462	0,147
	Erkek	3,95	0,59		

geçebileceğini düşünüyor musunuz?					
14. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliği sonucu örgüt YRK ve KYB ile işbirliğine gider mi?	Kadın	3,00	0,94	-0,367	0,715
	Erkek	3,07	0,75		
15. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünün alan hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Kadın	4,00	0,67	-0,206	0,837
	Erkek	4,04	0,71		
16. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar ile PKK'ya verdiği zayıatları PKK terör örgütü lider kadrosunun sakladığını ya da gerçekleri saptırdığını düşünüyor musunuz?	Kadın	3,79	0,42	-1,217	0,227
	Erkek	4,00	0,72		
17. PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?	Kadın	4,16	0,37	-0,022	0,983
	Erkek	4,16	0,49		
18. Suriye'nin kuzeyinde PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?	Kadın	1,84	1,01	-1,458	0,148
	Erkek	4,05	0,62		

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?” sorusu ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Erkeklerin puan ortalaması kadınların puan ortalamasından yüksektir.

Tablo 5. Katılımcıların TSK'nin Irak'ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumları ile Eğitim Arasındaki İlişki

Bilgi ve tutumlar		Ortalama	SS	F	p
1. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi	Okumamış	4,20	0,45	0,961	0,433
	İlkokul	4,11	0,68		

operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını destekliyor musunuz?	Ortaokul	3,90	0,61		
	Lise	4,00	0,61		
	Üniversite	4,29	0,91		
2. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyon sizi ekonomik açıdan etkiledi mi?	Okumamış	3,60	0,89	2,185	0,077
	İlkokul	3,61	1,09		
	Ortaokul	3,13	1,04		
	Lise	2,76	1,20		
	Üniversite	2,64	1,65		
3. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istiyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	0,221	0,926
	İlkokul	4,00	0,91		
	Ortaokul	3,93	0,45		
	Lise	4,03	0,68		
	Üniversite	3,86	1,51		
4. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK terör örgütünü bitireceğini düşünüyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	0,316	0,867
	İlkokul	3,94	0,80		
	Ortaokul	3,83	0,70		
	Lise	3,94	0,61		
	Üniversite	3,79	1,42		
5. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu buluyor musunuz?	Okumamış	2,40	0,89	2,381	0,057
	İlkokul	2,39	0,85		
	Ortaokul	2,77	0,86		
	Lise	2,97	0,92		
	Üniversite	3,29	1,14		
	Okumamış	4,20	0,45	0,199	0,938
	İlkokul	4,11	0,68		
	Ortaokul	3,97	0,41		
6. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Lise	4,03	0,68		
	Üniversite	4,07	1,21		
7. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasal iktidarın bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?	Okumamış	2,20	1,10	0,521	0,720
	İlkokul	2,39	1,15		
	Ortaokul	2,73	0,79		
	Lise	2,61	0,86		
	Üniversite	2,64	1,50		
8. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?	Okumamış	3,40	1,34	2,905	0,026
	İlkokul	3,28	1,36		
	Ortaokul	3,23	1,10		
	Lise	2,91	1,16		
	Üniversite	2,07	1,07		

9. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak'ın kuzeyinden teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	0,154	0,961
	İlkokul	4,17	0,51		
	Ortaokul	4,07	0,45		
	Lise	4,15	0,51		
	Üniversite	4,07	1,07		
10. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	0,366	0,832
	İlkokul	4,11	0,68		
	Ortaokul	4,07	0,45		
	Lise	4,09	0,68		
	Üniversite	3,86	1,23		
11. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar örgüt mensuplarının teslim olmasında etkisi büyük müdür?	Okumamış	2,00	0,00	1,103	0,360
	İlkokul	1,94	0,24		
	Ortaokul	2,00	0,00		
	Lise	2,00	0,00		
	Üniversite	1,93	0,27		
12. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?	Okumamış	3,80	0,45	1,095	0,364
	İlkokul	3,83	0,79		
	Ortaokul	4,03	0,49		
	Lise	3,97	0,73		
	Üniversite	3,57	1,09		
13. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütü mensuplarının Suriye topraklarına geçebileceğini düşünüyor musunuz?	Okumamış	4,00	0,00	0,096	0,983
	İlkokul	4,00	0,59		
	Ortaokul	4,03	0,18		
	Lise	3,97	0,59		
	Üniversite	3,93	1,00		
14. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliği sonucu örgüt YRK ve KYB ile işbirliğine gider mi?	Okumamış	3,60	0,89	1,335	0,263
	İlkokul	2,89	0,96		
	Ortaokul	2,93	0,52		
	Lise	3,21	0,70		
	Üniversite	3,00	1,11		
15. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünün alan	Okumamış	4,20	0,45	0,466	0,760
	İlkokul	4,06	0,73		
	Ortaokul	3,93	0,58		
	Lise	4,00	0,66		

hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Üniversite	4,21	1,05		
16. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar ile PKK'ya verdiği zayıatları PKK terör örgütü lider kadrosunun sakladığını ya da gerçekleri saptırdığını düşünüyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	0,853	0,495
	İlkokul	3,83	0,86		
	Ortaokul	3,93	0,64		
	Lise	3,91	0,46		
	Üniversite	4,21	0,98		
17. PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?	Okumamış	4,20	0,45	1,570	0,189
	İlkokul	4,17	0,51		
	Ortaokul	4,07	0,37		
	Lise	4,12	0,42		
	Üniversite	4,43	0,65		
18. Suriye'nin kuzeyinde PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?	Okumamış	1,80	0,45	0,962	0,432
	İlkokul	1,83	0,71		
	Ortaokul	2,37	0,77		
	Lise	2,15	1,03		
	Üniversite	2,14	1,61		

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?” sorusu ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; Üniversite mezunu olanların puan ortalaması diğer eğitim durumuna sahip olanların ortalamasından düşüktür.

Tablo 6. Katılımcıların TSK'nin Irak'ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumları ile Doğum Yeri Arasındaki İlişki

Bilgi ve tutumlar	Ortalama	SS	F	p	
1. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını destekliyor musunuz?	Çukurca	3,76	0,79	2,269	0,067
	Derecik	4,20	0,40		
	Şemdinli	4,00	0,87		
	Yüksekova	4,20	0,84		
	Diğer	4,33	0,58		
2. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyon sizi ekonomik açıdan etkiledi mi?	Çukurca	2,93	1,28	2,394	0,056
	Derecik	3,37	1,12		
	Şemdinli	2,65	1,22		
	Yüksekova	3,00	1,41		
	Diğer	1,67	0,58		
3. Türkiye'nin Irak'ta	Çukurca	3,62	1,02	3,738	0,007

yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istiyor musunuz?	Derecik	4,22	0,42		
	Şemdinli	4,18	0,53		
	Yüksekova	3,60	1,34		
	Diğer	3,33	2,08		
4. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK terör örgütünü bitireceğini düşünüyor musunuz?	Çukurca	3,62	0,94	3,008	0,022
	Derecik	4,11	0,48		
	Şemdinli	4,06	0,75		
	Yüksekova	3,20	1,48		
5. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu buluyor musunuz?	Çukurca	2,90	0,90	0,647	0,630
	Derecik	2,67	0,90		
	Şemdinli	2,94	1,03		
	Yüksekova	3,00	1,23		
6. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Çukurca	3,69	0,85	5,414	0,001
	Derecik	4,22	0,42		
	Şemdinli	4,24	0,44		
	Yüksekova	3,40	1,34		
7. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasi iktidarın bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?	Çukurca	2,97	0,91	3,762	0,007
	Derecik	2,63	0,97		
	Şemdinli	2,06	0,83		
	Yüksekova	2,60	1,52		
8. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?	Çukurca	3,00	1,04	2,015	0,099
	Derecik	2,93	1,32		
	Şemdinli	3,41	1,12		
	Yüksekova	2,80	1,30		
9. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak'ın kuzeyinden teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?	Çukurca	3,90	0,49	3,001	0,022
	Derecik	4,28	0,46		
	Şemdinli	4,00	0,87		
	Yüksekova	4,00	0,71		
10. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında	Çukurca	3,79	0,73	4,988	0,001
	Derecik	4,26	0,44		
	Şemdinli	4,29	0,47		

Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?	Yüksekova	3,40	1,14		
	Diğer	3,33	2,08		
11. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar örgüt mensuplarının teslim olmasında etkisi büyük müdür?	Çukurca	2,00	0,00	0,502	0,734
	Derecik	1,98	0,15		
	Şemdinli	1,94	0,24		
	Yüksekova	2,00	0,00		
	Diğer	2,00	0,00		
12. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?	Çukurca	3,59	0,78	5,269	0,001
	Derecik	4,15	0,56		
	Şemdinli	4,06	0,56		
	Yüksekova	3,20	0,84		
	Diğer	3,33	1,53		
13. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütü mensuplarının Suriye topraklarına geçebileceğini düşünüyor musunuz?	Çukurca	3,83	0,66	1,546	0,195
	Derecik	4,13	0,34		
	Şemdinli	3,94	0,56		
	Yüksekova	3,80	0,45		
	Diğer	4,00	1,73		
14. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliği sonucu örgüt YRK ve KYB ile işbirliğine gider mi?	Çukurca	2,93	0,46	1,534	0,198
	Derecik	3,02	0,91		
	Şemdinli	3,24	0,90		
	Yüksekova	3,00	0,00		
	Diğer	4,00	1,00		
15. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünü alan hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	Çukurca	3,69	0,93	3,026	0,021
	Derecik	4,20	0,40		
	Şemdinli	4,18	0,64		
	Yüksekova	4,20	0,45		
	Diğer	3,67	1,53		
16. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar ile PKK'ya verdiği zayıatları PKK	Çukurca	3,90	0,72	1,647	0,169
	Derecik	3,91	0,63		
	Şemdinli	4,24	0,44		
	Yüksekova	4,20	0,84		

terör örgütü lider kadrosunun sakladığını ya da gerçekleri saptırdığını düşünüyor musunuz?	Diğer	3,33	1,53		
17. PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?	Çukurca	4,03	0,50	3,717	0,007
	Derecik	4,17	0,38		
	Şemdinli	4,12	0,49		
	Yüksekova	4,40	0,55		
	Diğer	5,00	0,00		
18.Suriye'nin kuzeyinde PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?	Çukurca	2,72	1,00	9,466	0,000
	Derecik	1,76	0,57		
	Şemdinli	2,18	1,02		
	Yüksekova	1,20	0,45		
	Diğer	3,67	2,31		

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Çukurca olanların puan ortalaması doğum yeri Derecik olanların ortalamasından düşüktür.

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasetin bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Şemdinli olanların puan ortalaması doğum yeri Derecik ve Çukurca olanların ortalamasından düşüktür. Ayrıca doğum yeri diğer olanların puan ortalaması doğum yeri Derecik ve Çukurca olanların ortalamasından düşüktür.

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak'ın kuzeyinde teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Çukurca olanların puan ortalaması doğum yeri Derecik ve diğer olanların ortalamasından düşüktür.

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Derecik ve Şemdinli olanların puan ortalaması doğum yeri Çukurca, Yüksekova ve diğer olanların ortalamasından yüksektir.

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek

amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Derecik olanların puan ortalaması doğum yeri Çukurca olanların ortalamasından yüksektir.

“Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünün alan hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Derecik olanların puan ortalaması doğum yeri Çukurca olanların ortalamasından yüksektir.

“PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?” sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Diğer olanların puan ortalaması doğum yeri Çukurca ve Şemdinli olanların ortalamasından yüksektir.

“Suriye’nin kuzeyinde PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?” Sorusu ile doğum yeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testi Scheffe sonucunda; doğum yeri Çukurca ve diğer olanların puan ortalaması doğum yeri Derecik ve Yüksekova olanların ortalamasından yüksektir.

Tablo 7. Katılımcıların Irak’ın kuzeyine Operasyonlarına Dair Katılımcıların Bilgi ve Tutumları ile İkamet Yılı Arasındaki İlişki

Bilgi ve Tutumlar	İkamet Yılı	
	r	p
1. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını destekliyor musunuz?	-0,111	0,273
2. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyon sizi ekonomik açıdan etkiledi mi?	0,196	0,051
3. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istiyor musunuz?	-0,073	0,467
4. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK terör örgütünü bitireceğini düşünüyor musunuz?	0,045	0,658
5. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu buluyor musunuz?	-0,224	0,025
6. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonların ikamet ettiğiniz bölge ve çevresine yararlı faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	-0,169	0,092
7. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar öncesi siyasal iktidarın bölge halkının konuyla ilgili katılımına danışması gerekir miydi?	0,025	0,806
8. Türkiye’nin Irak’ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar	0,411	0,000

sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?		
9. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucunda Irak'ın kuzeyinden teslim olan PKK terör örgütü mensubu sayısında yaşanan artışları olumlu buluyor musunuz?	-0,160	0,113
10. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Hakkâri ili başta olmak üzere komşu iller ve Irak'ın kuzeyindeki yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınma yaşanacağını düşünüyor musunuz?	-0,077	0,448
11. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi Operasyonların örgüt mensuplarının teslim olmasında etkisi büyük müdür?	0,177	0,078
12. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini PKK terör örgütünün Irak faaliyetlerini sonlandırabilir mi?	0,111	0,271
13. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütü mensuplarının Suriye topraklarına geçebileceğini düşünüyor musunuz?	-0,016	0,877
14. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliği sonucu örgüt YRK ve KYB ile işbirliğine gider mi?	-0,196	0,051
15. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonucu PKK terör örgütünün alan hâkimiyetinin sona ermesinin bölge halkına ve çevresine faydaları olacağını düşünüyor musunuz?	-0,069	0,496
16. Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar ile PKK'ya verdiği zayıatları PKK terör örgütü lider kadrosunun sakladığını ya da gerçekleri saptırdığını düşünüyor musunuz?	-0,038	0,709
17. PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?	-0,295	0,003
18. Suriye'nin kuzeyinden PKK terör örgütüne ABD başta olmak üzere verilen desteğin kalıcı olacağını ve meşru bir devlet kurulacağını düşünüyor musunuz?	-0,129	0,200

Yapılan analiz sonucunda “Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlarda KYB (Barzani Peşmergeleri) ile yaptığı işbirliğini olumlu buluyor musunuz?” ile ikamet yılı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

“Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonlar sonrasında Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulur musunuz?” ile ikamet yılı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif orta güçlükte bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,40 < r < 0,59$; $p < 0,05$).

“PKK terör örgütü içerisindeki örgüt mensuplarının teslim olmalarını öneriyor ve destekliyor musunuz?” ile ikamet yılı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

TARTIŞMA

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde ve Orta Doğu'ya yaptığı operasyonlara ilişkin literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu teorik bir çerçeveden ele alınan çalışmalardan oluşmaktadır. Örneğin Fatih Bayezit, “Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neo-Klasik Realist Bir Bakış” başlıklı çalışmasında Fırat Kalkanı Operasyonunun nedenlerini Neo-Klasik Realizm çerçevesinden ele almış ve Suriye kaynaklı tehditlere ilişkin Türk siyasi liderlerinin ve kamuoyunun benzer şeyler düşündüğü sonucuna ulaşmıştır (Bayezit, 2016, s. 84).

Bununla birlikte Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonlara ilişkin anket yöntemi kullanan çalışma yok denecek kadar azdır. Bu durum çalışmanın orijinalliğini sağlamaktadır. Aynı zamanda bu durum çalışmanın orijinal ve literatüre katkı sağlayacak bir çalışma olmasının da önünü açmıştır. Her şeye rağmen çalışmayı anlamlı ve tutarlı bir boyutta ele almak için bazı anket firmaları tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulara yer verilmekte, çalışmanın farklılığı üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

Andy-Ar firması ve Habertürk tarafından 15-17 Kasım 2016'da yapılan çalışmada 26 ilde 516 kişi ile görüşmeler yapılmış ve görüşmelerde Fırat Kalkanı Harekâtı, DEAŞ ve PKK'ya karşı güvenlik güçlerinin verdiği mücadeleye ilişkin sorular sorulmuştur. Buna göre PKK ile mücadelede Kürt halkının devletten yana tutumunun arttığı ve PKK bitene kadar devlete tam destek verileceği sonucu çıkmıştır (Habertürk, 2016). Çalışmamızda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların % 93'ü (n: 93) Türkiye'nin Irak'a yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını desteklediklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda çalışmaya katılanların % 87'si (n: 87) Türkiye'nin Irak'a yaptığı sınır ötesi operasyonların sürmesini istediklerini, % 84'ü (n: 84) Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK'yı bitireceğine inandıklarını söylemişlerdir.

Fatih Muslu tarafından hazırlanan “Türkiye'nin Askeri Üs Stratejisi ve Irak” başlıklı çalışmada Türkiye'nin bölgede sahaya inmesi ve askeri açıdan etkili olması ile terör tehdidinin en aza indirileceği sonucuna varılmıştır (Muslu 2019, s. 16). Bu çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların % 84'ü (n: 84) Türkiye'nin Irak'ta yaptığı sınır ötesi operasyonların PKK'yı bitireceğine inandıklarını belirtmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığının terörü bitireceğine dair inancı güçlendirdiği görülmektedir.

İstanbul Politikalar Merkezi tarafından Eylül 2016-Mayıs 2017 arasında İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da 100 kişi ile yapılan beş çalıştay ve 22 kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde hazırlanan 15 Temmuz Sonrası Çatışma Çözümü ve Demokrasi Fırsatları Projesi'nin raporuna göre çalışmaya katılanların Türkiye'nin bölgedeki askeri operasyonları desteklediği sonucuna ulaşılmıştır (Akpınar ve Berk, 2017, s. 30). Bu çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların % 93'ü (n: 93) Türkiye'nin Irak'a yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını desteklediklerini belirtmişlerdir.

Areeda Survey tarafından 26-28 Nisan 2022'de 26 ilde 2000 kişiye yapılan ve Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde PKK'ya karşı yaptığı Pençe-Kilit operasyonunu değerlendiren ankette, ankete katılanların % 82'lik kısmı Türkiye'nin bölgede PKK'ya karşı yürütmüş olduğu Pençe-Kilit operasyonunu desteklediklerini söylemiştir (Yeni Şafak, 2022). Çalışmamız ise spesifik bir operasyondan çok Türkiye'nin terörle mücadelesini genel bir çerçeveden değerlendirilmektedir. Ankete katılanların % 93'ü (n: 93) Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı sınır ötesi operasyonları ve siyasi iktidarın bu konuyla ilgili politikalarını desteklediklerini belirtmiştir Bu açıdan bakıldığında çalışmamız Türkiye'nin bölgedeki

---

varlığına daha genel ve daha kapsamlı bir şekilde bakmakta ve bu çerçeveden değerlendirmelerde bulunmaktadır.

SONUÇ

Uzunca bir süredir terörle mücadele eden Türkiye, mücadelesine başladığı ilk günden bugüne kadar önemli kayıplar vermiştir. 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişimine kadar farklı bir terörle mücadele konsepti uygulayan Türkiye, darbe girişiminden sonra teknolojinin ve istihbaratın de etkisiyle terörle mücadelede yeni bir konsept uygulamaya başlamış ve bu kapsamda gerçekleştirmiş olduğu askeri operasyonlarla oldukça önemli başarılar elde etmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirmiş olduğu askeri operasyonlara karşı bölgede yaşayan halkın tutumunu ve bakışını ölçmek amacıyla Hakkâri ilinde Irak'ın kuzeyinde sınıra yakın yerlerde yaşayan 100 kişiye bir anket çalışması uygulanmıştır. Anket sonuçları SPSS 25.0 programı ile analiz edilmiş ve bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun erkek, evli, 28-37 yaş aralığında, lise mezunu olduğu, Çukurca ve Derecik'te yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Bölgede yaşayan insanların Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki askeri operasyonlarına ilişkin bilgi ve tutumlarına göre bölgede yaşayan insanların büyük bir kısmının askeri operasyonları desteklediği görülmüştür. Bu desteği verenlerin büyük çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Bununla birlikte bölgede yaşayan halkın çoğu Türkiye'nin operasyonlardan sonra Irak'ın kuzeyinden çekilmesini uygun bulmuştur. Aynı soruya cevap verenlerden üniversite mezunu olanların ortalaması diğer eğitim durumuna sahip olanların ortalamasından düşük olarak tespit edilmiştir.

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı operasyonların devam etmesini isteyenlerin ve PKK'nın alan hâkimiyetinin bitmesi ile bölgede ekonomik kalkınmanın olacağını düşünenlerin büyük çoğunluğunu Derecik'te yaşayanların oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin bu operasyonları PKK'nın biteceğini düşünenlerin çoğunluğu ise Derecik ve Şemdinli'de yaşayanlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin yapmış olduğu bu operasyonların ikamet ettikleri bölgeye fayda sağlayacağını düşünenlerin çoğunluğunu Derecik'te yaşayanlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte PKK içinde örgüt mensubu olarak bulunanlara teslim olmalarını öneren ve destekleyenlerin oranı doğum yeri Hakkâri ve ilçeleri olanlardan çok diğer doğum yeri (Van, Sivas, Hatay) olanlarda daha yüksek görülmüştür.

Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçlarına göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine yaptığı askeri operasyonların nedenini PKK terör örgütünün bölgedeki varlığı ve faaliyetleri olarak belirtmişlerdir. Örgüt üyelerinin PKK'dan kaçarak Türkiye güvenlik güçlerine teslim olma nedeni Türkiye'nin 2018 ile birlikte Irak'ın kuzeyine yaptığı müdahale kapsamında örgüt içindeki kayıpların artması olarak görülmüştür. Bununla birlikte ankette elde edilen bulgulara göre PKK'nın eleman kaynağı sağladığı yer Irak, Suriye ve İran olarak görülürken Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren PKK'ya yardımların genel olarak Irak'ın Kuzeyinde bulunan ABD'ye ait üs bölgelerinden geldiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Pekcandanoğlu, M. (2022). Türkiye'nin Uluslararası Askeri Harekat Deneyimi ve Terörle Mücadelede Askeri Kapasitesi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 80-101.
- Akpınar, P. ve Berk, D. (2017). *15 Temmuz Sonrası Çatışma Çözümü ve Demokrasi Fırsatları*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- Alshaghel, H. ve Alwahaib, M. (2021). *Türkiye'de Son 5 Yılda Yaşanan Gelişmeler: Türkiye'nin ASkeri Üsleri ve Sınır Dışı Operasyonları: 2015-2020*. İstanbul: Ayam.
- Bayezit, F. (2016). Dengeleme Davranışı Olarak Fırt Kalkanı Operasyonu: NeoKlasik Realist Bir Bakış. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 84-112.
- Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekatlarının Nedenleri ve Sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.
- Habertürk. (2016). *Halkın terörle mücadeleye bakışı nedir?*. Kasım 27, 2016 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1329512-halkin-terorle-mucadeleye-bakisi-nedir> (22.11.2022).
- Kutlay, M. and Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4), 1085-1104.
- Muslu, F. (2019). Türkiye'nin Askeri Üs Stratejisi ve Irak. *SETA Analiz*, (276), 1-20.
- Özdemir, D. M. (2022). *Türkiye'nin Terörle Mücadeesinin Kuzey Irak'taki PKK Yapılanmasına Etkisi*. Mart 1, 2022 tarihinde Kriter Dergisi: <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-terorle-mucadelesinin-kuzey-iraktaki-pkk-yapilanmasına-etkisi> (12.09.2022)
- Yanarocak, H. E. C. (2021). *Turkish Irredentism and the Greater Middle East*. Kasım 8, 2021 tarihinde JISS: <https://jiss.org.il/en/yanarocak-turkish-irredentism-and-the-greater-middle-east/> (15.09.2022)
- Yeni Şafak. (2022). *Areda araştırdı: Türk halkı Pençe-Kilit operasyonunu destekliyor*. Mayıs 31, 2022 tarihinde Yenişafak: <https://www.yenisafak.com/gundem/areda-arastirdi-turk-halki-pence-kilit-operasyonunu-destekliyor-3832436> (17.09.2022).

EXTENDED ABSTRACT

The cross-border operations carried out by Türkiye in the north of Iraq before July 15, 2016 within the scope of the fight against terrorism were carried out in order to end the activities of the PKK terrorist organization, but the desired results could not be achieved. In the operations carried out in northern Iraq in the period before 2016, there was a weak and dependent Türkiye in the defense industry in terms of domestic products. In the operations carried out in the post-2016 period, almost entirely domestic facilities were used and it had a great impact on the success. In this sense, after the July 15 coup attempt, Türkiye has become a self-sufficient country by reducing foreign dependency and can carry out independent operations. In the intervention operation carried out in the North of Iraq, Türkiye, which had a strong pressure card, tried to expand the front of the operations by drawing the Iraqi central government and Iraqi Kurdish Regional Government (KRG) forces to its side. Therefore, understanding the changing strategic concept of Türkiye's fight against the PKK before and after the July 15 coup attempt also helps to understand the change and transformation in Türkiye's foreign policy. This study emphasizes that the intervention operations in the North of Iraq should not be viewed from the perspective of the fight against the PKK terrorist organization, but the PKK terrorist organization, which disrupted the territorial integrity of Iraq, from this perspective, just as the Iraqi Central Government and the KRG fought the DEASH terrorist organization. In addition, what the intervention operations will bring for the PKK terrorist organization in Türkiye-Iraq relations will also be revealed in this study. In the study, a questionnaire consisting of 25 questions was conducted on 100 people living in Hakkari province (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) on the Türkiye-Iraq border, and the obtained data were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. Frequency (n) and percentage (%) were used as descriptive statistics parameters for personal information. While evaluating the data, descriptive statistical methods (number, percentage, min-max values, mean, standard deviation) were used.

This research is a quantitative and descriptive study, and a questionnaire consisting of 25 questions was conducted on 100 people living in Hakkari (Yüksekova, Şemdinli, Derecik, Çukurca) on the Türkiye-Iraq border in 2021. In the study, interviews were conducted on a voluntary basis without selecting a sample. The participants in the research consisted of people who were over the age of 18, citizens of the Republic of Türkiye, and those who have been residing in the settlement areas on the Turkish-Iraqi border for a long time. An application was made to Hakkari University Scientific Research and Publication Ethics Committee for the study, and the ethics committee approval dated 24.05.2021 and numbered 7058 was received. The questionnaire made to the participants consisted of two parts. In the first part, questions were asked to determine the socio-demographic characteristics of the people who participated in the survey. In this section, questions were asked about the participants' age, gender, education level, marital status, place of birth and how many years they have lived in the region. In the second part, the participants were asked questions measuring their knowledge and attitudes regarding Türkiye's operations in the North of Iraq. In this section, the participants will be asked whether they support Türkiye's operations in the North of Iraq, the attitude of the political power on this issue, their thoughts on whether the operations will end the PKK, and the effects of Türkiye's operations in the North of Iraq on the people living in the region and on the border. questions were asked.

The data obtained from the questionnaires were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 program. Frequency (n) and percentage (%) were used as descriptive statistics parameters for personal information. While evaluating the

data, descriptive statistical methods (number, percentage, min-max values, mean, standard deviation) were used. In order to compare the quantitative variables, it was first investigated whether the parametric test conditions were met. The normal distribution of the data used depends on the skewness and kurtosis values being between ± 3 . Independent t-test was used for the difference between two independent groups when comparing normally distributed data and quantitative data, and one-way variant analysis was used for comparing more than two independent groups. Pearson correlation was used to test the relationship between quantitative data. The relationship between categorical variables was examined by chi-square analysis. The significance level was accepted as 0.05.

In order to measure the attitudes and views of the people living in the region against the military operations carried out by Türkiye in the North of Iraq, a survey study was conducted on 100 people living in the northern part of Iraq in Hakkari province, near the border. The survey results were analyzed with the SPSS 25.0 program and some evaluations were made. Accordingly, it was concluded that the majority of the respondents were male, married, between the ages of 28-37, the majority of them were high school graduates, and the majority of them lived in Çukurca and Derecik.

According to the knowledge and attitudes of the people living in the region regarding Türkiye's military operations in the North of Iraq, it has been seen that the majority of the people living in the region support military operations. The vast majority of those who give this support are men. However, most of the people living in the region found it appropriate for Türkiye to withdraw from the North of Iraq after the operations. Among those who answered the same question, the average of university graduates was found to be lower than the average of those with other educational status.

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANI UYUŞMAZLIĞI VE TÜRKİYE – LİBYA MUTABAKATI

Selim KANAT¹

Tuğçe GÜRDAL²

Özet

Bu çalışma, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanı uyuşmazlığına yepyeni bir boyut kazandıran Türkiye-Libya Mutabakatının etkisini, mutabakat öncesi ve sonrası durumu özetleyerek açıklamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın araştırma sorusu "Türkiye-Libya Mutabakatı'nın bölge devletleri üzerinde ve küresel anlamda etkisi ne olmuştur?" sorusudur. Bu soruya ilişkin araştırma hipotezi mutabakatın Türkiye'nin doğal haklarını hiçe sayan, kendi çıkarlarını Türkiye'ye dayatmaya çalışan devletlerin planlarını bozduğu oyun değiştirici bir etki yaptığıdır. Bu araştırma sorusunun cevaplanmasında ve hipotezin testinde araştırma ve veri toplama yöntemi olarak literatür taraması ve vaka analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bu yapılırken yerli ve yabancı literatür taranmış, ulaşılan bilgiler somut olaylar ile test edilerek kullanılmıştır. Bu amaç için önce deniz yetki alanı sınırlandırması ile ilgili kavramlardan olan kıta sahanlığı, karasuları ve münhasır ekonomik bölge tanımlamaları açıklanmış, sorunun böylece anlaşmazlığın kaynağı ortaya konmaya çalışılmış ve kıyıdaş olan/olmayan ülkelerin bu doğrultuda sahip olduğu hakların ne olduğu incelenmiştir. Daha sonra, mutabakat öncesi kıyıdaş olan/olmayan ülkeler ile Türkiye'nin durumu incelenerek, mutabakata giden süreçte yaşananlardan bahsedilmiştir. Bunun sonucunda mutabakatın Türkiye için ve bölge için çok önemli bir hamle olduğu, bölgedeki dengeleri önemli ölçüde sarstığı, bundan sonraki zamanlar için de bir dönüm noktası niteliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Deniz Yetki Alanı, Türkiye – Libya Mutabakatı, Doğu Akdeniz Siyaseti

MARITIME JURISDICTION DISPUTE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN AND TURKEY-LIBYA AGREEMENT

Abstract

This study aims to explain the effect of the Turkey-Libya Agreement, which brings a whole new dimension to the maritime jurisdiction dispute in the Eastern Mediterranean, by summarizing the situation before and after the agreement. Therefore, the research question of the study is "What was the impact of the Turkey-Libya Agreement on the states of the region and globally?" is the question. The research hypothesis for this question is that the consensus had a game-changing effect, disrupting the plans of states that disregard Turkey's natural rights and try to impose their own interests on Turkey. Literature review and case analysis methods were used as research and data collection methods in answering this research question and testing the hypothesis. While doing this, domestic and foreign literature was scanned, the information obtained was tested with concrete events and used. For this purpose, firstly, the definitions of continental shelf, territorial waters and exclusive economic zone, which are the concepts related to maritime jurisdiction area delimitation, were explained, thus the source of the

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, Türkiye. selimkanat@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2663-3757

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, Türkiye. tugce_gurdal322@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3010-1588

conflict was tried to be revealed and the rights of riparian/non-riparian countries in this direction were examined. Afterwards, the situation of riparian/non-riparian countries and Turkey before the agreement was examined, and what happened in the process leading to the agreement was mentioned. As a result, it has been concluded that the agreement is a very important move for Turkey and the region, it has shaken the balances in the region to a great extent, and it is a turning point for the future.

Keywords: Eastern Mediterranean, Maritime Jurisdiction, Turkey – Libya Agreement, Eastern Mediterranean Politics

GİRİŞ

Jeopolitik konumunun değeri ve günümüz dünyasının enerji ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz; hem küresel güçlerin dış politikalarında öncelik verdikleri hem de tarih boyunca kontrol etmek istedikleri bir bölge olmuştur. Bilhassa Ortadoğu'da bulunan hidro-karbon yataklarının hâkimiyetini ve kontrolünü ele geçirmek isteyen aktörler için Doğu Akdeniz, stratejik konumu dolayısıyla önem teşkil etmiştir. Yakın zamanda ise bölgede keşfedilen enerji kaynaklarıyla daha önemli bir bölge haline gelen Doğu Akdeniz'e gerek bölgede yer alan devletlerin gerekse küresel güçlerin ilgisi artmıştır.

Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkelerin birbirlerine nispeten yakın olması ve uluslararası deniz hukukundan doğan haklar konusunda uzlaşamaması bölgede gerilim yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu noktada Doğu Akdeniz'de küçük bir adaya (Meis) sahip olduğu için bölgede hak iddia eden Yunanistan ile kendisini Kıbrıs adasının yegana hakimi olarak gören Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tarafından küçük bir alana sıkıştırılmak istenen Türkiye, Libya ile deniz yetki alanı mutabakatı imzalayarak Doğu Akdeniz'de haklarını korumak adına güçlü bir adım atmıştır. Mutabakat hem Türkiye hem de Libya için oldukça büyük kazanç sağlayarak, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarını ortaya koymuş, bölgede Türkiye Aleyhine kurulmaya çalışılan suni işbirliğine darbe vurmuştur.

Türkiye, Libya Mutabakatına kadar Doğu Akdeniz'de uluslararası deniz hukuku kapsamında herhangi bir sözleşmeye veya düzenlemeye taraf olmamıştır. Bilhassa Yunanistan ve onunla birlikte hak iddiasında bulundan diğer kıyıdaş devletler biraz da buna dayanarak Libya ile imzalanan mutabakatı görmezden gelmeye çalışmışlardır. Ancak Türkiye'nin, Libya Mutabakatına kadar, uluslararası deniz hukuku kapsamında herhangi bir adım atmamış olması hukuki haklarının olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira Mutabakatta ne Türkiye ne Libya uluslararası deniz hukukundan kaynaklanan haklarının ötesinde bir düzenlemeye imza atmıştır..

Bu açımdan Mutabakat Doğu Akdeniz'deki duruma dair adeta oyun değiştirici, dengeleri sarsıcı bir önemli bir etki ortaya çıkarmıştır. Mutabakatın bu önemi çalışmaya başlanmasında temel motivasyonumuz olmuştur. Bu motivasyon doğrultusunda çalışmada, Doğu Akdeniz'de dengelerini değiştirecek güçte olan mutabakatın öncesinde ve sonrasında yaşananlara değinerek, mutabakatı hukuki ve siyasi açıdan değerlendirmek çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Mutabakattan hareketle Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarının ne olduğunu anlamaya çalışarak, Libya mutabakatının geçerliliğinden ve öneminden bahsedilmektedir.

Bu konuda öne çıkan hususlardan birisi Yunanistan'ın Meis adasını bahane ederek, Türkiye ile Libya mutabakatının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve kendi haklarının çiğnendiğini ileri sürmesidir. GKRY ise Kıbrıs'ın tek egemen unsuru gibi hareket ederek Yunanistan ile birlikte Türkiye'nin haklarını yok sayacak faaliyetlerde bulunmaktadır. Çalışmamızda diğer kıyıdaş ülkelerle birlikte Yunanistan'ın ve GKRY'nin Doğu Akdeniz politikalarına yer vererek, bu politikaların uluslararası hukuk normlarına uygun olup olmadığı ele alınacaktır. Libya Mutabakatı ile ortaya çıkan durumun uluslararası hukuk normları doğrultusunda haklılığının ortaya konması çalışmanın bir diğer amacıdır.

Bu amaçların gerçekleştirilmesinde araştırma yöntemi olarak literatür incelemesi, belgesel kaynakların analizi benimsenmiştir. Uluslararası hukuk açısından deniz yetki alanı kavramının özetlenerek ortaya konmasında, birincil kaynak olarak temel uluslararası hukuk metinleri incelenip, ikincil kaynaklar olarak konuya ilişkin akademik makale, tez ve diğer yayınlardaki yorum, analiz ve değerlendirmeler de incelenmiştir. Bu incelemelerde konuya

ilişkin yerli ve yabancı literatür incelenip lehte ve alehte görüş, yorum, değerlendirmelerden faydalanılmıştır.

Bu yöntem çerçevesinde ve amaçlar doğrultusunda ele alacağımız ilk konu “Deniz Yetki Alanı Kavramı ve Doğu Akdeniz” olacaktır. Bu başlık altında deniz yetki alanının tanımlanmasında belirlenmesi gerekli olan kıta sahanlığı, karasuları ve münhasır ekonomik bölge kavramlarını açıklayarak, ülkelerin bu konulardaki duruşları ele alınacaktır. Ele alınacak ikinci konu “Türkiye – Libya Mutabakat” konusudur. Bu başlık altında Mutabakatın içeriğinin sadeleştirilip özetlenmesinin ötesinde Mutabakat öncesinde Türkiye ve kıyıdaş ülkeler arasında ilişkiler açıklanarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın son kısmında ise Mutabakat önce hukuki yönden sadeleştirilerek özetlenip açıklanacak, akabinde bölgeye dair yarattığı etki ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz konusunda en önemli müttefiki haline gelen Libya ilişkileri üzerinden sonraki dönemde olabileceklere dair değerlendirmeler yapılacaktır.

DENİZ YETKİ ALANI KAVRAMI ve DOĞU AKDENİZ

Geçmişten bugüne teknolojinin ilerlemesiyle açık denizlerdeki hidro-karbon kaynakların yerleri daha kolay tespit edilirken, bulunan kaynaklardan faydalanabilmek kolaylaşmaya başlamıştır. Karasularının ilerisindeki bu kaynaklar üzerinde hangi devletlerin hak sahibi oldukları konusunda hukuki düzenlemeler yapılması gerekli olmuştur. Bu doğrultuda, 1958 yılında Cenevre’de ilk kez bir Deniz Hukuku Konferansı gerçekleştirilmiş ve bu konferans neticesinde ‘Kıta Sahanelığı Sözleşmesi’ imzalanarak, deniz yetki alanlarının tanımlanması konusunda ilk adım atılmıştır. Sonrasında gerçekleştirilen ikinci ve üçüncü konferanslar ile deniz hukuku gelişmeye devam ederken, devletlerin deniz üzerindeki hakları da giderek netleştirilmiştir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ise, üçüncü konferanstan sonra imzalanarak, kıta sahanlığı ile ilgili haklar geliştirilerek münhasır ekonomik bölge kavramı ortaya çıkmaya başlanmıştır (Sandıklı, vd., s. 14 - 15). Bu sözleşme günümüzde de deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda temel metin olarak kabul edilmektedir.

Deniz yetki alanı belirlemede içtihat hukukuna göre başvuru en eski yöntemlerin başında “eşit uzaklık” yöntemi gelmektedir. Bu yöntemde kıyıları yan yana ya da karşılıklı olan ülkelerin orta noktasının belirlenmesiyle “ortay hat” oluşturulur, daha sonra ise belirlenen bu hattın sınır olarak kabul edilir. (Yüksel & Baran, 2020, s. 533) Eşit uzaklık yöntemi, 1958 yılında gerçekleşen Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi (CKSS)’ne göre karşılıklı ya da yan yana bulunan ülkelerin bir anlaşmaya varamadıkları noktada başvurulması gereken yöntem olarak kabul edilmiştir. (Dalar, 2019, s. 154) 1982 BMDHS ise kıyıdaş devletlerin bu sorunu ‘hakkaniyet ilkesine’ uygun olarak çözmesi gerektiğini belirtmektedir. (Doğru, 2015, s. 521) Bu doğrultuda hakkaniyet ilkesi ile kastedilen durumun ne olduğunu anlamak önem arz etmektedir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’nın deniz yetki alanı sınırlandırması kapsamında yargı kararları mevcuttur. Bu kararlar coğrafyanın değiştirilemez olması nedeniyle hakkaniyet ilkesinin coğrafi faktörler ışığında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. (Küçükuray, 2019, s. 40) Zira uluslararası mahkemelerde ve hakem kararlarında çıkan sonuçlar ülkelerin coğrafi faktörlerine göre farklılık göstermiştir. (Dalar, 2019, s. 155)

Devletlerin karşılıklı anlaşma sağlayabilmeleri yönünde kullanılan yöntemlerden bir diğeri ‘ilgili – özel durumlar’ yöntemidir. İlgili durumun belirlenebilmesindeki öncelikli durum devletlerarası deniz alanı sınırlandırmasında eşit uzaklık yönteminin kullanılması olmuştur. Devletler anlaşmaya varamıyor ve bir “özel durum” da tespit edilemiyorsa; ortay hat belirlenmesi gerektiği düzenlenmiştir. (Doğru, 2015, s. 525 - 526) Ancak devletlerin eşit

uzaklık ve ortay hat konusunda uzlaşma sağlayamaması söz konusuysa yani coğrafi unsurlar yetmediyse, hakkaniyet ilkesi doğrultusunda bazı özel düzenlemeler mevzubahis olabilmektedir. (Acer, 2019, s. 11) Denizlerdeki canlılar, deniz dibindeki doğal kaynaklar ve madenler, bahsettiğimiz ‘özel’ duruma örnek teşkil etmektedir. Uluslararası Adalet Divanı ve hakem kararları; denizalanı sınırlandırmasında doğal kaynaklara bakılmaksızın sınırlandırma yapılmalıdır der ancak hakkaniyet ilkesi gereğince bu durumların dikkate alınarak uzlaşma sağlanması daha doğru olacaktır. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 88)

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunları daha net kavrayabilmek adına coğrafi unsurlar arasında yer alan orantılılık ve özellikle adalar ile ilgili durumdan bahsetmek faydalı olacaktır. (Yüksel & Baran, 2020, s. 535) Uluslararası mahkemelerin vermiş olduğu kararlarda sürekli olarak karşımıza çıkan unsur “orantılılık” tır. Zira karşılıklı deniz yetki sınırlandırması yapmak isteyen devletlerin sahip oldukları kıyı şeridi uzunluğu ve bu uzunluğun ilgili devletlere vermiş olduğu deniz yetki alanının, hakkaniyet çerçevesinde orantılılık esasına göre olması gerektiği savunulmaktadır. (Küçüküray, 2019, s. 47) Bir diğer önemli unsur ise adaların durumudur. Esasında uluslararası hukuka göre, ada ülkelerinin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilan edebilme hakları mevcuttur. Fakat adalar anakara ülkesine bağlıysa, bağlı olduğu anakaranın bir parçası olarak kabul edilecek ve herhangi bir şekilde denizalanı belirleme hakkı bulunmayacaktır. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 87) Zira adaların, ana kara ülkesinin egemenliğine engel teşkil etmesi durumunda tamamen etkisiz hale getirilmesi de mümkün olabilmektedir. (Doğru, 2015, s. 531 - 532)

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunun temelinde deniz yetki alanı konusunda devletlerin uzlaşamayıp karşılıklı hak iddiasında bulunmalarının önemli bir nedeni de adalar meseledir. Yani sorunun temeli, bilhassa bölgede hidrokarbon rezervlerinin bulunmasıyla beraber, Yunanistan’ın bir yandan Meis adası üzerinden hak iddiasında bulunması diğer devletlerin ve GKRY’nin bu rezervden faydalanabilmek hususunda, deniz yetki alanlarını belirleyebilme konusunda uzlaşmaya varamıyor olmalarıdır (Yüksel ve Baran, 2020, s. 531). 1982 BMDHS de ilgili maddelerinde devletlerin öncelikli olarak uzlaşmaları gerektiği belirtmektedir. (Doğru, 2015, s. 521) Ancak Doğu Akdeniz’de yaşanan durumda bu mümkün görünmemektedir. Yetki alanı sorunu on yıllardır çözülemeyen Kıbrıs Meselesi ile birleşince “sui generis” bir hal almaktadır. Bunun diğer önemli bir nedeni ise, Doğu Akdeniz’in uluslararası hukukun her devlet için tanıdığı maksimum deniz alanını karşılayamamasıdır (Acer, 2019, s. 8-9).

Doğu Akdeniz’de, toplam denizalanı geniş olmamakla birlikte, açık denizlerle kıyaslandığında dar bir alanda fazla sayıda kıyıdaş ülke bulunmaktadır. Denizlere kıyısı bulunan her devletin de, kendi egemenliği altında bulunan denizalanı üzerinde söz söyleme hakkı bulunmaktadır. Bu bağlamda devletlerin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilan etmeleri nispeten önemli hale gelmektedir. Ancak kıyıdaş devletlerin birbirine yakın olması ve ilan ettikleri bölgelerin birbirleriyle çakışması sonucunu doğurmaktadır. (Acer, 2019, s. 9) Unutulmaması gereken husus ise devletlerin tek başlarına deniz yetki alanı belirleme haklarının bulunmamasıdır. (Yüksel & Baran, 2020, s. 531) Kıyıdaş ülkelerin nasıl bir yol izleyebileceğini anlayabilmek adına; Uluslararası Deniz Hukuku (UDH) prensipleri ve teamülleri doğrultusunda, öncelikle deniz yetki alanı belirleme konusunun kıta sahanlığı kavramını incelemek faydalı olacaktır. Zira kıta sahanlığı kavramı, devletlerin sınır belirleme konusunda en çok sorun yaşadığı kavramdır. (Kedikli & Çalağan, 2015, s. 414)

Kıta Sahanlığı

Deniz yetki alanı uyuşmazlığında, kıta sahanlığı anlaşmazlıkları ülkeler arası anlaşmaların sağlanabilmesi konusunda en zorlayıcı unsur olmuştur. Kıta sahanlığı bulunan devletlerin, denizlerde egemenlik hakları bulunmakta olup, bu haklarını kullanmaları için

herhangi bir ilana, bildirim mecburiyetleri yoktur. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)’ne göre bu haklar “doğal hak” olarak nitelendirilmektedir. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 84 - 85) Terimin anlamına baktığımızda kıta sahanlığı kabaca söz konusu devletin kara ülkesinin bir uzantısı olarak deniz tabanında devam eden ve deniz tabanının en yüksek derinliğinin başladığı yere kadar uzanan deniz alanıdır. Cenevre Sözleşmesi ile hukuki bir nitelik kazanmış fakat teknolojinin ilerlemesiyle bir takım eksik yönlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. (Demir, 2020, s. 34 - 35) Dolayısıyla BMDHS’de kıta sahanlığı konusu daha geniş tanımlamalarla iyileştirilmeye çalışılmıştır. (Gür, 2019, s. 658) Kıta sahanlığı iç sınırı karasuları sınırının başladığı yer baz alınarak belirlenmektedir. Dış sınır ise esas hat ile yakın mesafede kalınması durumunda, 200 mil olarak alınabilecek olup, bu ölçü maksimum 350 mil olacak şekilde saptanmıştır. (Küçükuray, 2019, s. 19)

Kıta sahanlığı, her kıyı ülkesinin deniz tabanındaki toprak yapısına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu durum coğrafi farklılıktan kaynaklanmaktadır. Zira bazı deniz tabanları bir anda derinleştiği gibi bazıları çok daha ileri mesafelerde derinleşmeye başlamaktadır. Bu durum kıyı ülkelerinin kıta sahanlığı ölçütlerini değiştirmektedir ancak her koşulda kıta sahanlığı 350 deniz milini geçmemektedir. (Bayer, 2013, s. 144) Kıyı devleti, kendi kıta sahanlığındaki kaynaklarını kullanmasa dahi bir başka ülke, kıyı ülkesinin iznini almadan var olan kaynakları kullanamayacak ve herhangi bir şekilde araştırma yapamayacaktır. (Ceyhun, 2020, s. 336) Yalnızca kıyı devleti razı olursa diğer devletler kıta sahanlığı içerisinde kablo hattı veya boru hattı geçirebilmektedirler. Kıyı dış ülkelerin denizlerdeki haklarının korunabilmesi için, kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 84 - 85)

Türkiye, karasularının dış sınırları itibariyle kıyısı olduğu denizlerde kıta sahanlığına sahip olan bir devlettir ancak Türkiye’nin kıta sahanlığı alanı uluslararası herhangi bir hukuki belgeye ya da kritere bağlı değildir. Doğu Akdeniz’de belirlenemeyen kıta sahanlığı sınırları ise Türkiye için yıpratıcı bir durum teşkil etmiştir. (Güngören, 2006, s. 135 - 137) Kıta sahanlığı kadar olmasa da Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanı belirlenmesi konusunda ihtilafli bir diğer unsur da “karasuları” meselesidir. Bu noktada karasuları kavramına değinmekte fayda vardır.

Karasuları

Karasuları kavramı uluslararası hukuk çerçevesinde olmasa bile Orta Çağ’dan beri kullanılmaktadır. Karasuları teknik olarak sınırlandırılmadan önce devletler güç üstünlüğüne bağlı olarak denizlerde birbirleri üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktaydılar. Roma İmparatorluğu’nun dağılması sonrasında ise, kıyı devletlerinin kara sınırlarına bağlı olarak karasularını belirlemesi gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. (Güngören, 2006, s. 40)

Modern anlamda karasuları alanının tanımının yapılabilmesi için ise iki hususun netliğe kavuşturulması gerekli olmuştur. Bunlar karasuların nerede başlayacağı yani iç sınırı ve nerede bitirileceği yani dış sınırı konularıdır. Karasularında, iç sınırların belirlenmesi ile ilgili olarak iki farklı durum karşımıza çıkmaktadır: Birinci durum normal esas hat; kıyı şeridinin düz olması koşulunda hat boyunca alınması gereken minimum cezir hattıdır. Esas hattın kullanılabilmesi için kıyıda çok girinti çıkıntı olmamalıdır. Bu durumda en düşük cezir hattı yani, suların en çok çekildiği noktalardan itibaren karasuları belirlenir. İkinci durum ise; ilgili kıyı şeridinde girinti-çıkıntı olması durumunda ya da kısa mesafesinde ada olması durumunda uygulanan düz esas çizgi yöntemidir. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 83). Bu durumda ise çıkıntılar hayali bir çizgi ile birleştirilir, buradan itibaren karasuları belirlenir bu çizginin gerisinde kalan yerler de iç sular olarak kabul edilir. Karasularının sınırının dış sınırının ne olacağı konusu ise yıllar içerisinde türlü değişikliklere uğramıştır. (Peker, vd., 2019, s. 87) II.

Deniz Hukuku Konferansında yaşanan tartışmalar neticesinde 6 deniz milinin kabul edilmesi yönünde üzerinde çalışmalar başlatılmış ancak en kapsamlı sonuç; III. Deniz Hukuku Konferansında elde edilmiştir. (Güngören, 2006, s. 43) Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 3. maddesinde, Türkiye için belirlenen karasuları; Ege bölgesinde 6 deniz mil, Karadeniz ve Akdeniz bölgesinde ise 12 deniz mil olarak belirlenmiştir. (Bayer, 2013, s. 154)

Karasuları günümüzde kabaca denize kıyısı bulunan ülkelerin, kara sınırlarından başlayarak açık denizlere kadar uzanan bölgede tam denilebilecek ölçüde yetki sahibi olduğu deniz alanı olarak tanımlanmaktadır. (Arı, 1995, s. 53) Pek çok bakımdan karasuları devletlerin kara ülkesinin denize uzantıları gibi düşünülebilir. Kıyı ülkelerinin karasuları üzerinde tam yetkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. (Demir, 2020, s. 32 - 33) BMDHS'nin ilgili maddesine göre; kıyı devletleri karasuları üzerindeki gerek hava sahasında gerekse deniz dibi kaynaklarının kullanımını hususunda ilana tabi olmaksızın tam yetki sahibidir. (Ceyhan, 2020, s. 336) Dolayısıyla Türkiye karasuları bölgesinde deniz yetki alanı açısından tam yetki sahibidir. Bu alanda başka bir devletin ha iddia etmesi maden araması mümkün değildir. Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıkta karasuları kavramından ziyade kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge tanımlamaları neticesinde anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunların temelinde kıyıdaş ülkelerin karşılıklı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etmeleri ve akabinde bölgede var olan kaynaklar üzerinde hak iddia etmeleri olmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye-Libya Mutabakatı'nı daha iyi kavrayabilmek açısından MEB kavramını incelemek faydalı olacaktır.

Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı, 1945 Truman Bildirisinin akabinde, 1970'e kadar uluslararası örf ve âdet hukuku içerisinde ele alınmıştır. III. Deniz Hukuku Sözleşmesi sonucunda, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 5. bölüm, 55. ve 75. maddeleri arasında yer alarak pozitif uluslararası hukuk normlarından birisi haline gelmiştir.

BMDHS'nin ilgili maddeleri, MEB ilan eden devletlerin ilan ettikleri bölgede araştırmalar yapabileceğini ayrıca bölge üzerinde suni ada ve tesis inşa edilebileceğini belirtmektedir (SDE, 2019, s. 7). Ancak inşa edilen hiçbir yapının devletin kendisine ait olmayacağını; karasularını, kıta sahanlığını ve münhasır ekonomik bölgeyi etkilemeyeceğini belirtmektedir. Kıyı ülkesinin haklarının gözetilmesi kaidesiyle, diğer devletlerin, MEB üzerinde gemi ve uçak seferi yapabileceğini ve bölgeye kablo-boru hattı yerleştirebilmeye hakları olduğu belirtilmektedir. (Kütükçü & Kaya, 2016, s. 85 - 86) Münhasır ekonomik bölge (MEB), aynı zamanda uluslararası örf ve adet kuralı niteliği taşıdığı için BMDHS'ye taraf olmayan ülkeler için de geçerli olmuştur. Zira Amerika ve Türkiye BMDHS'ye taraf olmamalarına rağmen kendi bölgelerinde MEB ilan etmişlerdir. Uluslararası adalet divanı kararları da, münhasır ekonomik bölgenin meşru deniz yetki alanı olduğunu kabul eder şekilde sonuçlanmıştır. (Arıdemir & Allı, 2019, s. 191)

Doğu Akdeniz üzerinde keşfedilen petrol-doğalgaz rezervleri bölgenin önemini bir hayli arttırmıştır. (Çalık Orhun, 2017, s. 41 - 42) Bölgede yaşanan sorunlar ülkelerin münhasır ekonomik bölge (MEB) ilanı ve bu ilanın kıyıdaş ülkenin sınırlarıyla çakışması sebebiyle ortaya çıkmıştır. (Güneş & Arslan, 2018, s. 49) Kıyıdaş ülkelerin bu anlamda uzlaşma sağlayamıyor olması, uluslararası yetki tartışmalarına sebep olmaktadır. (Çalık Orhun, 2017, s. 42) Zira kıyıları karşılıklı olan ülkelerin aralarında bulunan alandaki deniz mili 400'den daha az olup; MEB ilanı için kabul görülen 200 deniz milini karşılamamaktadır. (SDE, 2019, s. 8) Dolayısıyla kıyıları bitişik veya karşılıklı olan kıyıdaş ülkeler, uluslararası hukuka aykırı olmayacak şekilde bir anlaşma yapmak durumundadır. (Bayer, 2020, s. 400)

Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesinin en uzun kıyı şeridine sahip olmasına rağmen, coğrafi ve siyasi sebeplerin etkisiyle 2019 Libya Mutabakatına kadar Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge ilan etmemiştir. Bilhassa Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de Türkiye karşıtı politikalar izlemesi sonucunda yaşanan sorunların akabinde Türkiye, Libya ile mutabakata vararak uluslararası hukuktan kaynaklanan doğal haklarını korumak adına güçlü bir adım atmıştır. (Kurt & Tamçelik, 2014, s. 895 - 896)

TÜRKİYE – LİBYA MUTABAKATI

Libya Mutabakatı Öncesi Türkiye’nin Kıyıdaş Olan/Olmayan Ülkelerle İlişkileri

Doğu Akdeniz gerek jeopolitik önemi gerekse jeo-stratejik konumu dolayısıyla geçmişten günümüze önemli bir yerdir. Yakın zamanda bölgede keşfedilen enerji kaynakları da bölgeyi olduğundan öncesine nazaran daha önemli hale getirmiştir. Türkiye’de bölgede ulusal çıkarlarını korumak, adaletsizliği ortadan kaldırma adına Libya ile karşılıklı mutabakat imzalamıştır. İmzalanan bu mutabakat Yunanistan, GKRY, Fransa gibi devletlerin Türkiye’nin doğal haklarının ihlal eden planlarını boşa çıkartacak oyun değiştirici bir etkiye sahiptir. Mutabakat sonrası ortaya çıkan yeni durumun daha net anlaşılması için Türkiye’nin kıyıdaş ülkelerle olan mutabakat öncesi ilişkilerini incelemek yararlı olacaktır.

Doğu Akdeniz de keşfedilen enerji kaynakları, kıyıdaş devletlerin dışında uluslararası dev enerji firmalarının da ilgisini bu bölgeye kaydırmıştır. Bilhassa Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)’nin, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’ni yok sayarak MEB ilan etmesi de sorunları daha karmaşık bir hale getirmiştir. Zira GKRY’nin uluslararası enerji firmalarına tek başına aldığı karar ile ruhsat vermesi Türkiye’nin kıyıdaş olmayan bu enerji firmalarının devletleriyle de bir çıkar çatışması içine düşmesine neden olmuştur. (Acar & Yılmaz, 2018, s. 600 - 602) GKRY’nin Türkiye’ye karşı stratejilerinden birisi de yaşanan sorunları Avrupa Birliği seviyesine taşımak, AB projesi adı altında enerji kaynaklarını Avrupa’ya yönlendirmek olmuştur. (Doğru, 2015, s. 506 - 511)

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de en çok Güney Kıbrıs ve Yunanistan ile sorun yaşadığı aşikârdır ancak ülkeleri stratejik konumları, deniz yetki alanları, sınırları ve geçmişten günümüze yaşanan hadiseleri doğrultusunda öncelikle bölgenin batısını daha sonra ise doğusunu ele almak faydalı olacaktır.

Libya ile Türkiye arasında belirlenen deniz yetki alanı sınırı Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki batı sınırını gösterir niteliktedir. Bu sınır Türkiye’nin Marmaris, Fethiye ve Kaş şeridinden, Libya’nın Derne, Tobruk ve Bardiyah şeridine uzanan hat, sınır olarak tayin edilmiştir. (Avan, 2020, s. 100) Doğu Akdeniz’de kıyıdaş ülke statüsünde olmadığı halde, sahip olduğu Meis adası sebebiyle bölgede sınırlıda olsa hukuki hakkı bulunan Yunanistan Türkiye’nin bu bölgedeki deniz alanı konusunda hak iddiasında bulunmaktadır. Bu sebeple araştırmamızda değineceğimiz ülkelere biri Yunanistan olmaktadır. Zira mutabakata giden süreçte yaşanan gerilimlerin başında Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan gerilim yer almaktadır.

Türkiye ile Yunanistan’ın arasında yaşanan sorunun merkezinde Ege denizindeki Yunan adaları bulunmaktadır. Yunanistan deniz yetki alanı belirleme konusunda, adalardaki kıyıların esas hat olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. (Arıdemir & Allı , 2019, s. 194) Yunanistan’a nazaran Türkiye’ye daha yakın olan ve dolayısıyla en çok sorunun yaşandığı Meis Adası, mevcut konumu itibarıyla ters ada olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’na göre bu konumdaki adalar için, yalnızca karasuyu hakları mevcut olup, kıta sahanlığı söz konusu olamamaktadır. Anlaşıldığı üzere, Yunan adalarının kıyı şeridinin birleştirilmesi ve Türkiye’nin sahip olduğu ilgili kıyıyı ortadan

kaldırarak bir düzenleme yapabilmesi mümkün görünmemektedir. (Küçükuray, 2019, s. 112 - 116)

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de hak iddiasının temelinde Türkiye'ye karşı takındığı düşmanca tutumun yanında bölgenin enerji potansiyeli de vardır. Cezayir'den nispeten yüksek tutarlara getirdiği doğalgaz bölgeden boru hatları ile daha ucuza sağlayarak kazanç elde etmek isteyen Yunanistan; bölgedeki diğer Libya, İsrail, Mısır gibi ülkeler ile bu doğrultuda ilişkiler geliştirmeyi hedeflemektedir. (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s. 393) Bunu yapmadaki amacı Türkiye'yi yalnızlaştırmak ve bölgedeki etkisini artırmaktır.

Bu doğrultuda Yunanistan, Libya ile Girit adası arasında münhasır ekonomik bölge (MEB) antlaşması yapmak istemektedir. Daha antlaşma gerçekleşmeden, Girit adasının etrafında yalnızca kendi yetkisi olduğunu düşünen Yunanistan, Girit'in güneybatısını petrol-doğalgaz aramaya bölgesi olarak tanımlamaktadır. Fakat böyle bir durum Türkiye'nin sahip olduğu tabii hakları ihlal eder niteliktedir. Lakin Libya MEB antlaşmasını Türkiye ile gerçekleştirdiği için her iki ülkede bu durumdan daha karlı çıkmıştır. Ayrıca, bu durum sonucunda; Yunanistan adalar üzerinden hakkaniyete uygun olmayan bir şekilde elde etmeye çalıştığı şeyleri bir sonuca ulaştıramamıştır. (Arıdemir & Allı , 2019, s. 195)

Bölgenin doğusunda ise, Mısır ile Türkiye ilişkilerine bakmak yerinde olacaktır. Mısır, 1970'te doğalgaz ihracatı yapan ilk ülke olmuştur. Fakat kıymetli rezervlere sahip olduğu halde iç sorunları olması ve yeterli yatırım yapamaması sebebiyle sonraki yıllarda enerji ithalatı yapan ülke konumuna gerilemiştir. Mısır 2003 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile eşit uzaklık çerçevesinde MEB antlaşması imzalamıştır. 2010 sonrasında ise bir atılım yaparak uluslararası firmalara ruhsat vermiş ve enerji konusunda bölgedeki etkinliğini arttırmaya başlamıştır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s. 394)

2012'de Mısır'da iktidara gelen Mursi döneminde, Mısır'ın Türkiye ile ilişkileri olumlu yönde ilerlemiştir ve Mısır'ın, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile antlaşmalar yapmak yerine Türkiye'ye yakın olacağı beklenmiştir. Ancak Mursi döneminde deniz yetki alanı konusunda beklenen gelişmeyi göstermeyen ilişkiler, darbe ile gelen Sisi döneminde ise gerilemiştir. Mısır'ın "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" bünyesinde İsrail yanlı politikalar izleyerek, Doğu Akdeniz'de Güney Kıbrıs ve İsrail ile askeri tatbikat yapması Yunanistan'ın Türkiye karşısında arzu ettiği bir durumun gerçekleşmesi olmuştur. (Şafak, 2015, s. 31 - 32)

Ancak 2022 yılıyla birlikte iki ülke arasında yumuşamaya başlayan ilişkiler çerçevesinde Mısır eğer GKRY yerine Türkiye ile antlaşma gerçekleştirirse, GKRY ile yaptığı antlaşmaya nazaran daha fazla yetkiye sahip olacaktır. Bu antlaşma Türkiye ile Mısır için avantaj sağlayacaktır. (Arıdemir & Allı , 2019, s. 195 - 197) Gergin olan ilişkilerin yumuşamaya başlamasında karşılıklı çıkarıya dayalı bu durumun varlığının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Doğu Akdeniz'in doğusunda yer alan bir diğer ülke Suriye'dir. 2003 senesinde münhasır ekonomik bölgesi (MEB) belirleyen Suriye; Birleşmiş Milletlere bildirimde bulunarak, uluslararası dev şirketlere kendi yetkisi altında bulunan deniz alanlarında süreli olmak kaydıyla enerji kaynaklarının araştırılması için izin vermiştir. Ancak 2011 senesinde başlayan iç sorunları, Doğu Akdeniz de enerji rezervleri ile alakalı haklarının peşine düşmesine engel olmuştur. Dolayısıyla Suriye'nin yaşadığı kriz ve bölgenin değeri göz önüne alındığında; küresel aktörlerin kazanç elde etme yarışına girmeleriyle mevcut dengeler oldukça fazla etkilenmiştir. Suriye'nin 2011'de petrol-doğalgaz arama izni verdiği bölgenin kuzey kesimi, Türkiye yetki alanları dâhilinde yer almaktadır. (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s. 394) Bu bağlamda, Türkiye ile Suriye arasında ise henüz gerçekleşmiş bir antlaşma bulunmamaktadır. Ancak ilerde hakkaniyet ve mütekabiliyet çerçevesinde karşılıklı yapılacak

antlaşmalar iki ülkenin de çıkarına olacaktır. Ancak bunun olabilmesi için tabii ki Türkiye’nin Suriye ile kesmiş olduğu diplomatik ilişkileri bir şekilde tekrar başlatması gereklidir.

Son olarak Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ilişkilerini ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile olan durumunu ayrıca ele alacağız. Zira Doğu Akdeniz’de yaşanan gerilimlerin en temel noktasını Kıbrıs sorunu oluşturmaktadır. Türkiye – Libya Mutabakatı sürecinde Kıbrıs oldukça önem taşıyan bir bölge olmuştur.

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridine sahip ülke olmasının karşın, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)’nin bölgede hakkaniyet ve ölçülülük ilkesinden uzak bir şekilde Türkiye’nin haklarına tecavüz etmesi anlaşmazlıklara neden olmaktadır. (Küçükcuray, 2019, s. 117 -123) GKRY, Yunanistan’ın desteği ile Kıbrıs adasının tek egemen unsuru gibi hareket etmektedir. Uluslararası hukuk normlarını göz ardı ederek tek taraflı bir şekilde petrol – doğalgaz arama çalışmaları doğrultusunda on üç tane ruhsat sahası ilan eden GKRY; maddi kaynağını Avrupa Birliği’nden sağlamakta ve Türkiye’yi saf dışı ederek enerji rezervini Avrupa’ya taşımayı hedeflemektedir. (Örselli & Babahanoglu, 2019, s. 393) Kıbrıs sorunu çözüme kavuşmamışken GKRY’nin AB’ye üye olması ve 2011’de bölgede sondaj çalışmalarına başlamasıyla Türkiye ile GKRY arasındaki sorun bambaşka bir hal almıştır. (Şafak, 2015, s. 27 - 30)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Türkiye, GKRY’nin faaliyetlerini durdurması gerektiği ile ilgili uyarıda bulunmuştur. Daha sonra Kıbrıs adası etrafında petrol- doğalgaz arama faaliyetleri gerçekleştireceklerini ilan ederek, New York’ta kıta sahanlığı sınırlandırılması üzerine antlaşma yapmışlardır. Türkiye ile KKTC arasında gerçekleştirilen bu antlaşmanın, bir başka devletin haklarına müdahale etmemesi sebebiyle hukuka aykırılığı söz konusu değildir. Antlaşmanın ertesi günü KKTC, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) için ruhsat çıkarmıştır. Lakin TPAO ile bulunan enerji kaynağını çıkarabilmek için yeni bir antlaşma gerçekleştirmeleri gereklidir. (Küçükcuray, 2019, s. 109 - 112) Ayrıca Türkiye, hem kendi sularında hem de KKTC sularında hidro - karbon rezervi araştırmaları yapmak için, ‘Barbaros Hayrettin Paşa’ sismik araştırma gemisi satın almış ve ‘Fatih’ ile ‘Yavuz’ ismini taşıyan iki adet sondaj gemisine sahip olmuştur. (Arıdemir & Allı , 2019, s. 197 - 198)

Haksız bir şekilde bu denli sorunlu hale getirilen Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin sahip olduğu hakların yok sayılması ve kıyıdaş olan ülkelerle yaşadığı sorunlar neticesinde imzalanan Libya mutabakatı, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de var olan gücünü kanıtlamıştır. Bu antlaşma Türkiye’nin aleyhine izlenen politikalara güçlü bir cevap niteliği taşımıştır. Zira bölgede oynanan oyunların da önü bu mutabakat ile kesilmiştir, Türkiye’nin haklarının istismar edilmesi üzerine kurulu bir oyunu adeta belli oranda boşa çıkarmıştır.

Türkiye – Libya Mutabakatı

Libya ile yaptığı mutabakat öncesinde Türkiye, Doğu Akdeniz ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları deniz yetki alanı antlaşmalarına sürekli olarak notalar vermiştir. 2011’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile yaptığı antlaşma ile bölgede aktif olmaya başlayan Türkiye; Libya Mutabakatıyla da bölge ile alakalı kendisi ve KKTC’nin bölge üzerindeki haklarını korumak adına ciddi bir tutum içerisinde olduğunu göstermeye çalışarak, bölgeden ekarte edilmesinin önüne geçmiştir. (Tuna, 2020, s. 79)

Kasım 2019’da ilişkilerin geliştirilmesi ve Libya’da yaşanan iç sorunun görüşülmesi için bir araya gelen Libya ile Türkiye, uluslararası hukuk ilkelerinden doğan haklarını koruyabilmek adına askeri ve güvenlik konularında iş birliği yapmaya karar vermiştir. (Altun, 2020, s. 33) Sonrasında 27 Kasım 2019’da Libya Ulusal Mutabakat Hükümet’i ile Türkiye arasında “*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*”

imzalanmıştır. (Avan Ayaz, 2020, s. 100) Dolayısıyla Türkiye, Doğu Akdeniz'deki doğal haklarını korumak adına KKTC dışında ilk kez farklı bir ülkeyle deniz yetki alanı belirleme konusunda bir anlaşma yapmıştır. (Acer, 2019, s. 12) “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” ile ikinci kez kıyıdaş olan bir devlet ile münhasır ekonomik bölge ilan etmiş olan Türkiye; Libya ile hem deniz yetki alanları ile ilgili hem de askeri alanda iş birliği gerçekleştirmeye yönelik bir anlaşma yapmıştır. (Yorulmaz, 2020, s. 4) Türkiye açısından bu antlaşma ikinci antlaşma olmasına karşı dünya kamuoyu KKTC’yi bağımsız müstakil bir devlet olarak tanımadığından, Türkiye’nin bölgedeki ilk uluslararası mutabakatı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’nin Libya ile atmış olduğu bu adım bölge üzerinde kendilerince hesabı olan diğer devletler ve hatta Avrupa Birliği nezdinde tepkilere neden olmuş, görmezden gelinmiş, geçerliliği olmadığı iddia edilmiştir. Bu iddianın temelinde General Hafter’in ülke içinde kalkıştığı darbe girişimi ve “Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti” aleyhine giriştiği gayrimeşruluk iddiaları vardır. Oysa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2259 (2015) sayılı kararı ile “Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti” nin Libya’nın tek meşru temsilcisi olarak tanımlanmasını duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir (UN, 2015). Türkiye de resmi adı ile “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nı Libya’nın Birleşmiş Milletler nezdindeki resmi temsilcisi “Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti” ile imzalamıştır ve iki egemen devlet arasında uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde imzalanan antlaşmanın geçerliliği konusunda bir soru işareti yoktur. Bu husus Mutabakatın hukuki incelenmesi altında daha ayrıntılı ele alınacaktır. Bu durumun ötesinde Türkiye bu hamlesi ile bölge üstündeki coğrafi üstünlüğünü ve haklarını ortaya koyarak, başka devletlerle de MEB belirleyebileceğini kanıtlamıştır. (Tuna, 2020, s. 81)

Libya mutabakatının imzacı taraflarının yetkileri konusunda herhangi bir sorun yokken, mutabakatın içeriği üzerinde de bir polemik yaratılmaya çalışılmıştır. Bilhassa GKRY ve Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de ulaşmaya çalıştıkları hedeflere engel teşkil ettiği için uluslararası hukuka aykırı bir antlaşma olarak nitelenen mutabakat, hukuka aykırılık ile itham edilerek itibarsızlaştırılıp yok sayılmaya çalışılmıştır. Bu itham ve çabaların yersizliğinin daha net ve teknik bir şekilde ortaya konulabilmesi için mutabakatın içeriğine de bakmakta yarar vardır.

MUTABAKAT SONRASI DOĞU AKDENİZ’DE HUKUKİ ve FİİLİ DURUM

Mutabakatın Hukuki Yönden İncelenmesi

Mutabakat, Libya’daki iç karışıklıklar ve iktidarın meşruiyeti hakkında bilinçli çıkartılan tartışmalar sebebiyle çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Öncelikle antlaşmalarda en mühim husus; anlaşma yapan ülkelerin egemenlik durumunun muhakkak olması unsurudur. Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devlettir ve bu konuda herhangi bir sorun yaşaması söz konusu değildir. Birleşmiş Milletler üyesidir, ülkesinde bir iç karışıklık veya iktidar meşruiyeti sorunu yoktur. Libya’nın ise Kaddafi sonrası dönemde kendi iç meseleleri sebebiyle yaşadıkları sorunlar, ülkede bir iktidar ve meşruiyet sorunu varmış gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Türkiye bu anlamda ileride yaşayabileceği muhtemel sorunları engellemeye yönelik olarak, Libya ile yürüttüğü müzakere sürecinde önceliğini “imza atmaya yetkili hükümetin belirli hale getirilmesi üzerine” vermiştir. (Şafak, 2020, s. 4)

Libya’nın Tobruk bölgesinde varlık gösteren bir başka hükümet niteliğindeki Libya Temsilciler Meclisi, Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin haklı düzenlemeleri boşa çıkarmak isteyen devletlerin de yönlendirmesiyle Libya-Türkiye Mutabakatı’nı kabul etmemektedir. (Yüksel & Baran, 2020, s. 543) Ancak belirttiğimiz üzere 2015 senesinde Libya sınırları içerisinde yaşanan iç savaşın son bulması amacıyla Birleşmiş Milletler liderliğinde Libya Siyasi Antlaşması imzalanarak, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Libya’nın yasal temsilcisi olarak

tanınarak, kabul edilmiştir. (Altun, 2020, s. 32) Türkiye de Birleşmiş Milletler’in temsil yetkisini tanıdığı bu “Ulusal Mutabakat Hükümeti” ile antlaşmayı imzalamıştır. Fakat Libya yönetimindeki çok başlılık 2022 yılı itibariyle halen devam etmektedir. Mevcut durumda Haziran 2022 itibariyle Ulusal Mutabakat Hükümeti’nin lideri Dibeybe ve Libya Temsilciler Meclisi idaresinin lider olarak atadığı Başağa’nın liderlik ettiği iki ayrı hükümet bulunmaktadır (AA, 2022). Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti “de jure” hükümet statüsündedir. Yani ülke çoğunluğu ve Birleşmiş Milletler tarafından tanınan ve kabul edilen hükümettir. Uluslararası hukuk kurallarına göre de jure hükümet, bir başka hükümet tarafından devrilse bile, öncesinde yapmış olduğu anlaşmalar baki kalacaktır. (Yüksel & Baran, 2020)

Bunun haricinde bir uluslararası antlaşmanın geçerli olabilmesi için usulüne uygun bir şekilde imzalanması, onaylanması ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Türkiye-Libya Mutabakatı ülkeleri adına uluslararası temsil yeteneğine sahip, antlaşma imzalamaya yetkili dış işleri bakanlarınca imzalanmış, resmi adıyla “*Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakat Muhtırası*” 05 Aralık 2019’da Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmış 7 Aralık 2019 tarihinde resmi olarak ilan edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti de aynı şekilde Mutabakat Muhtırasını yürürlüğe soktuklarını belirterek Resmî Gazete ’de yayınlamıştır. (Şafak, 2020, s. 4-5) Dolayısıyla uluslararası hukuk açısından geçeli bağlayıcı bir antlaşmadır.

Türkiye, Libya ile imzaladığı mutabakat ile Doğu Akdeniz’de daha önce Birleşmiş Milletlere deklare etmiş olduğu kıta sahanlığının, güney-batı bölgesinde 18,6 mil hat belirlemiştir. (Altun, 2020, s. 34) Ayrıca Mutabakat sonucu belirlenen sınır, hakkaniyet ilkesine uygun bir şekilde belirlenmiştir. (Paralı, 2020, s. 56) Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikasında atmış olduğu en mühim adım olarak gösterilebilen Libya mutabakatı, her iki devlet içinde hem siyasi hem hukuki anlamda zorlu sonuçlarla karşılaşabilecekleri göz önüne alınarak; tüm koordinatları belirtilen harita muhtıra metnine eklenmiş, hemen hemen 30 kilometrelik sınır saptanmış ve Birleşmiş Milletlere bildirilmiştir. (Acer, 2019, s. 12)

Mutabakat ile düzenlenen öne çıkan konulardan ilki; iki devletin olası bir durumda anlaşmaya varamaması halinde, diplomasi yoluyla işbirliği yaparak ortak bir noktada buluşma ve anlaşma taahhüdünde bulunmalarıdır. Bu hüküm Doğu Akdeniz’de Libya ile Türkiye’nin ilerleyen zamanlarda da birlikte hareket etme niyetlerini göstermektedir. İkinci bir konu, iki devletten bir tanesi karşılıklı münhasır ekonomik bölgeleri içerisinde olası bir doğal kaynak rezervi bulduğunda, mevzubahis rezervin kullanımı ve işletimi ile alakalı ortak karar verme üzerine uzlaşmış olmalarıdır. (Paralı, 2020, s. 56 - 57) Üçüncü öne çıkan düzenleme ise; mutabakata taraf iki devletin ilerleyen süreçlerde bir başka ülke münhasır ekonomik bölge belirlemesi söz konusu olduğunda, öncesinde karşılıklı olarak görüşme ve bilgi paylaşımı yapılması konusunda uzlaşmış olmasıdır. (Acer, 2019, s. 12) Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere Türkiye-Libya Mutabakatı düz bir deniz yetki alanı antlaşması olmasının ötesinde bölgede Türkiye ve Libya’nın birlikte hareket edeceği taahhüdü niteliğindedir.

GKRY ve Yunanistan’ın dışında bölgeye dair planları olan diğer devletlerin de dikkatini çeken mutabakat Doğu Akdeniz’de önemli bir etki yaratmıştır. Doğu Akdeniz rezervlerinin önemi arttıkça Mutabakatın da önemi daha net şekilde ortaya çıkacaktır. Bu noktada mutabakatın ilk etapta bölgede yarattığı etkiye değinmek faydalı olacaktır.

Türkiye – Libya Mutabakatı’nın Bölge Üzerinde Yarattığı Etki

Mutabakat, Doğu Akdeniz üzerinde bulunan enerji rezervi sebebiyle türlü politikalar içerisine giren küresel güçlerin ve kıyıdaş ülkelerin tepkisine sebep olmuştur. Zira yapılmış olan mutabakat bölge üzerinde bulunmayan ülkelerin, petrol devi şirketlerin dahi planlarını

suya düşürecek bir niteliğe sahiptir. Mutabakatı 1982 Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi (UDHS)'ne aykırı olduğunu iddia eden Yunanistan mutabakata karşı en sert tepkiyi gösteren ülke olmuştur. (Yüksel & Baran, 2020, s. 530). Çünkü mutanakat Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki haksız, uluslararası hukukta örneği olmayan iddalarının ve yayılcı stratejisinin önüne bir bakıma set çekmiştir. Mutabakata karşı çıkmanın yanı sıra konuyu Birleşmiş Milletlere (BM) taşıyarak, Türkiye'nin Libya ile deniz sınırının bulunmadığını ifade etmiştir. (DW, 2019) Tüm bu olanlar karşısında dönemin Libya Başbakan'ı Serrac ise, Yunanistan'ın göstermiş olduğu tavrı tasvip etmeyerek, Birleşmiş Milletlerin bağımsız iki üyesi olan Libya ve Türkiye'nin mutabakat yapmalarında uluslararası hukuka aykırı bir durum olmadığını ifade etmiştir. (Seçkin, 2019)

Türkiye-Libya mutabakatına ilk etapta karşı çıkan ülkelerden birisi de Mısır olmuştur. Mısır Libya'daki iç karışıklıkta Milli Mutabakat Hükümeti aleyhtarı Hafter ve taraftarlarına destek vermiştir. (Domazeti, 2019, s. 2) Doğu Akdeniz'de Türkiye ile deniz yetki alanı belirleyerek daha karlı çıkabileceği halde, mutabakatın kendi ülkesinin güvenliğini tehlikeye soktuğunu duyurmuştur. (Yorulmaz, 2020, s. 6) Mısır, mutabakatın hukuka aykırı olduğunu ve Libya'ya askeri yaptırım uygulayacağını belirtmiştir. (Paralı, 2020, s. 58) Mısır yanında İsrail ile anlaşmalar yaparak İHA satın alan ve Fransa'ya deniz üssü kurması için izin veren GKRY de Doğu Akdeniz'de oluşan bu yeni duruma haksız tepkisini yükseltmiştir. Buna karşılık Türkiye ise KKTC'de hava üssü kurulması konusunda KKTC ile mutabakata vararak, bölge üzerindeki haklarını koruma konusundaki kararlılığını göstermiştir. (Yorulmaz, 2020, s. 6)

Avrupa Birliği (AB) ise 27 üye devlet ile müzakere yaparak, mutabakatın Doğu Akdeniz'de bulunan kıyıdaş ülkelerin hakkını gasp ettiği ve dolayısıyla yasal olmadığını ileri sürmüştür. (Altun, 2020, s. 26) AB, mutabakatın Yunan adaları ve GKRY kıta sahanlığının göz önüne alınmadan yapıldığını, bu durumun uluslararası deniz hukukuna ters düştüğünü ve Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmesi gerektiğini belirtmiştir. (Paralı, 2020, s. 58) AB'nin Doğu Akdeniz konusunda Türkiye aleyhtarı bu tutumunu üyesi olan Yunanistan ve GKRY çıkarlarını kendi çıkarları olarak değerlendirmesi olarak yorumlamak mümkündür. Birliğin Türkiye'ye karşı bu çifte standartçı uygulamalarına pek çok kez rastlamak mümkündür. Kaldı ki Avrupa Birliği'nin haklıyı haksızı belirtmek gibi bir yetkisi bulunmadığından, uluslararası hukuk uygulamalarına bakıldığında birbiriyle kesişen deniz yetki alanları konusunda konunun muhatapları arasında dostane bir çözümün tarafında olması ya da en azından sessiz kalması yerinde olacaktır. (Altun, 2020, s. 28)

Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan rezervlerin beraberinde getirdiği güç mücadelesinde Amerika Birleşik Devletleri de Yunanistan, Mısır ve İsrail arasında oluşan suni cephe yanlısı bir politika izlediğini söylemek mümkündür. Zira Türkiye'nin Libya'ya askeri destek yapacağı kararı çıkmasının hemen akabinde bölge üzerinde sorun olmasının şeklinde uyarıda bulunmuştur. Ancak Amerika'nın bölge üzerindeki temel tutumunun Libya mutabakatından ziyade, Fransa ve Rusya'nın bölgedeki dengesini sağlayabilmek üzerine şekilleneceği düşünülmektedir. (Paralı, 2020, s. 59). Ancak ABD'nin Yunanistan ile Ekim 2021'de imzaladığı Karşılıklı Savunma İşbirliği Anlaşması ile üçü yeni olmak üzere Yunanistan'daki üs sayısını dörde çıkartması da düşündürücüdür (Sputnik, 2022)

Rusya'nın ise hem bölgeyle ilgili hem de mutabakatla ilgili olan politikası diğer küresel güçlerden farklı şekillenmektedir. Rusya, bağlantısı olmadığı bölgede doğrudan etki sahibi olan bir ülke olmuştur. (Şen, 2020, s. 7) Rusya'nın Doğu Akdeniz'de Suriye, Libya ve Türkiye'de üs kurma emelleri dış politika hedefleri içerisinde yer almaktadır. (Yücedağ, 2020, s. 4) Bu bağlamda Mısır'a yakın diyaloglar geliştiren Rusya, Libya açıklarında tespit edilen rezervlerin Avrupa'ya aktarılmasına engel olabilmek adına, Mısır topraklarının yakınında yer

alan Libya’ya askeri üs yerleştirmiştir. (Domazeti, 2019, s. 3) Libya’da yaşanan olayların engellenmesi adına çıkan karar ile ilgili veto hakkını kullanmış ve Hafter hükümetini desteklediğini kanıtlayacak bir duruş sergilemiştir. (Paralı, 2020, s. 59) Rusya’nın bu tavrı, mutabakata karşı olduğunu göstermiştir.

Gerek kıyıdaş ülkeler gerekse kıyıdaş olmayan ancak bölgede Türkiye’nin sahip olduğu haklar aleyhtarları çıkarı bulunan ülkeler , mutabakata karşı Libya’da Ulusal Mutabakat Hükümeti aleyhtarlarını destekler bir politika izleyerek, Doğu Akdeniz’de kendi kurdukları enerji denklemini hayata geçirmek için mücadele vermeye çalışmışlardır ve çalışmaya devam etmektedirler. İşin garip tarafı 2015 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Türkiye’nin mutabakatı imzaladığı “Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti” ni Libya’nın yetkili temsilcisi olarak tanıyanlar da ABD, Fransa, Rusya gibi bu ve diğer devletlerdir. Bu denli dengeleri sarsan mutabakat sonrası Libya ile Türkiye ilişkilerinin nasıl bir seyir izlediğini ve nasıl bir tavır içinde bulduklarını incelemek yerinde olacaktır.

Mutabakat Sonrası Türkiye – Libya İlişkileri

Mutabakat, iki ülke için deniz yetki alanı belirme antlaşmasının ötesinde Türkiye ve Libya arasında karşılıklı güvenlik, ekonomik ve siyasi işbirliği sağlamada birbirlerinin yanında yer alacaklarını da kabul eden bir nitelikte olmuştur. (Domazeti, 2019, s. 1) Mutabakatın hemen akabinde Ulusal Mutabakat Hükümeti Hafter taraftarlarının oluşturduğu “Libya Ulusal Ordusu” tarafından şiddetli bir saldırıya maruz kalmıştır, Hafter Trablus’u ele geçirerek hem Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni hem de Türkiye’nin Libya üzerindeki etkisi bertaraf etmeye çalışmıştır. (Yücedağ, 2020, s. 3) Yaşanan hadise uluslararası arenada Türkiye’nin Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UHM)’ne askeri desteği olup olmayacağı merakı uyandırmaya başlamıştır. (Yorulmaz, 2020, s. 6)

Türkiye, 2 Ocak 2020’de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanan tezkere ile Libya UHM’ ye asker göndermiştir. (Altun, 2020, s. 38) Türkiye’nin Libya’ya askeri yardım sağlanması da Doğu Akdeniz’de Türkiye için oldukça büyük bir hamle olmuş, bu sayede Türkiye bölgedeki haklarını korumada ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir. (Yücedağ, 2020, s. 3) Mutabakat hem ölçülülük hem de hakkaniyet ilkesi ışığında imzalandığı için her iki devlet içinde siyasi ve hukuki anlamda olumlu neticeler sağlamıştır. Kıyıdaş devletlerin, Türkiye ve Libya aleyhine farklı sınırlandırmalar yapmasının önüne geçilerek iki devletin de denizlerdeki uluslararası hakları koruma altına alınmıştır. (Paralı, 2020, s. 57) Son yıllarda da Libya ile Türkiye ilişkileri gerek ekonomik gerekse ticari anlamda oldukça iyi duruma gelmiştir. (Yaycı, 2011, s. 20 - 21)

Mutabakat, Türkiye ile Libya arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırarak, iki devlete de Doğu Akdeniz’de sahip oldukları haklarını korumalarına ve ötesinde kullanmalarına imkan vermiştir. İki devletin her alanda birbirlerini destekleyeceği şeklinde düzenlenen antlaşma, gelecekte daha kazançlı haklar sağlayacaktır diyebiliriz. Mutabakat ile iki ülkede oldukça önemli kazançlara sahip olmuştur. (Yaycı, 2020, s. 36) Doğu Akdeniz’de uluslararası hakları gasp edilmeye çalışılan Türkiye; haklarını hukuki yollarla gösterme imkânı bulmuştur. Ayrıca Türkiye bölgede sahip olduğu deniz yetki alanının batı bölgesini belirli hale getirmiştir. Yunanistan’ın Mısır ile deniz yetki alanı belirleme antlaşması yaparak planladığı ‘Sevilla Haritası’ ile 41 bin kilometrekarelik alan içerisinde bırakılmak istenen Türkiye; Yunanistan’ın emellerine engel olmuş ayrıca GKRY dışındaki tüm kıyı devletlerine anlaşabilecekleri üzerine çağrı yaparak uluslararası arenada hukuka uygun diplomasi yanlısı politika izlediğini kanıtlamıştır. (Altun, 2020, s. 37) Dolayısıyla Türkiye ve Libya’nın karşılıklı kıyılarda hak sahibi olması Yunanistan’ın Meis adasını esas alarak kendi münhasır ekonomik bölgesini ilan etmesine ve Doğu Akdeniz’de ulaşmaya çalıştığı emellere son veren bir antlaşma olmuştur.

Ayrıca İsrail'in, GKRY ve Mısır ile yapmış olduğu münhasır ekonomik bölge anlaşmasını tekrar inceleyeceğini belirtmesi bile Türkiye'nin yaptığı mutabakat ile bölge üzerinde önemli bir başarı sağlamış olduğunu kanıtlamıştır. (Yücedağ, 2020, s. 2 - 3) Türkiye'nin kıyıdaş ülkelerden birisi ile ilk kez münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalaması, siyasi güç elde etmesi, ekonomik çıkarlar kazanması ve özellikle de uluslararası hukuk açısından elde ettiği kazançlar göz önüne alındığında Türkiye bu mutabakat ile önemli bir sonuç elde etmiştir. (Yaycı C. , 2020, s. 36)

SONUÇ

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların uluslararası arenada en önemli konulardan biri haline gelmesi, keşfedilen petrol-doğalgaz kaynaklarının gelecekte işletilerek dünya rezervi haline getirilmek istenmesini göstermektedir. Gerek kıyıdaş olan/olmayan ülkelerin gerekse küresel güçlerin Doğu Akdeniz ile ilgili dış politikaları, bölgedeki enerji kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda ele geçirmeleri üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda uluslararası deniz hukukunda doğan hakların kıyıdaş ülkeler tarafından bilinmesi, karşılıklı kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge antlaşması yapılması önem arz etmektedir.

Doğu Akdeniz’de Avrupa Birliği’nin desteğini kendi tarafına çekerek Türkiye’yi oldukça güç durum içerisine sokmak isteyen Yunanistan’ın, bölgede Meis adasından doğan küçük hakkı dışında herhangi bir hakkı bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmada, deniz yetki alanlarının belirlenmesinde yer verdiğimiz ‘adalar’ konusu bunu açıklar niteliktedir. Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de herhangi bir yaptırım uygulayabilme hakkının bulunmadığı göz önüne alındığında; GKRY ile birlikte Doğu Akdeniz’in en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye’nin haklarını gasp etmesi mümkün değildir. Kıbrıs Adası ile ilgili konunun günümüzde hala çözüme kavuşmadığı göz önüne alındığında ise, GKRY’nin adanın tek egemen devleti gibi hareket ederek KKTC’yi yok sayması ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki haklarını görmezden gelerek uluslararası enerji şirketlerine ruhsat vermesi kabul edilemeyecek bir durumdur.

Yaptığımız araştırmada, uluslararası deniz hukukunun deniz yetki alanı belirleme konusunu detaylarıyla anlatarak, bu konudaki uluslararası hukuk normlarını inceledik. Dolayısıyla yalnızca Türkiye’nin uluslararası haklarından bahsetme yoluna gitmeyerek, uluslararası hukuk kurallarını ve BMDHS’nin ilgili maddelerini esas alarak genel bir kanı oluşturmaya çalıştık. Daha sonra Libya mutabakatı öncesinde Türkiye’nin kıyıdaş olan/olmayan devletlerle olan ilişkileri inceleyerek, Doğu Akdeniz’de gerçekleştirilmek istenen faaliyetlerin uluslararası hukuk kurallarına uygun olup olmadığını gözlemlemeye çalıştık.

Türkiye Doğu Akdeniz’de kendisine karşı yapılan haksızlıklar karşısında güçlü bir duruş sergileyerek Libya ile münhasır ekonomik bölge antlaşması yapmıştır. Libya mutabakatı Türkiye için çok büyük önem taşımaktadır. Zira hem bölgede kurulan oyunu bozmuş hem de Türkiye’nin gasp edilmeye çalışılan uluslararası hukuktan doğan haklarının varlığını kanıtlamıştır. Mutabakatın uluslararası hukuka aykırı olduğu ve diğer devletlerin haklarının çiğnendiği ileri sürülmektedir. Bu noktada imzalanan mutabakatın hukuki ve fiili durumu incelenerek uluslararası hukuk normlarına uygun olup olmadığı incelenmiştir. Libya’nın iç sorunlarının da ele alındığı araştırmamızda, mutabakatın geçerli olduğu ve uluslararası hukuka uygun olduğu netlik kazanmıştır.

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların çözümlenebilmesi için öncelikle Kıbrıs adası ile ilgili durumun netleşmesi gerekmektedir. KKTC’nin bölgeden dışlanmaya çalışması kabul edilebilir bir durum değildir. Libya mutabakatı ile Türkiye bölgede büyük kazanç sağlamıştır. Türkiye’nin Libya’yla olduğu gibi diğer kıyıdaş ülkelerle de olan ilişkilerini geliştirerek deniz yetki alanı belirlemesi ve bunun için BMDHS’ye taraf ülke olması önem arz etmektedir. Zira bölgedeki ülkelerden bir tanesinin bile dışarıda bırakılmak istenmesi denklemin bozulmasına sebep olacaktır. Gelecekte Doğu Akdeniz enerji güzergâhı haline getirilmek istendiğinde, Türkiye ve KKTC’nin bölgedeki konumu yadsınamayacaktır. Dolayısıyla ilişkilerin geliştirilmesi ve Türkiye’nin BMDHS’ye taraf olması yapılacak olan anlaşmaların daha güçlü sonuçlar doğurmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AA, (2022)., “Libya Temsilciler Meclisi: Başağa Hükümeti Sirtede Göreve Başladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libya-temsilciler-meclisi-basaga-hukumeti-sirtede-goreve-basladi/2602431> (01.06.2022)
- Acar, I., & Yılmaz, M. (2018). Doğu Akdeniz Kıta Sahanelığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı. *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 597 - 607. Ankara.
- Acer, Y. (2019). *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı*. SETA Analiz.
- Altun, F. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı*. Ankara: T. C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. 05 10, 2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı: https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TR_-_TURKIYE_LIBYA_MUTABAKAT_Bask%C4%B1.pdf (01.05.2022)
- Arı, T. (1995). Ege Sorunu ve Türk - Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(01), 52 - 68.
- Arıdemir, H., & Allı , Ç. (2019). Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi 2019, C.4, S.10. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 188 - 202.
- Avan, E. A. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı. *Avrasya Etüdler*(58), 87 - 112.
- Bayer, D. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Alanının Tarihi Geçmişi, Türkiye'nin Ulusal Menfaatleri ve Uluslararası Hukuk Uygulamaları Kapsamında Bir Jeopolitik Analiz. *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*. ss. 389 - 407 [https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_EKT_y_\(13\)_pdf_81b16707-1d0c-43dd-9856-522ee89549fa.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_EKT_y_(13)_pdf_81b16707-1d0c-43dd-9856-522ee89549fa.pdf)
- Bayer, D. (2013). Türk-Yunan İlişkilerinde NATO’nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi Doktora Programı (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara.
- Ceyhun, G. Ç. (2020). *Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Yetki Alanlarına İlişkin Sınırlandırma Sorunları ve Bölgedeki Enerji Keşiflerine İlişkin Bir Değerlendirme*. 03 18, 2022 tarihinde TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53564/turkiyenin_dogu_akdenizdeki_yetki_alanlarına_iliskin_sinirlendirma_sorunlari_ve_bolgedeki_enerji_kesiflerine_iliskin_bir_degerlendirme (01.05.2022)
- Çalik Orhun, F. (2017). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *AKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 37 - 54.
- Dalar, M. (2019). *Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Hukuksal Dayanakları*. Bursa: XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi Özet Kitabı.
- Demir, İ. (2020). Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler. *Adalet Dergisi*(65), 27 - 50.
- Doğru, S. (2015). Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanelığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması. *TBB Dergisi*, 504 - 554.
- Domazeti, R. (2019). *Çok Denklemli Libya Sorunu ve Türkiye*. 05 10, 2022 tarihinde İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi – İNSAMER: https://insamer.com/tr/cok-denklemler-libya-sorunu-ve-turkiye_2555.html adresinden alındı

- DW. (2019). *Yunanistan Türkiye-Libya anlaşmasını BM’ye şikâyet etti*”. 03 12, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/yunanistan-t%C3%BCrkiye-libya-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-bmye-%C5%9Fikayet-etti/a-51610044> (01.05.2022)
- Güneş, M., & Arslan , T. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 32 - 60.
- Güngören, B. O. (2006). Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir.
- Gür, H. (2019, Şubat). Stratejik Kavşak Noktası Olan Doğu Akdeniz’de Yürütülen Enerji Politikaları ve Türkiye. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(30), 665 - 663.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Alternatif Politika*, 7(3), 399 - 424.
- Kurt , E., & Tamçelik, S. (2014). Türkiye’nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı Ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs”, *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı. Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 882 - 913). içinde Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Küçüküray, S. (2019). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*,. Lefkoşa, Kıbrıs.
- Kütükçü, M. A., & Kaya, İ. S. (2016). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 81 - 96.
- Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2019). Doğu Akdeniz’de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu: Enerji Kaynaklarından Alan Hâkimiyetine Uzanan Ekonomi Politik Hesaplar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 572 - 583.
- Paralı, Z. (2020, 06 26). Türkiye Cumhuriyeti İle Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 49 - 64.
- Peker, H., vd. (2019). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85 - 106.
- Sandıklı, A., Budak, T., & Ünal, B. (2013). Doğu Akdeniz’de Enerji Keşileri ve Türkiye. *BİLGESAM Yayınları*, 1-80.
- SDE. (2019). *Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açından Yapılması Gerekenler*. 11 26, 2021 tarihinde SD Rapor: <https://www.sde.org.tr/Content/Upload/Dosya/Dogu%20Akdeniz%20rapor%20.pdf> (01.05.2022)
- Seçkin, B. (2019). *Libya Başbakanı Serrac: Yunanistan'ın protestolarını yersiz ve aşırı çığırta buluyorum*. 03 07, 2022 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libya-basbakani-serrac-yunanistanin-protestolarini-yersiz-ve-asiri-cigirtkan-buluyorum/1681915> (01.05.2022)
- Sputnik, (2022), "Yunan Parlamentosu, ABD’nin ülkede yeni üsler açmasına izin veren anlaşmayı onayladı", <https://tr.sputniknews.com/20220513/yunan-parlamentosu-abdnin-ulkede-yeni-usler-acmasına-iz-in-veren-anlaşmayı-onayladı-1056329895.html> (01.06.2022)

- Şafak, E. (2015). Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarına İlişkin Hukuki Ve Siyasi Sorunlar. *Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Uluslararası Hukuk) Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Lefkoşa.
- Şafak, E. (2020). Türkiye ile Libya Arasında İmzalanan Mutabakat Muhtırası'nın Geleceği ve Bölgeye Yansımaları. *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (DİPAM)(2)*, 2 - 8.
- Şen, B. (2020). *Türkiye-Libya Deniz Yetki Sınırı Anlaşması ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Pozisyonu*. 02 17, 2022 tarihinde TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56676/turkiye-libya_deniz_yetki_siniri_anlasmasi_ve_turkiyenin_dogu_akdenizdeki_pozisyonu (01.05.2022)
- Tuna, F. (2020). Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası 2020, C. 2, S. 1., *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi – Uhusbad*, 2(1), 74 - 87.
- UN, (2015), "Unanimously Adopting Resolution 2259 (2015), Security Council Welcomes Signing of Libyan Political Agreement on New Government for Strife-Torn Country", <https://www.un.org/press/en/2015/sc12185.doc.htm> (01.05.2022)
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Startejileri Dergisi(14)*, 17 - 41.
- Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri. *Kriter Dergisi*, 4(42), 34 - 37.
- Yorulmaz, R. (2020). Recep Yorulmaz, "Libya İle Mutabakatın Doğu Akdeniz Denklemine Etkisi", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ocak 2020, S. 105, s. 4. *ORSAM - Ortadoğu Araştırmaları Merkezi(105)*, 3 - 10.
- Yücedağ, A. (2020). *Doğu Akdeniz Sorunu ve Türkiye - Libya Antlaşması*. 01 11, 2022 tarihinde SDAM- Starteji Düşünce ve Analiz Merkezi: <http://sdam.org.tr/haber/239-dogu-akdeniz-sorunu-ve-turkiye-libya-antlasmasi/> (01.05.2022)
- Yüksel, C., & Baran, D. (2020). Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi. *Public and Private International Law Bulletin*, 520 - 556.

EXTENDED ABSTRACT

The Eastern Mediterranean region has become even more important after the discovery of hydro-carbon deposits around the island of Cyprus. The region, which is already important geopolitically and historically, which is the subject of power struggles between states, has become the scene of not only power struggles between the states of the region, but also power struggles in the great states with the oil and natural gas explorations and the richness of the deposits. The struggle, which started as if it were happening between the Greek Cypriot Administration Of Southern Cyprus and Turkey, has become multidimensional and multidimensional with the entry of states such as Greece, Israel, Egypt, Libya and even France, the USA and the Russian Federation into the equation. The power struggle in the region, which has become so important, has become more complex and important when the Cyprus problem, which has been going on for decades, is added. The states, especially the Greek Cypriot Administration Of Southern Cyprus and Greece, which have interests in the region against Turkey's rights, have taken steps to condemn Turkey to Antalya Port with the exclusive economic zones and maritime jurisdiction areas they have declared. However, Turkey has the longest coast of the Eastern Mediterranean and is the state that should benefit the most from the riches of the Eastern Mediterranean in terms of equity and moderation. While the situation was legally like this, Greece, the Greek Cypriot Administration Of Southern Cyprus, Israel, and Egypt entered into a sharing that excludes Turkey and ignores the rights they have with the jurisdiction agreements they signed among themselves. Turkey, on the other hand, followed this event calmly for a while and waited. Turkey, which thinks that more wait-and-see policy is meaningless in the face of Greece's increasingly daring and revisionist policies, has signed an agreement with Libya that determines the mutual maritime jurisdiction areas and beyond that, includes joint action in the following process. It is possible to briefly call this agreement the “Libya Agreement”. This agreement, which was signed in 2019, was a critical and unexpected development for the states that tried to ignore Turkey's rights in the region, especially Greece. Based on this importance, in this study, the importance of the agreement in terms of the region and other states that have an interest in the region has been tried to be revealed, based on the relations between the periods before and after the agreement in the Eastern Mediterranean. Therefore, the research question of the study is "What was the impact of the Turkey-Libya Agreement on the states of the region and globally?". This question brings with it a number of sub-questions. The first of these questions is how interstate relations were in the Eastern Mediterranean region before the agreement?. The second is what the content of the agreement is in terms of political relations?. The third is how post-reconciliation relations are affected by this development?. Within the framework of these questions, the hypothesis tested by the research is that the consensus had a game-changing effect, disrupting the plans of states that disregard Turkey's natural rights and try to impose their own interests on Turkey. The sub-hypotheses formed under this main hypothesis are that the states with interests in the region made agreements among themselves, as if ignoring Turkey's rights before the agreement. As the second sub-hypothesis, the text of the memorandum is not a simple arrangement of mutual jurisdiction between Turkey and Libya, but rather a strategic cooperation agreement that lays the foundations of a new bloc against the anti-Turkey bloc in the Eastern Mediterranean. The

third hypothesis that is tried to be proven is that after the agreement, the balance in the Eastern Mediterranean has changed and the situation has changed in favor of Turkey. Literature review and case analysis methods were used as basic research and data collection methods in answering these research questions and testing hypotheses. While doing this, domestic and foreign literature was scanned, the information obtained was tested with concrete events, analyzed, interpreted and used. Within the scope of the research, firstly, what should be understood from the term maritime jurisdiction has been tried to be revealed. The content of this concept, which is frequently used when talking about the problem in the Eastern Mediterranean, has been simplified and revealed within the scope of the United Nations Convention on the Law of the Sea. In this sense, the concept of maritime jurisdiction includes the exclusive economic zone beyond the territorial sea and the continental shelf, which should be declared by the states on the basis of equity and proportionality. A gap arises when the norms of international law do not contain a clear provision on this issue and regulate that riparian countries should act within the scope of the principle of mutual equity and proportionality. However, nowhere in the world is there a practice of determining a maritime jurisdiction as Greece and the Greek Cypriot Administration Of Southern Cyprus do. Therefore, the claims of authority and rights of these states are clearly baseless in their current form. Secondly, the anti-Turkey bloc claimed that the Libyan National Consensus government, which was unanimously recognized by the United Nations Security Council in 2016, is not the only official representative of the Libyan state, so the signed agreement is not valid. However, when the situation regarding the issue is examined, it is seen that there is no violation of international law in the agreement signed between Turkey and Libya. The memorandum was duly signed, ratified and put into effect by the representatives of the two sovereign states who have the authority to represent them before the United Nations. In fact, the reason why so much speculation about the memorandum is created is the content of the agreement and its content, which makes Libya and Turkey almost two strategic allies in the region. This is also understood from the provisions of the text of the memorandum. After the reconciliation, the balances in the region changed. After the reconciliation, Turkey and Egypt started diplomatic relations again. In this process, Turkey re-started the broken diplomatic relations with Israel and took steps towards the development of mutually beneficial relations. Based on all these, we can say that the agreement was a very important move for Turkey and the region. It has shaken the balances in the region to a great extent. This shake-up is likely to be the beginning of a shift in the balances in favor of Turkey.

SPOR LİSELERİ ÖĞRENCİLERİNİN SPORTMENLİK ALGISININ İNCELENMESİ

Coşkun GÜL¹

Şükrü BİNGÖL²

Özet

Bu araştırmada spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik algısının incelenmesi amaçlanmıştır. Hayatın her anında sporla iç içe olan bireylerin sportmenlik algısının daha genç yaşta oluşması özellikle spor liseleri öğrencileri içinde önem arz etmektedir. Araştırmada Türkiye'nin her bölgesinde bulunan 52 spor liselerinden 1104 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma IBM Lisanslı SPSS 24.0 programıyla analizi yapılmıştır. Araştırma ile ilgili veriler aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri üzerinden yorumlamaya tabi tutulmuştur. Ayrıca bu araştırmada formal eğitim kapsamında spora yönelik bir eğitim veren spor liselerinin yetiştirmiş olduğu öğrencilerin sportmenlik kavramına yönelik neyi algıladıklarının tespit edilmesi araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Çünkü temel spor eğitiminin verildiği bu okullardan mezun olan öğrencilerin sporun bu alanında hem teorik anlamda hem de uygulama anlamında hangi düzeyde olduklarının bilinmesi yapılacak bir takım proje ve benzeri çalışmalara öncülük etmiş olacaktır. Araştırma sonucunda Spor lise öğrencilerinin Sportmenlik algılarının yüksek olduğu, maç esnasında rakip ne kadar güçlü olursa olsun kazanmak için gayretli olmak, eksiklerin belirlenerek bu alanda çalışma göstermek, antrenmanlara katılma konusunda elinden geleni yapma, tüm sportif kurallara uyma maddelerine yüksek düzeyde katılım gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sportmenlik, Spor Liseleri, Algı

EXAMINATION OF SPORTSMANSHIP PERCEPTION OF SPORTS HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

In this study, it was aimed to examine the sportsmanship perception of sports high school students. It is especially important for sports high school students that the perception of sportsmanship is formed at a younger age by individuals who are intertwined with sports at every moment of life. In the research, it was applied to 1104 students from 52 sports high schools located in every region of Turkey. The research was analyzed with IBM Licensed SPSS 24.0 program. The data related to the research were interpreted over the arithmetic mean and standard deviation values. In addition, in this study, it was determined as a research topic to determine what the students trained in sports high schools that provide sports education within the scope of formal education perceive about the concept of sportsmanship. Because knowing the level of the students who graduated from these schools, where basic sports education is given, in this field of sports, both theoretically and practically, will lead to a number of projects and similar studies. As a result of the research Sports high school students' perception of Sportsmanship is high., be diligent to win, no matter how strong the opponent is during the match, to work in this field by identifying the deficiencies, do your best to attend training, It has been observed that they have a high level of participation in the items of compliance with all sports rules.

Keywords: Sports, Sportsmanship, Sports High Schools, Perception

¹Beden Eğitimi Öğretmeni, Elazığ Kaya Karakaya Spor Lisesi, Elazığ, Türkiye. coskungul0923@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3689-0610

²Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Hakkari, Türkiye. sukrubingol@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8443-8285

GİRİŞ

Dünya genelinde yaygın olarak kullanılan ve İngilizce bir deyim olan Fair-play'in "sporda sportmenlik" anlamına geldiği bilinmektedir (Pehlivan, 2004). Sportmenlik, samimiyet, cesaret, sabır, kendini kontrol, kendine güven, başkalarını küçümsememek, başkalarının fikirlerine ve doğrularına saygı duyma, kibarlık, iyilik, asillik, onurluluk, ortaklık ve cömertlik gibi özellikleri barındırır.

Pedagojik olarak, insanın fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimine katkı yapması beklenen spor, günümüzde bizzat spor ahlakına aykırı davranışları öğrenme ve sergileme platformuna dönüşmektedir. Sporda bu uygulamalar nedeniyle sportmenlik kapsamındaki temel tutum ve davranışlar gittikçe önemini yitirmiş ve sporda "ne pahasına olursa olsun kazanma" fikri ön plana çıkmıştır. Profesyonel alanda, bir yere kadar kabul edilebilen bu durum, ne yazık ki okul sporlarında da benzer bir eğilim göstermekte, kural ihlalleri dahi ahlaki değil taktik açısından değerlendirilmektedir (Yıldıran, 2005).

Sporda centilmenlik ülkemizde daha yaygın olarak sportmenlik kavramı olarak kullanılmaktadır.

Sportmenlik, samimiyet, cesaret, sabır, kendini kontrol, kendine güven, başkalarını küçümsememek, başkalarının fikirlerine ve doğrularına saygı duyma, kibarlık, iyilik, asillik, onurluluk, ortaklık ve cömertlik gibi özellikleri barındırır. 1926'da, çocukluk oyunlarından uluslararası maçlara hayatın tüm bakış açılarıyla sportmenliğin ilkelerini yaymak için kurulan Uluslararası Sportmenlik Birliği, sportmenliği geliştirmek için sekiz prensip geliştirmiştir. Bunlar şöyledir (Keating, 2007):

- Kurallara uyun.
- Takım arkadaşlarınıza bağlı kalın.
- Kendinizi formda tutun.
- Öfkenizi kontrol edin.
- Oyununuzda şiddetten sakının.
- Kazandığınızda övünmeyin.
- Mağlubiyette yıkılmayın.
- Sağlıklı bir vücut için sağlam ruhlu ve açık fikirli olun (Keating, 2007).

Okul sporunda da Fair Play'e uygun olmayan davranışların düşündürücü artışlar gösterdiğine işaret eden Kaehler (1985), beden eğitimi dersinde ahlak eğitimi üzerine yaptığı araştırmasında, öğrencilerin Fair Play'e teşvik edilmediklerini, Fair Play kavramının anlamı üzerine bilgi ve deneyimlerinin olmadığını, oyun kurallarını ve Fair Play prensiplerini çığneyerek dahi olsa, kazandıklarında övüldüklerini belirlemiştir (Akt. Yıldıran ve Sezen, 2006).

Sportmenlik, sporcuların yarışma sırasında, zor şartlar altında bile tahammül göstererek kurallara tutarlı ve bilinçli olarak uymaları, haksız avantajları reddetmeleri, rakibin zaaflarından haksız yere yararlanmamaları, rakibi düşman değil, oyunun gerçekleşmesini sağlayan, aynı haklara sahip insan ve partner olarak görmeleri ve bunun için çaba göstermeleridir (Yıldıran, 2012). Keating'e (2007) göre sportmenlik, cesaret, sabır, otokontrol, samimiyet, özgüven, başkalarına karşı saygı, kibarlık, iyilik, erdemlik, cömertlik, asillik gibi özellikleri içinde barındırır. Sportmenlik yalnızca hakem ve sporcuyu ya da rakibi ilgilendiren bir iletişim şekli değil, izleyiciden masöre, sporcudan antrenöre kadar katılan herkesi doğrudan ilgilendiren bir anlayıştır (Pehlivan, 2004). Sportmenlik; kurallara uyum sağlamanın dışında belli bir davranış ve fikir yapısının benimsenmesini ifade etmekte olup rakibine bilinçli ve kasıtlı olarak fizyolojik ve psikolojik zarara sebep olabilecek her türlü

faaliyetten uzak durma, hırslarına yenik düşmeden centilmence mücadele etme, rakibin haklarını gözetme şeklindedir. Spordaki asıl hedef centilmence asıl davranışları ortaya koymaktır. Spor; kazanmak için hiçbir kuralı dikkate almadan, ahlaki ve insani değerleri göz ardı ederek mücadele etme şekli değildir. Bunun aksine saygı, sevgi, dostluk, kardeşlik gibi ahlaki ve insani değerler etrafında karşılaşmayı gerçekleştirmektir. Spor mücadelesi başkalarına zarar vermeme, saygı duyma, adaletli ve şefkatli olma gibi ahlak kuralları etrafında gerçekleşir. Hoşgörü çerçevesinde olmayan spor karşılaşması ahlaki olmadığı için centilmenliğe de ters düşmektedir (Tanrıverdi, 2012). Balçıkkanlı ve Yıldızan (2011) sportmenlik yönelimini; “Bir kişi, tehlikede ya da sıkıntıda olan birisiyle karşılaştığında o kişiye yardımcı olma isteği ve kendisinin o andaki amacını sürdürme arasındaki istek ile bir çelişki yaşadığında kişinin ahlaki noktaları ortaya çıkma eğilimi göstermektedir. Sporda da ahlaki ikilem yaratan durumlarla çok sık karşılaşmaktadır. Ne yazık ki spor ortamında karşılaşılan bu tip ikilem durumlarında sporcuların seçimi daha çok sportmenlik dışı davranışlardan yana olmaktadır. Bu durum özellikle profesyonel düzeydeki yakın temaslı takım sporlarında yaşanmaktadır.” olarak tanımlamışlardır.

Gerçek kavramından yola çıkarak algının, nesnelere ve nesnelere arasında gerçekleşen bilinçli deneyimler olduğu söylenebilir (Coren vd., 1993: 17). Bu kapsamda bir kişiye göre doğru olan, farklı durumlarda aynı kişiye doğru gelmeyebilir. Benzer şekilde bir kişi için doğru görülen, bir başkası için doğru olmayabilir. Bu anlamda gerçek kavramının; ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta kişiden kişiye değişiklik gösterdiği için tek bir doğru olmadığı söylenebilir. Bu yüzden kişilerin algıladıkları gerçekler farklılık gösterebilmektedir (Friman, 1999: 6). Bu durum kişilerin olaylara bakış açılarının farklı bölgeler, farklı kültürler ve farklı kişilikler gibi bir takım nedenlerden ötürü farklılaşması sonucunu ortaya koyar. Algı, duyu organlarımızca taşınan duyu verileri örgütleyip yorumlamaktadır. Algı, insanların çevresindeki yer alan uyarılara anlam verme sürecidir (Arkonaç, 1998: 65). Ayrıca; dış dünyadan gelen uyarıların, zihinsel olarak yorumlanması olarak da tanımlanabilir. Algılar; ne gördüğümüzü, nasıl yorumladığımızı, neye inandığımızı, nasıl davrandığımızı bize göstermektedir. Algılarımız aynı zamanda zihnimizde değerler yaratmakta, problemler oluşturmakta ve bu problemleri de çözmektedir. Bu kadar güçlü bir özelliğe sahip olan algılarımız, birçok psikolog tarafından, “gerçek” olarak nitelendirilir (Johansson ve Xiong, 2003: 232; Willimon, 2000: 22). Bu kapsamda, beklentiler ve motivasyonel durumlardan etkilenen algı, kişinin başlangıçta edindiği bilgiyi, diğer kişilerin hareketlerini ve güdülerini zihinde kategorize ederek ve ek bilgiler geldikçe de bu bilgileri güncelleyerek sosyal algılamaya faaliyetini gerçekleştirir (Arkonaç, 1998: 107). Birbirinden bağımsız olan görme, duyma, koklama, tatma gibi duyu organlarından gelen duyu verileri, anlamlı bir bütüne dönüşmesi için bir araya getirilip anlama ya da yoruma kavuşturulur (Eren, 2010: 69). Farklı duyu verileri, duyu seviyesinde nörofizyolojik enerji haline girer ve bu noktadan itibaren de algı süreci başlar. Algı sürecinde algıyı etkileyen faktörlerin başında insanın genetik yapısı ve yaşadıkları gelmektedir. Algı, hem doğuştan gelen yetenekler ve sonradan öğrenilen becerilerin birleşimidir, hem de doğuştan gelen yeteneklerin öğrenme ile şekillenerek gelişmesidir (Arkonaç, 1998: 65-66, 107-112). Kısaca özetlemek gerekirse, algının insanların zihinsel sürecinden geçen ve onların sahip olduğu bilgi ve becerinin yanı sıra yaşanmış birtakım tecrübelerin de bir sonucu olarak ortaya çıkan bir yorum ve sezgiden ibaret olduğu anlaşılmalıdır.

Spor liselerinin amacı bireylerin sportif yeteneklerini belirlemek, sporu hayatın önemli bir parçası olarak görmelerini sağlamak, bu yetenekleri sportif branşlara kanalize etmek ve sporla toplum sağlığına katkıda bulunmaktır. Sportif müsabakalar, kazanma arzusunun yüksek olduğu faaliyetlerdir. Müsabakalar esnasında sporcuların rakiplerine, hakemlere ve

yöneticilerine karşı bir sportmenlik duygusu içinde hareket etme mecburiyeti bulunur. Sporcularda bazen kazanma hırsı, sportmenlik kurallarının dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu, ancak eğitim yoluyla engellenebilen bir olgudur. Bireylerin spora bakış açılarını oluşturmada, sportif algılarını değiştirmede ve Fair Play kurallarına göre davranış sergilemelerinde spor liselerinin önemli bir yeri vardır. Spor lisesi öğrencilerin spormentlik algılarının belirlenip olumsuz tutum ve davranışlarına yönelik eğitim almaları sağlanmalıdır. Fair Play, her şeye rağmen kazanmak değil kurallara uymak, rakiple saygılı bir şekilde mücadele etmektir. Spor liseleri bu anlamda öğrencilerin Fair Play algısına katkı sağlamaktadır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki spor liseleri oluşturmuştur. Araştırma doğrudan evren üzerinde uygulanmış ve ölçeğin uygulanması sırasında öğrencilere gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ölçek 72 spor lisesine dağıtılmış ancak 52 spor lisesinden dönüt alınabilmektedir. Araştırmaya katılan yöneticilerden geri dönen ölçeklerin incelenmesi sonucunda 1104 ölçek formu değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Türkiye'deki spor liseleri öğrencilerinin sporda centilmenlik düzeylerini incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bu evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir (Karasar, 2005). Spor liseleri öğrencilerinin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, branş dağılımı, anne ve baba meslek durumu, anne ve baba eğitim durumuna göre; sporda centilmenlik ölçeğindeki maddeleri kullanma düzeyleri çeşitli istatistiksel işlemler ile analiz edilmiş ve bu analiz sonucuna göre öğrencilerin sporda centilmenlik davranışlarını kullanma düzeyleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak ölçek kullanılmıştır. Veri toplama aracının yapı geçerliliği uzman görüşleri ile belirlenmiştir. Ölçeğin birinci bölümünü oluşturan "Kişisel Bilgiler" araştırmacılar tarafından oluşturulmuş, ikinci bölümünü oluşturan "Sporda Centilmenlik Ölçeği" Vallerand ve arkadaşlarının 1997 yılında geliştirdiği, Sezen ve Balçıkanlı tarafından da Türkçeye çevirisi yapılarak araştırmanın amacı doğrultusunda uyarlanmıştır. Güvenirlilik çalışması için cronbach alpha istatistiksel işlemi yapılmış ve uygulanan ölçeğin güvenirlilik katsayısı $\alpha = ,970$ olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Ölçeğin uygulanması sonucunda elde edilen veriler, IBM Lisanslı SPSS 24.0 istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir. Ölçekte yer alan demografik bilgiler bir tablo haline getirilerek frekans ve yüzdelerle verilmiştir.

Tablo 1. Spor Lisesi Öğrencilerine Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Erkek	709	64,2
	Kadın	395	35,8
Yaş	15	355	32,2
	16	256	23,2
	17	268	24,3
	18 ve üstü	225	20,4
Sınıf Düzeyin	9	311	28,2

	10	293	26,5
	11	254	23,0
	12	246	22,3
Branş Dağılımı	Takım Sporları	686	62,1
	Bireysel Sporlar	418	37,9
Anne Meslek	Memur	151	13,7
	İşçi	163	14,8
	Ev Hanımı	685	62,0
	Diğer	105	9,5
Baba Meslek	Memur	224	20,3
	İşçi	285	25,8
	Esnaf	228	20,7
	Diğer	367	33,2
Anne Eğitim	İlkokul	347	31,4
	Ortaokul	301	27,3
	Lise	297	26,9
	Üniversite	103	9,3
	Lisansüstü	56	5,1
Baba Eğitim	İlkokul	201	18,2
	Ortaokul	273	24,7
	Lise	383	34,7
	Üniversite	162	14,7
	Lisansüstü	85	7,7
Lisanslı Sporcu	Evet	637	57,7
	Hayır	467	42,3

f: Frekans, **%:** Yüzde

Tablo.1’de, görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %64,2’si erkek ve %35,8’i de kadınlardan oluşmaktadır. %32,2’sinin 15 yaş, % 23,2’sinin 16 yaş, %24,3’ünün 17 yaş ve %20,4’ünün ise 18 yaş ve üstünden oluştuğu görülmektedir. Spor lisesi öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre %28,2’sinin 9. sınıf, %26,5’inin 10. sınıf, %23,0’ının 11. sınıf ve %22,3’ünün de 12. sınıf öğrencilerinden; %62,1’inin takım sporlarıyla, % 37,9’unun da bireysel sporlarla uğraştığı görülmektedir. Anne meslek değişkenine göre öğrencilerin annelerinin %13,7’sinin memur, %14,8’inin işçi, %62,0’ının ev hanımı, %9,5’inin de diğer meslek gruplarından; Baba meslek değişkenine göre öğrencilerin babalarının %20,3’ünün memur, %25,8’inin işçi, %20,7’sinin esnaf ve %33,2’sininde diğer meslek gruplarından oluştuğu görülmüştür. Anne eğitim değişkenine göre öğrencilerin annelerinin %31,4’ünün ilkokul, %27,3’ünün ortaokul, %26,9’unun lise, %9,3’ünün üniversite ve %5,1’inin ise lisansüstü eğitime sahip olduğu, baba eğitim değişkenine göre öğrencilerin babalarının %18,2’sinin ilkokul, %24,4’ünün ortaokul, %34,7’sinin lise, %14,7’sinin üniversite ve %7,7’sinin ise lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmüştür. Lisanslı sporcu durumuna göre öğrencilerin %57,7’ sinin lisanslı sporcu olduğu ve %42,3’ünün de lisanslı sporcu olmadığı görülmektedir.

BULGULAR VE YORUM

Bulgular; tanıtıcı bulgular ve spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik derecelerini belirlenmeye yönelik bulgular olmak üzere 2 başlık altında sunulmuştur.

Tablo 2. Spor Liseleri Öğrencilerinin Sportmenlik Algısına Yönelik Görüşleri

Madde No	Bağımsız Değişkenler	$\bar{x}$	SS
3	Kaybedeceğimden emin olsam bile maçta elimden gelen çabayı gösteririm.	4,21	1,103
11	Eksikliklerimi gidermek için neler yapacağımı düşünürüm.	4,21	1,030
19	Antrenmanlarda elimden gelen her şeyi yaparım.	4,21	1,054
15	Tüm antrenmanlara katılmak benim için önemlidir.	4,20	1,067
10	Yaptığım sporun tüm kurallarına mutlaka uyarım.	4,17	1,060
6	Oyun kurallarına saygı duyar ve uyarım.	4,17	1,100
7	Maçta çok hata yapsam bile mücadeleyi bırakmam.	4,15	1,098
17	Kazansam da kaybetsem de rakibimle tokalaşırım.	4,14	1,082
13	Galip geldiğimde bile, kaybeden rakibimin gayretini takdir ederim.	4,11	1,083
1	Maçı kaybetsem de rakibimi tebrik ederim.	4,08	1,232
2	Hakem kararlarına uyarım.	4,05	1,094
9	Bir yarışmadan sonra rakibimi iyi performansından dolayı kutlarım.	4,05	1,124
5	Bir yenilgiden sonra rakip takım antrenörüyle tokalaşırım.	4,05	1,118
4	Yere düşen rakibimin kalkmasına yardım için elimi uzatırım.	4,03	1,126
18	Hakem dışında resmi maç/saha görevlilerinin uyarılarını da dinlerim.	4,01	1,164
12	Rakibim sakatlandığında, yardım alabilmesi için hakemden oyunu durdurmasını isterim.	3,99	1,153
16	Rakibim haksız yere cezalandırılırsa bu durumu düzeltmeye çalışırım.	3,84	1,222
20	Rakibim spor malzemelerini unutmuşsa yedeklerimi ona ödünç veririm.	3,82	1,275
14	Hatalı karar verdiğinde bile hakeme saygımı kaybetmem.	3,80	1,256
8	Eğer elimden gelirse, haksız bir şekilde oyundan atılmak üzere olan rakibimin oyunda kalması için hakemle konuşurum.	3,75	1,273

$\bar{x}$:Aritmetik Ortalama SS: Standart Sapma

Tablo 2’de spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik algı düzeyinin belirlenmesine ilişkin olarak belirtmiş oldukları görüşlere yer verilmiştir. Ölçeğe ilişkin verilen cevaplar aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri en yüksekten aşağıya doğru sıra ile verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrenciler “kaybedeceğimden emin olsam bile maçta elimden gelen çabayı gösteririm” sorusuna (4,21) ortalama ile “*tamamen katılıyorum*” şeklinde cevap vermiştir. “Eksikliklerimi gidermek için neler yapacağımı düşünürüm.” sorusuna (4,21) ortalama ile “*tamamen katılıyorum*” şeklinde cevap vermiştir. “Antrenmanlarda elimden gelen her şeyi yaparım.” sorusuna (4,21) ortalama ile “*tamamen katılıyorum*” şeklinde cevap vermiştir.

“Tüm antrenmanlara katılmak benim için önemlidir.” sorusuna (4,20), “Yaptığım sporun tüm kurallarına mutlaka uyarım.” sorusuna (4,17), “Oyun kurallarına saygı duyar ve uyarım.” sorusuna (4,17), “Maçta çok hata yapsam bile mücadeleyi bırakmam.” sorusuna (4,15), “Kazansam da kaybetsem de rakibimle tokalaşırım.” sorusuna (4,14), “Galip geldiğimde bile, kaybeden rakibimin gayretini takdir ederim.” sorusuna (4,11) ortalama ile “*katılıyorum*” şeklinde cevap vermiştir.

Araştırmaya katılan öğrenciler “Rakibim haksız yere cezalandırılırsa bu durumu düzeltmeye çalışırım.” sorusuna (3,84), “Rakibim spor malzemelerini unutmuşsa yedeklerimi ona ödünç veririm.” sorusuna (3,82), “Hatalı karar verdiğinde bile hakeme saygımı kaybetmem.” sorusuna (3,80), “Eğer elimden gelirse, haksız bir şekilde oyundan atılmak üzere olan rakibimin oyunda kalması için hakemle konuşurum.” sorusuna (3,75) ortalama ile “*katılıyorum*” şeklinde cevap vermiştir.

SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde bağımsız değişkenlerin aritmetik ortalama ve standart sapma üzerinden sayısal değerlendirmesi yapılmış ve bağımlı değişkenleri oluşturan demografik bilgilerin, bağımsız değişkenler üzerindeki etkileri incelenmiştir. İnceleme sonucunda spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik davranışlarını kullanma düzeyleri hakkında bir değerlendirme yapılmış ve bu bağlamda bir sonuç elde edilmiştir. Spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik algı düzeyleri incelendiğinde, öğrencilerin ilgili maddelerin büyük bir çoğunluğuna çok yüksek düzeyde katılım gösterdikleri görülmüştür. Yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde Yiğit'in (2021) de yaklaşık değerlere ulaştığı söylenebilir (Yiğit, 2021). Ayrıca Tutkun ve arkadaşları da (2010) yapmış oldukları benzer bir çalışmada her iki spor dalında uğraşan sporcuların oranının birbirine yakın olduğunu tespit etmişlerdir (Tutkun, 2010). Araştırmanın bağımsız değişkenlerine bakıldığında ise öğrenciler oyun kurallarına saygı duyduğunu, maçı kazansa veya kaybetse bile rakibiyle tokalaştığını ve maçı kaybetse de rakibini tebrik ettiğini belirtmişlerdir. Pepe ve arkadaşları (2019) da yapmış oldukları benzer bir çalışmada, bireylerin spor faaliyetlerinde genellikle sportmence davranış gösterme çabalarının olduğunu ve bu doğrultuda cevaplar verdiklerini tespit etmişlerdir (Pepe vd, 2019). Tucker ve Parks'ın (2001), yapmış olduğu çalışmaya bakıldığında spor branşlarındaki temas oranı arttığında sportmenlik davranışlarının da azaldığı düşünülebilir (Tucker ve Parks, 2001). Yalçın ve arkadaşları yapmış olduğu çalışmada bireysel sporla uğraşan öğrencilerin takım sporu ile uğraşan öğrencilere göre; sportmenlik davranış sergileme ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Yalçın vd, 2019). Bu sonuçlara göre; takım sporlarıyla ilgilenen öğrencilerin, bireysel sporlarla ilgilenen öğrencilere göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Takım sporlarında yer alan öğrencilerin; takım aidiyeti, takımı yalnız bırakmama, takım içinde birbirine destek olmak gibi özelliklere sahip olmalarından dolayı sportmenlik davranış ortalamalarının bireysel sporlarla uğraşan öğrencilere göre yüksek çıktığı görülmüştür (Yiğit, 2021). Cinsiyet dağılımına göre öğrencilerin bağımsız değişkenlere verdikleri cevaplara bakıldığında kız öğrencilerin sportmenlik davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Türkmen, ve Varol, 2015). Tsai ve Fung'da yaptıkları bir çalışmada kadınların, sportmenlik algı ve davranışlarını erkeklere göre daha çok önemseyip tespit etmişlerdir (Tsai ve Fong, 2005). Tucker ve Parks, kadınların saldırgan davranış puanlarının erkeklerden daha düşük olduğunu elde etmiştir (Tucker ve Parks, 2001). Araştırmaya katılan spor lisesi öğrencilerinin sınıf seviyesi yükseldikçe bağımsız değişken ortalamalarında genel olarak düşüş olduğu da ortaya çıkmıştır. Ekinci'nin (2018) de sportmenlik davranışları üzerine yapmış olduğu bir çalışmada, öğrencilerin sportmenlik davranışlarına yönelik vermiş oldukları cevapların sınıf düzeyine göre sınıf seviyesi yükseldikçe ortalamalarda bir düşüş olduğunu tespit etmiştir (Ekinci, 2018). Ancak Genç ve arkadaşlarının (2019), yapmış olduğu bir başka araştırma da ise sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin sportmenlik davranışları sergileme puanlarının arttığı sonucunu istatistiksel olarak tespit ettikleri görülmüştür (Genç vd., 2019).

Sonuç olarak; spor liseleri öğrencilerinin sportmenlik algı düzeyi incelendiğinde öğrencilerin bu davranışları algılama düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu, Türk sporunu geleceğe taşıma anlamında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Sporun gelişmesi için Fair Play'i özümsemiş, centilmenliği ve sportmenliği idrak etmiş gençlerin yetişmesi ümit verici bir gelişme olarak görülmelidir. Ortalamalara bakıldığında takım sporu ile ilgilenen öğrencilerin, bireysel sporla ilgilenen sporculara göre daha sportmen olduğu, lisanslı olarak spor yapan öğrencilerin, lisanslı olmayan öğrencilere göre daha sportmen olduğu görülmüştür. Öğrencilerin ilgilendikleri spor branşlarında profesyonelleşme sürecini bilmeleri, lisanslı sporcu olmaları, sporu bir hayat felsefesi olarak görmelerini sağlayacaktır.

Lisanslı olarak müsabakalarda görev almaları sportmence davranışlar sergilemeleri öğrencilerin karakter gelişimine de katkı sunacaktır. Cinsiyet dağılımının ortalamalarına bakıldığında kız öğrencilerin ortalamasının erkek öğrencilere göre yüksek olması, kız öğrencilerin olaylara ve davranışlara yaklaşımının daha duygusal olabileceğinin bir sonucu olarak görülebilir. Bu bağlamda erkek öğrencilerin olaylara daha hırslı ve rekabetçi bir bakış açısıyla yaklaştıkları söylenebilir. Dolayısıyla sportmence davranışların öğrenciler arasında yaygınlaşmasını sağlamak için sosyal öğrenme kuramının ilkelerinden yararlanılmalı, öğrencilere model olabilecekleri sporcular tanıtılıp onlarla çeşitli anekdotlar paylaşarak bu konuyu spor hayatlarının merkezine yerleştirmeleri sağlanmalıdır. Okul sıralarında spor ahlakını içselleştiren öğrenciler hem okul hayatlarında hem de sosyal yaşamlarında iletişim becerisi güçlü, bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak Ülke sporuna ivme kazandıracaklardır.

KAYNAKÇA

- Arkonacı, S.A., (1998). *Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, 510s
- Coren, S., Ward, L.M., Enns, J.T., (1993). *Sensation and Perception*, Harcourt Brace College Publishers, s. 747.
- Ekinci H.B., (2018). *Ortaokul Öğrencilerinin Sportmenlik Davranışları ile Başarı Algıları*, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Eren, E., (2010). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Beta Yayınları, 12. Baskı, İstanbul, s. 642.
- Friman, H., (1999). *Perception Warfare: A Perspective for the Future*, Discussion Paper, The Swedish National Defence College. Department of Operational Studies, Stockholm, ss.1-9.
- Genç S., Tutkun E., Genç A., Acar H., (2019). *Lise Öğrencilerinde Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Sportmenlik Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Muş İli Örneği)*. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21(1): 9-23
- Johansson, L.R.M., Xiong, N., (2003). *Perception Management: An Emerging Concept for Information Fusion*, Information Fusion 4, ss.231-234.
- Karasar, N., (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Keating J. W., (2007). *Sportsmanship as a Moral Category*. In: Morgan WJ, (Editor) *Ethics in Sport*. pp. 141-152. Human Kinetics
- Kaehler, R., (1985). *Moralerziehung im Sportunterricht. Untersuchung zur Regelpraxis und zum Regelbewusstsein*. Frankfurt.
- Pepe K, Kara A, Özkurt R, Dalaman O., (2019). *Aktif Spor Yapan Amatör Sporcuların Spor Ortamında Fair Play (sportmen) Davranışlarının İncelenmesi*. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2): 497-506.
- Pehlivan Z., (2004). *Fair-Play Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Yeri ve Önemi*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, II (2): 49-53.
- Sezen-Balçıkanlı G., (2010). *Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15(1): 1-10.
- Sezen-Balçıkanlı G, Yıldırım İ., (2011). *Profesyonel Futbolcuların Sportmenlik Yönelimleri ve Empatik Eğilim Düzeyleri*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(2): 49-56
- Tanrıverdi H., (2012). *Spor Ahlakı ve Şiddet*. Journal of Academic Social Science Studies, 5(8): 1071-93.
- Tucker Lw, Parks J. B., (2001). *Effects of Gender and Sport Type on Intercollegiate Athletes Perceptions of the Legitimacy of Aggressive Behaviors in Sport*. *Sociol. Sport J*, 18(4): 403-13.
- Türkmen, M., Varol, S. (2015). *Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Ortaokul Öğrencileri Üzerinde Sportmenlik Davranışı Oluşturma Etkisinin Belirlenmesi: (Bartın İl Örneği)* International Journal of Contemporary Educational Studies 1: 42-64
- Tutkun, E., Güner, B. Ç., Ağaoğlu, S. A., Soslu, R., (2010). *Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 25.
- Tsai E, Fung L., (2005). *Sportpersonship in Youth Basketball and Volleyball Players*. *Athl. Insight*, 7(2): 37-46.

Yiğit, C., (2001). *Spor Lisesi Öğrencilerinin Sportmenlik Yönelimlerinin İncelenmesi (Doğu Anadolu Bölgesi Örneği)*, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 31.

Yıldıran, İ. (2005). *Fair Play Eğitiminde Beden Eğitiminin Rolü*. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5,(1), s.3–16.

Yıldıran, İ. & Sezen, G. (2006). *Beden Eğitimi Öğretmeni Adaylarının Sportmenlik ve Profesyonellik Arasında İkilem Barındıran Somut Örnek Olaylara Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi*. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11,(3), 3–14.

Yıldıran, İ. (2012). *Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri*. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, X(4) 125-129

EXTENDED ABSTRACT

Scale questions were randomly given to the students participating in the research, and a distinction was made during the evaluation phase. Value ranges, from positive to negative; The range of 5.00- 4.21 was rated as "Totally Agree", the range of 4.20-3.41 as "Agree", the range of 3.40-2.61 as "Partly Agree", the range of 2.60-1.81 as "Disagree", the range of 1.80 - 1.00 as "Strongly Disagree". For the reliability study, the Cronbach alpha statistical process was performed and the reliability coefficient of the applied scale was calculated as Alpha=.970.

In this research, which was prepared to examine the sportsmanship levels of sports high school students in Turkey, scanning model was used. According to gender, age, class level, branch distribution, mother and father's occupation status, mother and father education level of sports high school students; The levels of using the items in the sportsmanship scale were analyzed by various statistical processes and according to the result of this analysis, an evaluation was made on the students' level of using the sportsmanship behaviors in sports.

The universe of the research consisted of sports high schools in Turkey. The research was applied directly on the universe and necessary explanations were given to the students during the application of the scale. The scale was distributed to 72 sports high schools, but feedback was received from 52 sports high schools. As a result of the examination of the scales returned from the managers participating in the research, 1104 scale forms were evaluated.

The scale was used as a data collection tool in the research. The construct validity of the data collection tool was determined by expert opinions. The first part of the scale, "Personal Information", was created by the researchers, and the second part, the "Gentlemanship Scale in Sports", was developed by Vallerand et al. in 1997 and translated into Turkish by Sezen and Balçıklanlı and adapted for the purpose of the research. Turkish version of the multidimensional scale of sportsmanship orientation: a validity and reliability study.

The data obtained as a result of the application of the scale were analyzed using the IBM SPSS 24.0 statistical program. Demographic information in the scale is presented in a table with frequencies and percentages.

64.2% of the students participating in the research were male and 35.8% were female, 32.2% were 15 years old, 23.2% were 16 years old, 24.3% were 17 years old and 20%, It is seen that 4 of them are 18 years old and over. It is seen that 28.2% of the students are from the 9th grade, 26.5% from the 10th grade, 23.0% from the 11th grade and 22.3% from the 12th grade. According to the branch distribution, it is seen that 62.1% of the students are engaged in team sports and 37.9% are engaged in individual sports. 13.7% of the mothers of the students were civil servants, 14.8% were workers, 62.0% were housewives, and 9.5% were from other occupational groups. It was observed that .8% were workers, 20.7% were tradesmen and 33.2% were other occupational groups.

18% of the fathers of the students whose mothers had primary school education, 27.3% secondary school, 26.9% high school, 9.3% university and 5.1% postgraduate education. It was observed that 2 of them had primary school, 24.4% had secondary school, 34.7% had high school, 14.7% had university and 7.7% had postgraduate education. According to the licensed athlete status, 57.7% of the students are licensed athletes and 42.3% are not licensed athletes.

When the Items are Examined; 4.21 to the question "I will try my best in the match even if I am sure that I will lose"; "I think about what I will do to make up for my

shortcomings.” 4.21 to the question; “I do my best in training.” answered the question as “I totally agree” with an average of 4.21.

When the Items are Examined; “It is important to me to attend all training sessions.” 4.20 to the question; “I always obey all the rules of my sport.” 4.17 to the question; “I respect and obey the rules of the game.” 4.17 to the question; “Even if I make a lot of mistakes in the match, I will not give up the fight.” 4.15 to the question; “I shake hands with my opponent whether I win or lose.” 4.14 to the question; “Even when I win, I appreciate the effort of my losing opponent.” 4.11 to the question; “Even if I lose the match, I congratulate my opponent.” question 4.08; “I obey the referee's decisions.” 4.05 to the question; “After a competition, I congratulate my opponent on a good performance.” 4.05 to the question; “I shake hands with the opposing coach after a defeat.” 4.05 to the question; “I extend my hand to help my fallen opponent get up.” 4.03 to the question; “I also listen to the warnings of the official match/field officials apart from the referee.” 4.01 to the question; “When my opponent is injured, I ask the referee to stop the game so he can get help.” 3.99 to the question; “If my opponent is unfairly punished, I will try to fix this situation.” 3.84 to the question; “If my opponent has forgotten his sports equipment, I will lend him my backups.” 3.82 to the question; “I don't lose my respect for the referee even when he makes the wrong decision.” 3.80 to the question; “If I can, I will talk to the referee to keep my opponent, who is about to be unfairly dismissed, in the game.” answered the question as “I agree” with an average of 3.75.

TÜRKİYE'DEKİ MİLLİ TAEKWONDUCULARIN DUYGU DURUMLARI VE KAYGI DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Abdullah BARIŞ¹

Şükrü BİNGÖL²

Özet

Bu araştırma ile evrensel bir yapıda değerlendirilen duygu durum ve kaygının taekwondo sporcularında farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye genelindeki milli taekwondo sporu yapan sporcular oluştururken, örneklem grubunu ise araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden milli taekwondocu 25 kadın, 37 erkek olmak üzere toplamda 62 milli taekwondo sporcusu oluşturmaktadır. Araştırmada 5 maddelik "Kişisel Bilgi Formu" ile 36 maddeden oluşan, Jackson ve Eklund (2004) tarafından geliştirilen, Aşçı ve diğ.(2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Optimal performans duygu durumları ölçeği (Dispositional flow scale-DFS-2) ile yine Karadağ ve Aşçı tarafından Türkçeye uyarlanan toplam 15 maddeden oluşan sporda kaygı ölçeği-2 uygulanmıştır. Türkiye Taekwondo milli takımında sporcularının; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sporculuk yılı ve milli takım adına yarışma sayısı değişkenleri ile duygu durum ve kaygı düzeyleri arasında istatistikî açıdan anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Çalışma bulguları doğrultusunda Türkiye taekwondo milli takımında görev alan sporcuların duygu durum düzeyleri puan ortalamasının 31,40 ile ortalamanın altında olduğu görülmüştür. Yine aynı şekilde Türkiye taekwondo milli takımında görev alan sporcuların kaygı düzeyleri puan ortalamalarının 31,02 ortalama ile ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taekwondo, Milli Taekwondocu, Duygu durumu, Kaygı

RESEARCHING THE EMOTION STATUS AND ANXIETY LEVELS OF NATIONAL TAEKWONDORS IN TURKEY

Abstract

With this research, it is aimed to examine mood and anxiety, which are evaluated in a universal structure, in terms of different variables in taekwondo athletes. While the population of the research consists of national taekwondo sportsmen throughout Turkey, the sample group consists of 62 national taekwondo athletes, 25 women and 37 men, who voluntarily accepted to participate in the research. In the research, "Personal Information Form" consisting of 5 items and 36 items and developed by Jackson and Eklund (2004) and Aşçı et al. (2007) Optimal performance emotional states scale (Dispositional flow scale-DFS-2) and adapted into Turkish by Karadağ and Aşçı (2015) a total of 15 items in sports anxiety scale-2 were applied. Considering the average values obtained from the research scale form, it was determined that taekwondo athletes had emotional states and anxiety levels. As a result; It was found that there was no significant difference in the anxiety tendencies of the athletes according to gender, age, educational status, athletic experience, and competition experience on behalf of the national team. As a result of these findings, it is predicted that it will be beneficial for Turkish sports and society in terms of eliminating negative feelings in terms of mood and anxiety.

Keywords: Taekwondo, National Taekwondo player, Emotional state, Anxiety

¹Beden Eğitimi Öğretmeni, Elazığ İstiklal Orta Okulu, Elazığ, Türkiye. apkiii81@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6858-4394

²Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Hakkari, Türkiye. sukubingol@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8443-8285

GİRİŞ

Sporcular, çalıştırıcılar, spor psikologları, sporla ilgilenen bireylerin aileleri ve kurumlar sporda başarılı olabilmek için yoğun bir biçimde efor göstermektedirler. Sporcuların sıklıkla ileri derecede performanslarını gösterdikleri karşılaşmalar düzenlenmektedir. Sporcuların bu karşılaşmalarda daha başarılı olabilmeleri ve ellerinden gelenin çok daha iyisini yapabilmeleri adına devamlı yeni ve farklı teknikler, yöntemler araştırılmıştır. Sporda çok iyi başarılar almış ülkelere bakıldığında aynı yetenek ve şartlara ait birçok genç sporcudan sadece birkaçı çok daha iyi performans başarısı göstermişlerdir (Başer, 1998).

Spor içerisindeki başarılarla ilgili sporculardaki fiziki performans artışının yanında psikolojik artışın da geçerli bir kapasiteye ulaşmış olması da kaçınılmaz bir sonudur. Geçtiğimiz senelerde spordaki performansın azalmasını ve artmasını etkileyebilecek çok fazla sebepten bahsedilmektedir. Bu sebeplerden bazıları “dışsal sebepler” olarak gösterilirken, bazıları ise içsel (psikolojik) sebepler olarak gösterilmektedir. Sporcuların içsel vaziyetleri ve gösterdikleri performansları, kaygı seviyeleriyle paralellik göstermektedir (Gülşen, 2008). Geçmiş zamanlarda yapılmış olan çalışmalarda spor yapılan ortamda çevresel sebeplerin yanı sıra kaygı, stres ve motive gibi içsel sebeplerin de başarılarını büyük ölçüde etkilediğini göstermiştir (Kuru,2000; Doğan, 2018; Çetinkaya, 2018).

Olimpik spor branşları içerisinde bulunan taekwondonun geçmişine bakıldığında hemen hemen 13 asırdan fazla bir zaman dilimine dayanmaktadır. Uzakdoğu ülkelerinden Kore'nin milli sporu olan taekwondo ilk olarak bu ülkede ortaya çıkmış, daha sonrada tüm kâinata yayılmıştır. Uzakdoğu sporları genelde bireylere hatalı olarak anlatılmış ve bunun sonucunda da bireylerin büyük çoğunluğu bu spor dallarını şiddet ve saldırganlık davranışlarıyla karşılaştırmak suretiyle uzak durmuşlardır (Türkmen, 2014).

Herhangi bir yaş kategorisi bulunmayan taekwondo, Kore dilinde TAE-KWON-DO kelimelerinin birleşiminden ortaya çıkmıştır. Kelime manasıyla TAE; Ayak, KWON; El anlamına gelmektedir. Do kelimesinin anlamı ise bedenle beraber ruhun da terbiyesinin sağlanmasına yarayan bir felsefedir. Özetlemek gerekirse taekwondo, el ve ayak hareketleriyle yapılan bir savunma sporu olarak tanımlanmaktadır (Lee ve Kim, 2007).

Optimal performans duygu durumu kavramı gün geçtikçe önemini artıran ve sürekli güncellenen bir terimdir. Sporcunun başarısını artırma noktasında önemli bir yere sahiptir. Sporcunun performansını arttırması konusunda ne düzeyde bir duygu durumuna sahip olmasına yönelik yol gösterici görevini üstlenir.

Optimal performans duygu durumu kavramı, bireyin gerçekleştirdiği faaliyet anında yeterli seviyeye ulaştığını düşünmesiyle birlikte görevine odaklanıp üst düzeyde güdüleme sağladığı ve zevk aldığı anlarda ortaya çıkan optimal bir zihinsel durumdur (Asakawa, 2004).

Kaygı bireylerin içlerinde duydukları rahatsızlık ve endişe olarak tanımlanmıştır (Dursun ve Aytaç, 2012). Bireylerin genel olarak tehlikeli bir durumda veya yapacağı iş ile ilgili kabiliyetlerinin uyuşmadığını anladıklarında farklı bir anlamda kişinin kendinin yeterli olamayacağını hissettiği zamanlarda veya ortamlarda kaygıyı büyük ölçüde hissederler. Bireyler böyle zamanlarda veya ortamlarda kendilerinden kaynaklı özgüvenin az olması ve devam eden süreçte bulunan vaziyetten çok daha kötü olacağı duygusuna kapılabilirler (Sarason ve Spielberger, 1975). Var olan kaygının bireyler için engel teşkil etmesi yerine onları hareketlendirici, koruma altına alıcı ve motive edici bir durum şeklinde uygulanmasının önemi vurgulanmıştır (Doğan ve Çoban, 2009).

Sporcular, taekwondo ile uğraştıkları zaman birden fazla baskıyla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bu baskıların bir kısmı antrenörden kaynaklanır bir kısmı ise aynı takımda olan arkadaşlarından kaynaklanmaktadır. Bu tarz olaylarla karşılaşan sporcularda kaygılanma, yaralanma, herhangi bir dereceye girememe, madalya alamayacağı kokusunun verdiği tedirginlik neticesinde üzüntü duyma, dışsal çevre tarafından dışlanma, sporcunun kendisini yeterli hissetmemesi gibi neticeler sonucunda psikolojik olarak üzerinde baskı hissetmesine neden olabilir. Taekwondo sporuyla uğraşan bireyi ilk olarak olumsuz şekilde etkileyen olay, bireyin kendisine has düşüncesi ve hissettiği içsel baskılardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Budan dolayı ortaya çıkan bir durumla karşılaştığı zaman onun yaratmış olduğu kaygının endişeye, gerginliğe, korkuya neden olması o sporla uğraşan bireyde de olumsuz duyguların oluşmasına sebep olacaktır (Karageorghis ve Terry, 2015). Bütün bunlarla alakalı farklı çalışmaları olan bazı araştırmacılar, kaygının yüksek seviyelerde olduğu sporcuların, sporculuk yaşamı süresince diğer sporculardan fazlasıyla sakatlık yaşadıklarını belirtmişlerdir (Ivarsson, Johnson,&medicine, 2010).

Araştırmanın Amacı

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda bu çalışmanın amacı Türkiye'deki milli taekwondocuların duygu durumlarının ve kaygı düzeylerinin ne seviyede olduklarını belirlemektir. Bununla birlikte duygu durumlarını ve kaygı düzeylerini yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sporculuk yılı ve yarışma sayısının ne düzeyde etkilediği de araştırmanın amaçları arasındadır.

YÖNTEM

Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sporculuk yılı ve milli takım adına yarışma sayısı değişkenleri ile duygu durum ve kaygı düzeyleri arasında istatistiki açıdan incelenmesini amaçlayan araştırma tarama modelinde betimsel nitelikte bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'de milli takım adına yarışan taekwondo sporcuları oluştururken nicel bir çalışma olan araştırmanın örneklem grubunu ise; bu sporcular arasından kolayda örnekleme modeliyle gönüllülük esasına göre seçilen 37 erkek, 25 kadın olmak üzere toplamda 62 taekwondo sporcusu oluşturmaktadır. Kişisel bilgi formu, Performans Duygu Durumları ve Spor Kaygı ölçeği uygulanmıştır. Anket yöntemi kullanılmış olup yapılan araştırma tarama modelinde betimsel niteliktedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada katılımcıların, demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan 6 maddelik "Kişisel Bilgi Formu", kullanılmıştır. Jackson ve Eklund 2004 tarafından geliştirilen ve Aşçı ve diğ. 2007 tarafından Türkçeye uyarlanan, Sürekli Optimal Performans Duygu Durumları Ölçeği Dispositional Flow Scale-DFS-2 kullanılmıştır. SOPDDÖ-2, fiziksel etkinlik esnasında kişinin optimal performans duygulanımını genel olarak yaşama durumunu değerlendirmektedir. Ölçekte yer alan her madde Hiçbir zaman (1) ile Her zaman (5) arasında değişen 5'li derecelendirme ölçek üzerinde cevaplandırılmıştır. Envanterin Türk egzersiz iştirakçileri için geçerlik ve güvenilirlik çalışması (Aşçı ve diğ 2007) tarafından yapılmıştır (Aşçı ve diğ 2007). Sürekli Optimal Performans Duygu Durum Ölçeği-2 için hesaplanan iç tutarlık katsayılarını 0.55 (Görev zorluğu/beceri dengesi) ile 0.87 (Kendilik farkındalığının azalması) arasında bulmuşlardır (Aşçı ve diğ 2007). (Aşçı ve diğ 2007) tarafından yapılan

doğrulayıcı faktör analiz sonuçları, her alt boyutun 4 maddeden oluştuğu 9 alt boyutlu, toplam 36 maddeden oluşan ölçeklere ait uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma için elde edilen iç tutarlık katsayıları ise 0.49 (Görev zorluğu/beceri dengesi) ile 0.88 (Kendilik farkındalığının azalması) arasında değişiklik göstermektedir. Ayrıca katılımcıların sporda kaygı durumlarının belirlenmesinde Smith ve diğerleri (2006) tarafından oluşturulan, Karadağ ve Aşçı 2015 tarafından Türkçeye uyarlanan toplam 15 soru ve 4 derecelendirme, somatik (2-6-10-12-14. maddeler), endişe (3-5-8-9-11. maddeler) ve konsantrasyon bozukluğu (1-4-7-13-15. maddeler) 3 alt boyuttan oluşan Spor Kaygı Ölçeği-2 katılımcılara uygulanmıştır. (Karadağ ve Aşçı 2015) yaptıkları geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varmışlardır. Elde ettikleri sonuçlarda somatik kaygı alt boyutunda iç tutarlılık (Cronbach’s alpha) 0.65, endişe 0.78, konsantrasyon alt boyutunda 0.67 değerlerini bulmuşlardır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi kısmında SPSS (ver 22,0) programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirme işlemi parametrik test varsayımları yerine getirilmediğinden (Skewness ve Kurtosis) birbirinden bağımsız olan iki gruptan elde edilen veriler karşılaştırılırken, Mann Whitney U testi, ikiden fazla gruplar için ise Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Çalışmada hata payı $p < 0,05$ olarak alınmıştır.

BULGULAR

Anketi cevaplayanların vermiş oldukları yanıtlar neticesinde duygu durum ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla frekans dağılımları incelenmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Yaş	N	%
10-15 Yaş	12	19,4
16-19 Yaş	28	45,2
20 Yaş ve üstü	22	35,5
Toplam	62	100,0

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Erkek	37	59,7
Kadın	25	40,3
Toplam	62	100,0

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Eğitim Durumu Gruplarına Göre Dağılımları

Eğitim Durumu	N	%
Ortaokul	8	12,9

Ortaöğretim	27	43,5
Lisans	23	37,1
Lisansüstü	4	6,5
Toplam	62	100,0

Tablo 4. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Spor Yılı Gruplarına Göre Dağılımları

Spor Yılı	N	%
0-5 Yıl	17	27,4
6-10 Yıl	27	43,5
11 Yıl ve üstü	18	29,0
Toplam	62	100,0

Tablo 5. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Milli Takım Adına Yarışma Sayısı Gruplarına Göre Dağılımları

Yarışma Sayısı	N	%
1-5 Kez	48	77,4
6-10 Kez	10	16,1
11 Kez ve Üstü	4	6,5
Toplam	62	100,0

Tablo 6. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Verilerine Yönelik Normallik Sınaması Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	Skewness	Kurtosis
Görev Zorluğu-Beceri Dengesi	-,736	,087
Eylem Farkındalık Birleşimi	-,822	,263
Açık Hedefler	-,830	-,150
Belirli Geri Bildirim	-,662	-,038
Göreve Odaklanma	-,652	-,061
Kontrol Duygusu	-,797	-,081
Kendilik Farkındalığının Azalması	-,216	-1,266
Zamanın Dönüşümü	-,496	,363
Amaca Ulaşma Deneyimi	-1,605*	2,232*
Duygu Durum Ölçeği	-1,076	1,102
Somatik	1,218	1,657*
Endişe	1,181	1,384
Konsantrasyon	1,566*	3,439*
Kaygı Ölçeği	1,373	2,686*

Elde edilen verilerin normallik testi **Skewness ve Kurtosis** değerleri incelenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre verilerin normal dağılım göstermediği saptanmıştır. Normal dağılım göstermeyen ikili değişkenlerin karşılaştırılmasında Mann-Whitney U test, çoklu değişkenlerin karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis H testi kullanılacaktır.

Tablo 7. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Duygu Durum Ölçeği ve Kaygı Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yaş	N	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Görev Zorluğu–Beceri Dengesi	10-15 Yaş	12	33,50		
	16-19 Yaş	28	31,30	,201	,904
	20 Yaş ve üstü	22	30,66		
Eylem Farkındalık Birlesimi	10-15 Yaş	12	32,63		
	16-19 Yaş	28	31,04	,066	,968
	20 Yaş ve üstü	22	31,48		
Açık Hedefler	10-15 Yaş	12	33,75		
	16-19 Yaş	28	30,00	,419	,811
	20 Yaş ve üstü	22	32,18		
Belirli Geri Bildirim	10-15 Yaş	12	31,71		
	16-19 Yaş	28	28,98	1,205	,547
	20 Yaş ve üstü	22	34,59		
Göreve Odaklanma	10-15 Yaş	12	37,17		
	16-19 Yaş	28	31,09	1,672	,433
	20 Yaş ve üstü	22	28,93		
Kontrol Duygusu	10-15 Yaş	12	35,33		
	16-19 Yaş	28	29,20	1,077	,584
	20 Yaş ve üstü	22	32,34		
Kendilik Farkındalığının Azalması	10-15 Yaş	12	35,25		
	16-19 Yaş	28	28,59	1,448	,485
	20 Yaş ve üstü	22	33,16		
Zamanın Dönüşümü	10-15 Yaş	12	34,33		
	16-19 Yaş	28	29,32	,816	,665
	20 Yaş ve üstü	22	32,73		
Amaca Ulaşma Deneyimi	10-15 Yaş	12	33,83		
	16-19 Yaş	28	30,23	,358	,836
	20 Yaş ve üstü	22	31,84		
Duygu Durum Ölçeği	10-15 Yaş	12	32,75		
	16-19 Yaş	28	29,63	,557	,757
	20 Yaş ve üstü	22	33,20		
Somatik	10-15 Yaş	12	26,96		
	16-19 Yaş	28	33,32	1,064	,587
	20 Yaş ve üstü	22	31,66		
Endişe	10-15 Yaş	12	32,92		
	16-19 Yaş	28	31,80	,176	,916
	20 Yaş ve üstü	22	30,34		
Konsantrasyon	10-15 Yaş	12	31,38		
	16-19 Yaş	28	30,32	,292	,864
	20 Yaş ve üstü	22	33,07		
Kaygı Ölçeği	10-15 Yaş	12	29,25		
	16-19 Yaş	28	32,36	,252	,882
	20 Yaş ve üstü	22	31,64		

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların yaş gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir($p>0,05$).

Tablo 8. Katılımcıların Cinsiyet Gruplarına Göre Duygu Durum Ölçeği ve Kaygı Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalamaları	Z	p
Görev Zorluğu-Beceri Dengesi	Erkek	37	29,42	-1,113	,266
	Kadın	25	34,58		
Eylem Farkındalık Birlesimi	Erkek	37	30,88	-,332	,740
	Kadın	25	32,42		
Açık Hedefler	Erkek	37	31,49	-,007	,994
	Kadın	25	31,52		
Belirli Geri Bildirim	Erkek	37	31,46	-,022	,983
	Kadın	25	31,56		
Göreve Odaklanma	Erkek	37	30,74	-,405	,685
	Kadın	25	32,62		
Kontrol Duygusu	Erkek	37	33,84	-1,260	,208
	Kadın	25	28,04		
Kendilik Farkındalığının Azalması	Erkek	37	30,99	-,274	,784
	Kadın	25	32,26		
Zamanın Dönüşümü	Erkek	37	30,11	-,743	,457
	Kadın	25	33,56		
Amaca Ulaşma Deneyimi	Erkek	37	29,99	-,816	,414
	Kadın	25	33,74		
Duygu Durum Toplam	Erkek	37	30,27	-,653	,514
	Kadın	25	33,32		
Somatik	Erkek	37	33,35	-,991	,322
	Kadın	25	28,76		
Endişe	Erkek	37	31,00	-,268	,789
	Kadın	25	32,24		
Konsantrasyon	Erkek	37	31,97	-,254	,800
	Kadın	25	30,80		
Kaygı Toplam	Erkek	37	32,23	-,388	,698
	Kadın	25	30,42		

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir($p>0,05$).

Tablo 9. Katılımcıların Eğitim Durumu Gruplarına Göre Duygu Durum Ölçeği ve Kaygı Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Görev Zorluğu–Beceri Dengesi	Ortaokul	8	36,75	2,044	,563
	Ortaöğretim	27	31,78		
	Lisans	23	31,15		
	Lisansüstü	4	21,13		
Eylem Farkındalık Birlesimi	Ortaokul	8	37,88	2,303	,512
	Ortaöğretim	27	33,17		
	Lisans	23	27,91		
	Lisansüstü	4	28,13		
Açık Hedefler	Ortaokul	8	41,06	3,449	,327
	Ortaöğretim	27	32,13		
	Lisans	23	28,52		
	Lisansüstü	4	25,25		
Belirli Geri Bildirim	Ortaokul	8	29,38	,708	,871
	Ortaöğretim	27	32,91		
	Lisans	23	31,61		
	Lisansüstü	4	25,63		
Göreve Odaklanma	Ortaokul	8	36,44	1,053	,788
	Ortaöğretim	27	31,83		
	Lisans	23	30,28		
	Lisansüstü	4	26,38		
Kontrol Duygusu	Ortaokul	8	38,75	1,714	,634
	Ortaöğretim	27	30,61		
	Lisans	23	30,85		
	Lisansüstü	4	26,75		
Kendilik Farkındalığının Azalması	Ortaokul	8	36,94	,904	,825
	Ortaöğretim	27	31,30		
	Lisans	23	30,09		
	Lisansüstü	4	30,13		
Zamanın Dönüşümü	Ortaokul	8	39,31	1,821	,610
	Ortaöğretim	27	29,91		
	Lisans	23	31,09		
	Lisansüstü	4	29,00		
Amaca Ulaşma Deneyimi	Ortaokul	8	43,13	5,316	,150
	Ortaöğretim	27	30,43		
	Lisans	23	30,76		
	Lisansüstü	4	19,75		

Duygu Durum Toplam	Ortaokul	8	40,13		
	Ortaöğretim	27	32,31	2,959	,398
	Lisans	23	28,65		
	Lisansüstü	4	25,13		
Somatik	Ortaokul	8	22,13		
	Ortaöğretim	27	32,96	2,648	,449
	Lisans	23	32,30		
	Lisansüstü	4	35,75		
Endişe	Ortaokul	8	30,94		
	Ortaöğretim	27	33,13	,970	,809
	Lisans	23	31,11		
	Lisansüstü	4	23,88		
Konsantrasyon	Ortaokul	8	29,00		
	Ortaöğretim	27	30,48	,507	,917
	Lisans	23	33,26		
	Lisansüstü	4	33,25		
Kaygı Toplam	Ortaokul	8	26,06		
	Ortaöğretim	27	32,67	,900	,825
	Lisans	23	32,24		
	Lisansüstü	4	30,25		

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların eğitimi durumu gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Tablo 10. Katılımcıların Sporculuk Yılı Gruplarına Göre Duygu Durum Ölçeği ve Kaygı Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutlar	Sporculuk Yılı	N	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Görev Zorluğu–Beceri Dengesi	0-5 yıl	17	27,35		
	5-10 yıl	27	33,74	1,351	,509
	10 ve üzeri yıl	18	32,06		
Eylem Farkındalık Birlesimi	0-5 yıl	17	26,21		
	5-10 yıl	27	33,74	2,051	,359
	10 ve üzeri yıl	18	33,14		
Açık Hedefler	0-5 yıl	17	31,85		
	5-10 yıl	27	28,24	2,073	,355
	10 ve üzeri yıl	18	36,06		
Belirli Geri Bildirim	0-5 yıl	17	23,53		
	5-10 yıl	27	32,93	5,145	,076
	10 ve üzeri yıl	18	36,89		
Göreve Odaklanma	0-5 yıl	17	26,88		
	5-10 yıl	27	32,96	1,577	,455
	10 ve üzeri yıl	18	33,67		
Kontrol Duygusu	0-5 yıl	17	28,88		

	5-10 yıl	27	31,43	,749	,688
	10 ve üzeri yıl	18	34,08		
Kendilik Farkındalığının Azalması	0-5 yıl	17	28,35		
	5-10 yıl	27	31,20	1,182	,554
	10 ve üzeri yıl	18	34,92		
Zamanın Dönüşümü	0-5 yıl	17	31,47		
	5-10 yıl	27	29,59	,772	,680
	10 ve üzeri yıl	18	34,39		
Amaca Ulaşma Deneyimi	0-5 yıl	17	31,62		
	5-10 yıl	27	30,07	,409	,815
	10 ve üzeri yıl	18	33,53		
Duygu Durum Toplam	0-5 yıl	17	27,50		
	5-10 yıl	27	31,65	1,538	,463
	10 ve üzeri yıl	18	35,06		
Somatik	0-5 yıl	17	35,38		
	5-10 yıl	27	34,48	5,272	,072
	10 ve üzeri yıl	18	23,36		
Endişe	0-5 yıl	17	32,44		
	5-10 yıl	27	35,57	4,203	,122
	10 ve üzeri yıl	18	24,50		
Konsantrasyon	0-5 yıl	17	34,88		
	5-10 yıl	27	32,39	1,834	,400
	10 ve üzeri yıl	18	26,97		
Kaygı Toplam	0-5 yıl	17	34,21		
	5-10 yıl	27	34,69	4,212	,122
	10 ve üzeri yıl	18	24,17		

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların sporcu yılı gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir($p>0,05$).

Tablo 11. Katılımcıların Milli Takım Adına Yarışma Sayısı Gruplarına Göre Duygu Durum Ölçeği ve Kaygı Ölçeği Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutlar	Yarışma Sayısı	N	Sıra Ortalamaları	X ²	p
Görev Zorluğu–Beceri Dengesi	1-5 Kez	48	30,49		
	6-10 Kez	10	31,70	1,838	,399
	11 Kez ve üstü	4	43,13		
Eylem Farkındalık Birleşimi	1-5 Kez	48	30,24		
	6-10 Kez	10	35,40	1,068	,586
	11 Kez ve üstü	4	36,88		
Açık Hedefler	1-5 Kez	48	31,31		
	6-10 Kez	10	29,45	,817	,664
	11 Kez ve üstü	4	38,88		
Belirli Geri Bildirim	1-5 Kez	48	29,21		
	6-10 Kez	10	36,55	4,321	,115

	11 Kez ve üstü	4	46,38		
Göreve Odaklanma	1-5 Kez	48	30,63		
	6-10 Kez	10	31,15	1,736	,420
	11 Kez ve üstü	4	42,88		
Kontrol Duygusu	1-5 Kez	48	29,91		
	6-10 Kez	10	35,05	2,114	,348
	11 Kez ve üstü	4	41,75		
Kendilik Farkındalığının Azalması	1-5 Kez	48	30,45		
	6-10 Kez	10	30,95	2,608	,271
	11 Kez ve üstü	4	45,50		
Zamanın Dönüşümü	1-5 Kez	48	30,45		
	6-10 Kez	10	35,60	,758	,685
	11 Kez ve üstü	4	33,88		
Amaca Ulaşma Deneyimi	1-5 Kez	48	31,97		
	6-10 Kez	10	26,15	1,702	,427
	11 Kez ve üstü	4	39,25		
Duygu Durum Toplam	1-5 Kez	48	30,22		
	6-10 Kez	10	33,30	1,797	,407
	11 Kez ve üstü	4	42,38		
Somatik	1-5 Kez	48	33,15		
	6-10 Kez	10	25,95	1,799	,407
	11 Kez ve üstü	4	25,63		
Endişe	1-5 Kez	48	34,32		
	6-10 Kez	10	25,55	1,813	,336
	11 Kez ve üstü	4	12,50		
Konsantrasyon	1-5 Kez	48	31,34		
	6-10 Kez	10	35,60	1,410	,494
	11 Kez ve üstü	4	23,13		
Kaygı Toplam	1-5 Kez	48	33,47		
	6-10 Kez	10	28,00	3,679	,159
	11 Kez ve üstü	4	16,63		

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların milli takım adına yarışma sayısı gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Araştırma ölçeği formundan elde edilen ortalama değerler göz önünde bulundurulduğunda milli taekwondo sporcularının duygu durumlarının ve kaygı düzeylerinin bireyler arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışma milli teakwondocuların duygu durumları ve kaygı düzeylerinin araştırılmasına yönelik çalışmada çeşitli gruplarda analiz edilmiştir. Milli taekwondocuların yıl geçtikçe ve tecrübe kazandıkça duygu durumlarını daha iyi kontrol ettikleri saptanmıştır. Araştırmamıza katılan milli taekwondocuların %100'ü (62 kişi) uluslararası yarışmalara katılarak millilik derecesini elde etmişlerdir. Milli taekwondocuların %40,3 (25 kişi) kadın, %59,7 (37 kişi) erkek sporcudan oluşurken, %19,4'ü (12 kişi) 10-15 yaş aralığında, %45,2'si (28 kişi) 16-19 yaş aralığında ve %35,5'i (22 kişi) ise 20 yaş ve üstü aralığındadır. Tel (1996) tarafından yapılan araştırmada taekwondo milli takım aday sporcularının yaş ortalamaları 22.4 olarak bulunmuştur. Her iki çalışmada elde edilen bu sonuç karşılaştırıldığında milli takım seviyesinde faaliyet gösteren sporcuların yaş aralığının yapmış olduğumuz araştırmada değişkenlik göstermiştir. Yapılan araştırma neticesinde 16-19 yaş aralığında milli takım adına ülkemizi temsil eden sporcuların daha yoğun olduğunu göstermiştir. Bu bulgular ışığında araştırmaya katılan milli takım sporcularının büyük bir kesiminin erkek sporculardan oluştuğu görülmüş ve eğitim durumlarına bakılacak olursa milli takım adına yarışan sporcuların çoğunluğunu %43,5'ini (27 kişi) ortaöğretim öğrencilerinin oluşturduğunu göstermiştir. Öğrencilerin şehirde yetişmiş olması; spor branşlarında elit düzeyde faaliyet gösteren sporcuların antrenmanlarını etkin şekilde yapabilmelerine imkan tanıyacak spor salonlarını ve antrenman partnerlerini şehirlerde daha rahat bulabildikleri dolayısıyla da üst düzey performans gösterdikleri şeklinde yorumlanabilmektedir.

Araştırmamızda katılımcıların cinsiyet gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalama sonuçları değerlendirildiğinde istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Paunescu 2016). Başaran. (2009) müsabakadan evvel durum kaygısını taekwondocular üzerinde yaptığı çalışmalarda sürekli kaygıyı 47,73 ve durumluk kaygıyı 46,67 olarak bulmuştur (Başaran 2009). Çalışmalarında taekwondocuların durumluk kaygı puanını 38,33 ve sürekli kaygı puanını 42,33 olarak tespit etmiştir (Başaran 2009). Başaran. (2009) bay ve bayan sporcuların devamlı kaygı dereceleri açısından anlamlı farklılık bulamazken, anlık kaygı dereceleri arasında anlamlı farklılık bulmuştur. Başaran. (2009) tarafından yapılan çalışmada taekwondocuların anlık kaygı düzeylerinin bay sporcularda 62,83 ve bayan sporcularda 63,61 iken devamlı kaygı düzeyi ise; bay sporcularda 35,50 ve bayan sporcularda 35,38 puan ortalamasında oldukları tespit edilmiştir (Tablo 1). Bay sporcuların anlık kaygı dereceleri bayan sporcuların anlık kaygı derecelerinden daha yüksektir. Diğer araştırmalarda da olduğu gibi durumluk kaygı düzeyleri sürekli kaygı düzeyine göre yüksektir.

Araştırmamızda katılımcıların sporcu yılı gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Gürer 2014). Çalışmalarında düzenli antrenman yapmanın kaygı durumunu olumlu yönde geliştirdiğini bulurken kaygı seviyesinde cinsiyetin herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu araştırmada cinsiyet farklılıklarına göre anlık kaygı dereceleri arasında bulunan fark verisel bakımdan anlamlıdır. Anlık kaygı derecesi bayanlarda üst seviyededir. Bu durum bayan taekwondocuların erkek taekwondoculara göre müsabaka stresini daha fazla

yaşadıklarını akıllara getirmektedir. Anlık kaygı düzeylerinin fazla, devamlı kaygı seviyelerinin ise az olduğu düşünülebilir.

Araştırmamızda katılımcıların yaş gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Yücel (2003) taekwondocular üzerinde yaptığı araştırmada, sporcuların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin düşüklüğünün veya yüksekliğinin deneklerin yaşlarına bağlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bingöl (2012) üniversitede öğrenim gören milli taekwondo sporcuları üzerinde yapılan çalışmaya göre durumluk kaygı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığından bahsetmiştir. Akandere ve Bedir (2001), kategoriler açısından karşılaştırma yaptıkları çalışmalarında yıldız ve genç milli taekwondo sporcularının durumluk kaygı açısından anlamlı bir farklılık tespit etmemişlerdir (Gündoğdu 2015). Çalışmalarında kaygının fiziksel belirtilerini bayan sporcuların daha çok yaşadığı, genç kategorisindeki sporcuların yarışmada iyi bir performans gösteremeyecekleri konusunda diğer yaş guruplarına göre daha çok endişe duyduklarını belirlemişlerdir. Başka bir çalışmada ise deneyimli sporcuların, deneyimsiz sporculara göre kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu bunun da performanslarını düşürdüğü bulgular arasında yer almıştır (Dorak ve Altıparmak 1998).

Araştırmamız incelendiğinde katılımcıların eğitimi durumu gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Başaran ve ark. 2009). Başaran ve ark. (2009) çalışmalarında devamlı kaygı puanı ile durumluk kaygı puanı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya bakıldığı zaman eğitim ve gelir düzeyi ile durumluk kaygı puanı arasında anlamlı bir ilişki de bulunduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamız incelendiğinde ankete katılan sporcuların spor yılı gruplarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel açıdan bakıldığında anlamlı bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir (Nacar vd. 2011). Nacar. (2011) çalışmasında katılımcıların spor yapma yılına göre kaygı puanlarında da farklılık göstermemiştir. Araştırmamızda ise spor yapılan yaşa göre devamlılık kaygı puanlarında anlamlı bir farklılık gözlenirken, sürekli kaygı puanlarında spor yaşı olarak daha küçük yaş gruplarında olanların daha kaygılı olacakları beklenirken tam tersine daha sakin oldukları gözlemlenmiştir.

Çalışmamız incelendiğinde katılımcıların milli takım adına yarışan sporcuların yarışma sayılarına göre duygu durum ölçeği ve kaygı ölçeği alt boyutlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik bulunmamıştır (Gümüş vd. 2016). Milli takım kamplarına katılan sporcuların ve uluslararası şampiyonalara katılan sporcuların sürekli ve durumluk kaygılarının araştırılmasında taekwondocuların; durumluk kaygısı 43,01 ve sürekli kaygısı 40,9 olarak bulunmuş, bu sonuçlar ışığında anlamlı bir değişiklik görülmemiştir.

Türkiye Taekwondo milli takım sporcularının; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sporda geçirdikleri yıl ve milli takım adına yarışma sayısına göre değişkenleri ile duygu durum ve kaygı düzeyleri karşılaştırıldığında istatistiki açıdan anlamlı bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Çalışma bulguları doğrultusunda Türkiye taekwondo milli takımında görev almış olan sporcuların duygu durum düzeyleri puan ortalamasının 31,40 ile ortalamanın altında olduğu görülmüştür. Yine aynı şekilde Türkiye taekwondo milli takımında görev almış

olan sporcuların kaygı düzeyleri puan ortalamalarının 31,02 ortalama ile ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Çalışma sonuçlarından elde edilen bulgular doğrultusunda spor bilimcilere, spor psikologlarına, ilgili bakanlık ve kurumlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akandere ve Bedir, (2011). Selucik, A. & Dilek, A. N. (2020) Taekwondo Sporcuları Üzerine Yapılmış Psikolojik Çalışmaların Sistematiik Derlemesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 603-614.
Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjces/issue/59193/822005>
- Akandere ve Bedir 2001. Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4) , 3764-3774 . DOI: 10.33206/mjss.541990
- Asakawa, (2004). Kahya, S. & Küçükibiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Aşçı ve diğ. (2007). Kahya, S. & Küçükibiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Aşçı, F. H., Çağlar, E., Eklund, R. C., Altıntaş, A. ve Jackson, S. (2007). Kahya, S. & Küçükibiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Başaran ve Ark (2009). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 8 (4), 3764-3774 . DOI: 10.33206/mjss.541990
- Başaran vd. (2009). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Bingöl (2012). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Başer, (1998). Karabulut, E.O. ve Mavi-Var, S. (2019) Taekwondocularının durumluk ve sürekli kaygılarının müsabaka performansı ve yaralanma durumu ile ilişkisi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 47-54.
- Doğan ve Çoban, (2009). Sığırtmaç, İ. C. E. İ. & Alan, E. (2017). Ergoterapi Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeyleri İle Lisans Eğitimi ve Stajların Yeterliliği Konusundaki Görüşlerinin Araştırlması. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 5 (1) , 11-20 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ered/issue/36684/423501>
- Dorak ve Altıparmak (1998). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Dursun ve Aytaç, (2012). Sığırtmaç, İ. C. E. İ. & Alan, E. (2017). Ergoterapi Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeyleri İle Lisans Eğitimi ve Stajların Yeterliliği Konusundaki Görüşlerinin Araştırlması. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 5 (1), 11-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ered/issue/36684/423501>
- Gülşen, (2008). Karabulut, E.O. ve Mavi-Var, S. (2019) Taekwondocularının durumluk ve sürekli kaygılarının müsabaka performansı ve yaralanma durumu ile ilişkisi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 47-54.
- Gümüş vd. (2016). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocuları Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırlması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990

- Gündoğdu (2015). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocularda Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Gürer vd. (2014). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocularda Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Ivarsson, Johnson,&medicine, (2010). Çakır, Z. & Kısa, C. (2021). Farklı Kategoride Yarışan Taekwondocuların Spor Yaralanmalarına Karşı, Kaygı Durumlarının İncelenmesi. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 10 (3), 18-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojras/issue/64152/962573>
- Jackson ve Eklund (2004). Kahya, S. & Küçükbiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Karadağ ve Aşçı (2015). Kahya, S. & Küçükbiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Karageorghis ve Terry, (2015). Çakır, Z. & Kısa, C. (2021). Farklı Kategoride Yarışan Taekwondocuların Spor Yaralanmalarına Karşı, Kaygı Durumlarının İncelenmesi. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 10 (3), 18-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojras/issue/64152/962573>
- Kuru, (2000); Doğan, (2018); Çetinkaya, (2018). Karabulut, E.O. ve Mavi-Var, S. (2019) Taekwondocuların durumluk ve sürekli kaygılarının müsabaka performansı ve yaralanma durumu ile ilişkisi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 47-54.
- Lee ve Kim, (2007). Çakır, Z. & Kısa, C. (2021). Farklı Kategoride Yarışan Taekwondocuların Spor Yaralanmalarına Karşı, Kaygı Durumlarının İncelenmesi. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 10 (3), 18-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojras/issue/64152/962573>
- Nacar vd. (2011). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocularda Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Paunescu vd. (2016). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocularda Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990
- Sarason ve Spielberger, (1975). Sığırtmaç, İ. C. E. İ. & Alan, E. (2017). Ergoterapi Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeyleri İle Lisans Eğitimi ve Stajların Yeterliliği Konusundaki Görüşlerinin Araştırılması. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 5 (1), 11-20 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ered/issue/36684/423501>
- Tel, (1996). Kahya, S. & Küçükbiş, H. F. (2019). Tematik Spor Lisesi Öğrencilerinin Optimal Performans Duygu Durumları ile Sporda Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Türkmen, (2014).Çakır, Z. & Kısa, C. (2021). Farklı Kategoride Yarışan Taekwondocuların Spor Yaralanmalarına Karşı, Kaygı Durumlarının İncelenmesi. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 10 (3), 18-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojras/issue/64152/962573>

Yücel vd. (2003). Öntürk, Y., İmamoğlu, O. & Karacabey, K. (2019). Elit Tekvandocularıda Durumluk ve Sürekli Kaygının Araştırılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3764-3774. DOI: 10.33206/mjss.541990

EXTENDED ABSTRACT

With this research, it is aimed to examine mood and anxiety, which are evaluated in a universal structure, in terms of different variables in taekwondo athletes. While the population of the research consists of taekwondo athletes competing on behalf of the national team in Turkey, the sample group of the research, which is a quantitative study, consists of a total of 62 taekwondo athletes, 37 male and 25 female, selected on a voluntary basis with the convenience sampling model. Personal information form, Performance Emotions and Sports Anxiety scale were applied. Questionnaire method was used and the research was descriptive in the scanning model. Sports in Turkey Taekwondo national team; It was determined that there was no statistically significant difference between the variables of age, gender, education level, year of sportsmanship, number of competitions on behalf of the national team, and their mood and anxiety levels, was found to be. Likewise, it is seen that the average score of the anxiety levels of the athletes working in the Turkish taekwondo national team is below the average with an average of 31.02. In line with the findings obtained by the results of the study, it is thought that it will contribute to sports scientists, sports psychologists, relevant ministries and institutions.

REVIEW OF CULTURAL IDENTITY IN AMY TAN AND KAFKA: A SEARCH FOR WHAT IS NON-AMERICAN IN AMY TAN VS. WHAT IS NON-GERMAN IN FRANZ KAFKA

Mehmet ŞENTÜRK¹

Abstract

This study aims to provide an analysis of cultural identity in both Amy Tan's narrative on Chinese-American identity in settings she established in her novels and in Franz Kafka's literary works in light of reflections from Prague settings under the influence of German culture. Amy and Kafka were two unique examples of cultural identity reflections in the literary writing field. Franz Kafka lived a life under the influence of European complex social setting that changed several times with wars, social upheavals, political developments. On the other hand, Amy Tan lived a life of migration between China and America after two World Wars in a newly emerging modern life in America. While Amy Tan was unique in her approach to cultural contradictions between American and Chinese cultures both dominant in her novels, Franz Kafka reflected the effects of dominant German culture on Jewish nationals of his social circle in his novels. Both authors successfully reflected their dominant culture's clashes with their cultural roots in their settings, characters and narrative through various techniques and methods. In this study, Amy Tan and Franz Kafka's use of setting and metanarrative style in their novels was examined in a comparative way to reveal information about cultural experiences from many aspects such as social, historical, psychological and literary perspectives.

Keywords: Cultural identity, Amy Tan, Chinese-American identity, Franz Kafka, Jewish identity, migration fiction, metanarrative, Kafkaesque

¹ Öğr. Görevlisi, Hakkari Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Akademik Birim, Hakkari, Türkiye. meosenturc@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0352-6660

INTRODUCTION

Cultural Identity

Several literary studies have examined the cultural identity so far in the field literature, and will continue to do so because cultural identity is a significant aspect for an individual, a society and a culture, thus this type of identity easily influences a writer's approach to literary works. Cultural identity is the feeling of belonging to and self-identification with a group or culture, or feeling of an individual dominantly influenced by belonging to a sub-group or sub-culture. Cultural identity can only be felt directly when individuals face or experience other cultures due to the differences of unshared and shared cultural identities (Ayan, 2009, p. 1). As for ethnic groups, for instance, these people tend to have two cultures; the one born into and the one they have; therefore, their cultural identity is generally revealed by clashing these two different cultures, then by establishing their self-identity. As Neill stated, personal identity is sometimes only realized with regard to cultural context:

Culture is the context which we need to situate the self, for it is only by virtue of the interpretations, orientations and values provided by culture that we can formulate our identities, say 'who we are' and 'where we are coming from' (Neill, 2004, p. 2).

The term, cultural identity, draws attention to the fact that "collective cultural identities imply a much greater sense of meaning in the formulation of identities because identity is importantly marked out by difference" (Neill, 2004, p. 3). What Neill tries to imply here is demonstrating of apparent limits of identity and emergence of immigration effects. By this way, cultural self-definition processes a continuous interaction and connection between distinct cultures. Besides, it is not possible to find a balance in these relations, since both cultures are obliged to entangle and exist simultaneously; thus there emerge many inequalities in terms of social, political, economic aspects in a society with different cultural layers. It is always possible to find out or observe dominant culture, or a dominant cultural practice.

Another brief definition of cultural identity was provided by Ennaji as follows:

Cultural identity is the identity or feeling of belonging to a group. It is part of a person's self-conception and self-perception and is related to nationality, ethnicity, religion, social class, generation, locality or any kind of social group that has its own distinct culture. In this way, cultural identity is both characteristic of the individual but also of the culturally identical group of members sharing the same cultural identity or upbringing (Ennaji, 2005)

As specified by Ennaji, cultural identity is both an individualistic aspect and characteristics of a certain group among members of society. Writers are naturally the one who can create literary settings in which their cultural identities play a role in narrating any story. In this writing process, while writers tend to follow certain patterns of the society they live in, they also have some distinct sub-cultural identities, especially if they belong to a certain part of the society, religion, or belief system.

In this study, two writers from two different periods were examined in terms of their dominant culture in which they lived and wrote their works in and in terms of their cultural identity, which they reflected in their characters, novels, stories, and literary works in an indirect manner. The first of these two writers, Amy Tan, has been identified as a Chinese-American and who successfully used cultural identity elements of her Chinese background in her novels. The second writer, Franz Kafka, lived in the Middle Europe before and during the First World War under the influence of German culture, and he was a Jewish writer writing and studying in German language but reflected his Jewish cultural identity as historical developments and changes in the Middle Europe urged him to question his approach to his social environment.

Amy Tan: Analysis of Cultural Identity in a Chinese-American Writer

Amy Tan was a Chinese-American writer born in Oakland in 1952. Tan was raised in Fresno, Oakland, Berkeley, and in the suburbs of San Francisco Bay Area. Her father was from Beijing and educated there, then he immigrated to America in 1947, became a Baptist minister. Tan's mother immigrated to the U.S. in 1949 shortly after communist control in China, her mother left behind three children from her previous marriage. Amy Tan's father and older brother died when she was fourteen, then following such catastrophe, Amy, her mother, and her younger brother moved to Europe. These memories also affected Tan's narration style and settings of her novels. Amy Tan's real-life experiences were reflected on her narrative style and characters. The author made use of mother-daughter relations and Chinese-American identity elements in her novels by means of various techniques such as flashbacks, metanarrative and ghosts.

Since Amy Tan had a Chinese background but grown in America, she examined the subjects of ethnic identity, the paradoxical nature of ethnic-American identity, hyphenated identity, biracial identity and cultural identity in her novels (Ayan, 2009). While Amy Tan's novels employed a setting of immigrants, her main objective was universal and familiar, such as "the human struggle to establish a distinct identity, the search for roots and family connections, tensions between generations, the position of women in a patriarchal culture and the necessity of past and present connection so that cultural identity could be defined" (Ayan, 2009).

Amy Tan, however, is considered as one of the leading figures of migration fiction. Her cultural background was successfully narrated and depicted in her characters, setting and stories. Most of migrant narratives involve a nostalgic autobiographical representation of people's past, in form of sharing memories (Lotfi, Heravi, & Sokhanvar, 2013). Gabriele Rosenthal defines such past-derived narration style as follows:

"narratives of experienced events refer both to the current life and to the past experience. Just as past is constituted out of present and the anticipated future, so present arises out of past and the future. In this way biographical narratives provide information on the narrator's present as well as about his/her past and perspectives for the future" (Rosenthal, 2006, p. 11).

Such presentation gave the power of cultural identity easily felt in Amy Tan's novels. The homeland, China, was repeatedly shown as an imaginary homeland replete with recurrent, often negative, stereotypes in Amy Tan's novels. This approach had parallelism to Edward Said's classic formulation of orientalism, "particularly when these writers deploy haunting memories and remarkable experiences of the ancestral homeland" (Maxey, 2005). This kind of settings also reflected Amy Tan's real-life history; her real homeland experiences were narrated in her novels. Amy Tan, in her novels, created a harmony of historical Chinese setting and modern American family culture in a metanarrative method using various techniques such as ghost stories and interpersonal relations.

In American Literature, the cultural identity narrative started with the second generation American born writers, because these people were those who "stood betwixt the cultures and traditions" of their forefathers and of the land of their birth (Chun, 2002, p. 56). In this way, these writers and members of society felt obliged to establish their cultural identities by facing their Chinese culture, which they had never observed but heard of, and their American culture, which they had a sense of belonging to but could not be totally become part of, through the memory bridge that helped them move between the past and present places. Thus, "some of the second generation positioned themselves to serve as ambassadors to both their parents and their dominant culture" (Ayan, 2009, p. 2). In other

words, the Chinese-American second generation writers had a role of “explaining the American ways” to their parents and “interpreting the Chinese culture and civilization” to the white Americans (Chun, 2002, p. 56). In a sense, the second generation of American-born Chinese people served as a bridge between the Eastern and the Western cultures. Accordingly, Amy Tan was one of the most well-known writers of this movement. Ho indicated this fact in his book as follows: “In coming to recognize the power of the dominant culture’s influence in the shaping of their personal and collective identity, many Asian Americans began to feel that they had no self-defined identity” (Ho, 1999, p. 86). As Ho emphasized, these writers with a new sense of cultural identity claims thought that they were identified as Chinese-Americans because they were “physically Chinese but psychologically American” (Ayan, 2009, p. 2).

A clear example of cultural identity can be observed in Amy Tan’s unique book, *The Hundred Secret Senses*, in which Amy Tan made use of two parallel settings between California and China in terms of setting. In terms of narrative, however, the story told by Kwan, the protagonist of the novel, occurred both in China in the mid-1800s and the main story was narrated in American setting. This novel was composed of various contrasts; “the story of two sisters, two cultures, two lives, two centuries linked by loyalties and betrayals, love and loss, life and death” (Huntley, 1998, p. 113). Thanks to Amy Tan’s clever presentation of cultural clashes, ghost stories from past, sincere mother-daughter relations and love-marriage relations, the author discussed the issue of cultural identity in her novel in the most realistic manner, also in a *magical realism* sense (Roland, 1999, p. 2).

Franz Kafka: Analysis of Cultural Identity in a Jewish Writer

Born on July 3, 1883, Franz Kafka was a German-speaking novelist and short-story writer. Kafka is widely regarded as one of the prominent figures of 20th-century literature. Kafka’s literary works, fusing elements of realism and the fantastic (Spindler, 1993), usually depicted isolated protagonists experiencing strange or surrealistic difficulties and incomprehensible socio-bureaucratic powers. Kafka’s works were mainly analyzed in their way of exploring themes of alienation, existential anxiety, guilt, and absurdity. Among his best-known works, *The Metamorphosis*, *The Trial*, and *The Castle* can be given. The term *Kafkaesque* has entered the English language to describe situations like those found in his writing referring to complex and unsolvable social and cultural turmoil in any novel setting.

Franz Kafka was born in 1883 into a middle-class Ashkenazi Jewish family in Prague. The city was the capital of the Kingdom of Bohemia during that time, then part of the Austro-Hungarian Empire; at present, it is the capital of the Czech Republic. Kafka was educated to become a lawyer. After finishing his education, Kafka was employed full-time by an insurance company. This kind of profession led him to relegate writing to his spare time. During his career, Kafka wrote many letters to his family members and close friends, including his father, with whom he had a tense and formal relationship. Kafka became engaged to several women but never married. Kafka died of tuberculosis in 1924 at the age of 40.

Only a few of Kafka’s works were actually published during his lifetime. These published works included the story collections, *Contemplation*, and *A Country Doctor*, and individual stories, *Die Verwandlung* (Eng. *Metamorphosis*). These works were published in literary journals but received little attention. When Kafka got very sick, namely after learning about his tuberculosis, he wrote his will and instructed his executor and friend, Max Brod, to destroy his unfinished works, including his novels such as *Der Prozess* (*The Trial*), *Das Schloss* and *Der Verschollene* (translated as both *Amerika* and *The Man Who Disappeared*). However, his friend, Brod did not want to destroy these manuscripts. Then, these novels were

also published. Kafka's works attracted attention, and these unique works influenced a vast range of writers, critics, artists, and philosophers during the 20th and 21st centuries.

One of the most well-known modernist writers, Franz Kafka was raised in the German-occupied Prague, then he moved to Germany for his education. However, Kafka reflected his own cultural identity as a German-language Jewish writer in his works successfully. Kafka's personal life is important for a proper understanding of his fictions. In fact, some studies concluded that "Kafka's personal life offers a key to the meaning of his often-enigmatic fiction" (Thiher, 2018, p. 1). To fully understand Kafka's works, critics require knowledge of the contexts in which Kafka detailed his fiction. It is also true that these contexts were at once personal and historical.

This study aims to discover what was remnant in Kafka in terms of cultural identity, which was not dominant as a German culture, but was hidden and reflected as Jewish culture. In this sense, it is of great significance that Kafka was born in Prague setting, the city was called the Kingdom of Bohemia during that time. Kafka was a citizen of the Hapsburg Empire, but he died as a member of the new Republic of Czechoslovakia. In such turbulent historical developments, Kafka lived a life of Judeo-Christian culture, which was influenced from Enlightenment ideals but also with a nearly medieval attachment to cultural traditions. Thiher, in his book, *Understanding Kafka*, described Prague cultural and historical setting of that time as follows:

Prague, the capital of Bohemia, was also a city in which Judaism and Christianity nestled side by side, sometimes in peace, often in enmity. For Jews had been in Prague since the tenth century, and at times the Jews of Prague made up the second largest Jewish settlement in Europe, after Thessaloniki. But Jews were not the only group to know persecution. For Prague was a city in which German became, in the seventeenth century, the official language only after the Catholic Hapsburgs had eliminated the Protestant rebels who sought independence. Historical monuments to these events are everywhere in Prague, a city replete with memories of pogroms as well as Protestant heads on lamp poles. Memory of Jewish tradition was long there, for, as Kafka knew well, the ghetto area demolished during his youth had—and still has—the oldest synagogue in Europe. (Thiher, 2018, p. 1)

These developments and historical changes in Kafka's life urged him to reflect some aspects of his culture and identity in his works. Mainly, Kafka reflected a harsh bureaucracy in his stories and novels, leading to a term called *Kafkaesque*. This unique literary term refers to any complex structure in which a protagonist is stuck and strives to eliminate a problem he faces, but cannot accomplish.

Regarding Jewish identity and cultural background, readers and critics cannot ignore what the Jews lived in Prague and in Czech lands all through those years in the beginning of the 20th century. When the Empire granted Jews official liberation, it led to increasing anti-Semitism by nationalist-oriented ethnic Germans as well as among Czechs. Historical experiences and changes in social structure of the middle Europe during that period had a very direct effect on Kafka. For Kafka, it was nearly impossible to ignore a Jewish identity when he observed what bothered the Jews by an often-hostile society. Kafka saw that he had no choice but to be Jewish because he existed as such in the eyes of all around him, Jew and non-Jew alike.

In his works, Kafka offered glimpses of Prague history, in which he experienced various identity crises, such as Jewish, German, Czech, gender, aesthetic, and political crises. From these complex structures born the ideal depiction of modern Kafkaesque world filled with a cultural identity crisis. Kafka used to write literary manuscripts during his student days, but it is now impossible to detect how he reacted to the young Kafka's developing identity.

Kafka began to maintain his manuscripts after his employment as a lawyer in an insurance company. His longtime influential friend, Brod, preserved some of Kafka's unpublished manuscripts from the time. After Kafka's death, Brod saved those novel manuscripts and presented them to the modern literary work. Kafka began publishing his works in journals, and then, in 1913, *Betrachtung (Contemplation)* was revealed, a book containing a collection of Kafka's early manuscripts and prose poems.

Thanks to various sources for Kafka's uncomplete writing collections, either published or unpublished, it is possible to notice that there was an intellectual development in Franz Kafka's life in the form of looking for or trying an uncertain manner for his literary voice (Thiher, 2018, p. 15). Kafka had a vague cultural identity in the beginning. Later on, Kafka's cultural identity as a Jewish writer began to emerge with each literary story, he began to write a realistic depiction of his inner identity crisis, finally to conclude an imagination of Jewish ideal in Palestine.

After Kafka learned that he was very sick, he began to stay within the boundaries of his psychology and with limited social interaction. During this difficult period, Kafka even formulated powerful and apparent fantasies about leaving Prague, and maybe moving to Palestine. The reason for such inclination was outbreaks of anti-Semitic attacks in Prague in the fall of 1920. This kind of attack on Jewish culture in Prague also affected Kafka's worldview, and his fantasies towards a better life can be observed in his work, *Amerika*, in which he told about a trip America that he desired or imagined. In his sense, it can be suggested that Kafka lived a live and ever-changing social environment which, in turn, led him to create an alternative universe in his cultural identity in the form of imaginary trips or ideal life in Palestine.

The fact that Kafka wrote his will, demanding from his closest friend, Brod, that his latest novel manuscripts be never published after his death. Even such a demand from Kafka can be interpreted as Kafka's dissatisfaction from life and the cultural turmoil he had experienced in Prague and Germany all through his life. It is also ironic that his non-complete works were published and collected together after his death in Palestine; his latest wishes to build a life in Palestine were never realized, but his works achieved his ideal of reaching Palestine.

In Kafka's history and literary development, it is possible to observe that Kafka's cultural identity remained powerful in his literary development and in what made Kafka special as one of the most popular literary figures of the 20th century.

CONCLUSION

In this study, cultural elements in Amy Tan and Franz Kafka's works were examined in relation to their cultural identity depictions in their narrative. In this sense, while Kafka dealt with cultural identity crisis and its reflections in his literary living in the beginning of the 20th century and in the middle of the same century, both Franz Kafka and Amy Tan wrote under the influence of their dominant modern cultures; the one under the influence of German Empire, and the other under the influence of American, respectively. However, both writers formulated their novels in their unique social and historical environment in a way to reveal or leave traces of their cultural identities. Both writers used several cultural and social aspects to reveal their dominant cultural realities together with their personal cultural ideals.

Kafka, on the one hand, did not leave out his Jewish identity, and in his search for a cultural identity, he created a *Kafkaesque* environment of turmoil, bureaucratic difficulties, loss of faith in social equality and hatred for a minority, then Kafka dreamed about leaving Europe to Palestine and employed this desire in his novel, *Amerika*; Tan, on the other hand, did not ignore her Chinese background in her novels but she created a metanarrative style in which her cultural heritage came to surface through many cultural elements such as ancient Chinese characters, *Yin Ghosts* (Tan, 1995) from her Chinese cultural background as in her novel, *The Hundred Secret Senses*. In this sense, while Kafka revealed his cultural identity in her novels through the use of futuristic dreams and catastrophic European historical events, Tan employed a historical approach to her cultural background with reference to her Chinese roots in her novels.

Amy Tan employs a metanarrative style by means of secondary plot from the perspective of a Chinese immigrant, thus making use of identity crisis, superstitions, and surrealist elements throughout her novel. Not only does the juxtaposition of such diverse elements provide complex narration style in the *Hundred Secret Senses*, but also do they provide an ideal setting for resolving Chinese-American identity and cultural clashes. Ghosts, in this sense, function of mediators in dualities of American and Chinese born characters, their characteristics, life choices and relations.

Consequently, it is possible to suggest, from what was observed in this study from Amy Tan and Franz Kafka's literary characteristics concerning their cultural background, that cultural identity is one of the indispensable elements in writers' approaches to events in their real lives, in their societies and their narratives. What is hidden in writers' psychology and social history can easily influence their way of writing, the settings in their novels and characters that writers create to represent what they feel and observe in terms of social, cultural and historical realities in their course of life.

REFERENCES

- Ayan, M. (2009). Cultural Identity Tapestry in Amy Tan's *The Hundred Secret Senses*. *Petroleum - Gas University of Ploiesti Bulletin, Philology Series*, 61-66.
- Chun, G. (2002). *Of Orphans and Warriors: Inventing Chinese American Culture and Identity*. London: Rutgers University Press.
- Ennaji, M. (2005). Multilingualism, Cultural Identity, and Education in Morocco. *Springer Science & Business Media*, 19-23.
- Ho, W. (1999). *In Her Mother's House: The Politics of Asian American Mother-Daughter Writing*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.,.
- Huntley, E. (1998). *A Critical Companion*. Westport: Greenwood Press.
- Lotfi, N., Heravi, S., & Sokhanvar, J. (2013). Imaginary 'Homeland' and Constitution of a Collective Identity in Diasporic Experiences:. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2-10.
- Maxey, R. (2005). 'The East is Where Things Begin': Writing the Ancestral Homeland in Amy Tan and Maxine Hong Kingston. *Orbis Litterarium*, 1-5.
- Neill, W. (2004). *Urban Planning and Cultural Identity*. New York: Routledge.
- Roland, W. (1999). Pan-American (Re) Visions: Magical Realism and Amerindian Cultures in Susan Power's *The Grass Dancer*, Gioconda Belli's *La Mujer Habitada*, Linda Hogan's *Power*, and Mario Vargas Llosa's *El Hablador*. *American Studies International*, 63-80.
- Rosenthal, G. (2006). *The Narrated Life Story: On the Interrelation Between Experience, Memory and Narration" in Memory, Narrative and Knowledge, Representation, Aesthetics and contents*. Huddersfield: University of Huddersfield Press.
- Spindler, W. (1993). Magical Realism: A Typology. *Forum for Modern Language Studies*, 90-93.
- Tan, A. (1995). *The Hundred Secret Senses*. New York: Putnam's Sons Publishing.
- Thiher, A. (2018). *Understanding Franz Kafka*. Columbia: University of South Carolina Press.

LUCIUS ANNAEUS SENECA'NIN EĞİTİM ANLAYIŞI

Mehmet Selim BOR¹

Özet

İnsan hem eğitilebilen hem de eğiten bir varlık olması açısından diğer varlıklardan ayrılır. Eğitim insanların yaşamlarında çok önemli bir yer kaplamaktadır. Bu sebeple felsefe tarihi boyunca filozoflar bu konu üzerine çalışmışlardır. Hemen hemen her filozof, eğitim kavramını kendi düşünce sistematığı bağlamında ele alır. Bu çalışmada Seneca'nın düşünceleri bağlamında eğitim kavramı incelenecektir. Roma döneminin eğitim düşüncesi Stoa filozoflarının felsefelerinde ortaya çıkmaktadır. Helenistik dönemde ortaya çıkan Stoa üç dönemden oluşur. Stoa'nın eğitim anlayışı daha çok son dönem Stoasında belirgin bir seviyeye ulaşır. Bu dönem filozoflar eğitim hakkında birbirinden farklı görüş ortaya koymuşlardır. Ancak bu görüşler içinde doğrudan eğitimle ilgili kaynaklar çok azdır. Stoa'nın son dönem düşünürlerinden olan Seneca'nın Ahlak Mektupları eserinde kısmen de olsa, insanların nasıl erdemli bir birey olarak yetiştirileceğine dair öneriler yer almaktadır. "Erdemli bir hayat, eğitim yoluyla öğretilir mi"nin üstünde durur. Bu çalışma Seneca'nın felsefesi ışığında, eğitim anlayışını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Helenistik Dönem, Stoa, Seneca, Eğitim

LUCIUS ANNAEUS SENECA'S APPROACH OF EDUCATION

Abstract

Man differs from other beings in that he is both a educable and a educative being. Education occupies a very important place in people's lives. For this reason, throughout the history of philosophy, philosophers have pondered on this subject. The concept of education has been handled by each philosopher in a different way, but influenced by each other. In this study, Seneca's understanding of education will be discussed. The educational thought of the Roman period emerges in the philosophies of the Stoic philosophers. In the Stoa, which consists of three periods, the understanding of education emerges more clearly, especially in the Imperial Stoa, which is the last period Stoa. The thinkers of this period put forward many views about education. However, there are very few sources directly related to education among these views. Seneca's Moral Letters, one of the late thinkers of the Stoa, contains suggestions on how to raise people as virtuous individuals, albeit partially. This study aims to reveal the understanding of education in the light of Seneca's philosophy. It will also be discussed whether the results will be suitable for today's education systems.

Keywords: Hellenistic Period, Stoa, Seneca, Education

¹ Öğr. Görevlisi, Hakkari Üniversitesi, Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı, Hakkari, Türkiye. mehmetselimbors@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8854-8550

GİRİŞ

Stoa filozofları; eğitim kavramını, eğitim kuramcıları yaklaşımıyla sistematik bir şekilde ortaya koyamamışlardır. Nitekim onların, eğitim konusunda eğitim kuramcılarına bir kaynak mahiyeti taşıyacak özgün fikirlere sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu kuramcıların da diğer düşünürler gibi eğitimle ilgili çok özgün belirlemeleri olmuştur. Stoacıların bu özgün yanı, onların akla verdikleri önemle kendini belli etmektedir. Onlar için hayatın tamamı aklın rehberliğinde ve içinde yaşadığımız doğanın bilgisi ışığında olmalıdır (Köken, 2001, s. 68). Akla uygun yaşam, erdeme giden yoldur. Erdeme ulaşan da mutluluğa ulaşmıştır. Seneca'nın eğitim anlayışını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada sırasıyla Helenizm, Helenizm ile Roma döneminin Epikuroscu'lardan sonraki ikinci büyük felsefe okulu olarak kabul gören Stoacılık ve Stoa'cı Attalus'tan dersler alıp felsefeye yönelen Seneca'nın eğitim anlayışı ele alınacaktır.

Stoa Felsefesindeki Eğitim Kavramının Helenizm Dönemindeki Yansımaları

Helenistik dönemde birçok yeni okulun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu okullarla birlikte yeni değişimler de ortaya çıkmıştır. Platon ve Aristoteles'in teori veentelektüel bilgiye gösterdikleri alakaya karşı çıkarak felsefenin asıl işlevinin pratikle ilgili olduğunu öne sürmüşlerdir. Platon ve Aristoteles, insanı toplumla birlikte değerlendirme yöntemlerine karşılık kişiyi/insanı bireysel olarak ele almışlardır. Yani bireyi toplumla birlikte değil kendi başına değerlendirmişlerdir. Bu yeni ortaya çıkan okullar ise sırasıyla: Epikuroscu, Stoacı ve Septik okullarıdır. Bunlar Platon ve Aristoteles'ten farklı olarak felsefeyi; bilgi, doğa ve ahlak felsefesi olarak üç kısma ayırmışlardır. Bu üç okulda bilgi ve doğa felsefesinin ancak ve ancak ahlak ile anlam ve değer kazanacağı bildirilmiştir. Ahlak felsefesinin bu üç okul içinde ana amacının insanın mutluluğu olduğu belirtilmiştir (Zeller, 2008, s. 293). Helenist dönemde kurulan bu üç okulun amacı pratik yaşamla ilgilidir. Bu da insanların mutluluğunu amaçlamaktadır. Helenistik dönemle birlikte eğitim hayatı da gelişmiştir. Bu dönemde devlet eliyle yeni okulların kurulmasıyla entelektüel hayat da gelişmiştir (Demirgen & Esin, 2016, s. 620-625). Aristoteles'e kadar felsefe ve bilim arasında bir fark yoktur, ancak Helenistik dönemle birlikte münferit bilimler felsefeden ayrılmaya başlamışlardır. Bu açıdan İskenderiye, Antakya, Bergama ve Rodos'ta bu amaçla zengin içerikli okullar kurmuşlardır. Bunlara rağmen Atina felsefenin merkezi olmaya devam etmiştir. Felsefe ve bilim birbirlerinden ayrılırken, felsefe ve din yakınlaşmıştır (Zeller, 2008, s. 294). Şimdiye kadar Stoa felsefesinde eğitim kavramının Helenizm Dönemindeki yansımaları kısaca ifade edildi. Şimdi ise çalışmadaki eğitim anlayışının belirginleşmesi açısından ana hatlarıyla Stoacılıktan söz edilecektir.

Stoa Felsefesindeki Eğitim Kavramının Analizi Açısından Ana Hatlarıyla Stoacılık

Stoa'cılık, Helenizm ile Roma döneminin Epikuroscu'lardan sonraki ikinci büyük felsefe okulu olarak kabul edilmektedir. Stoa ve Epikuroscu okulları karşılaştırıldığında; Stoa okullarının Epikuroscu okulundan daha uzun sürdüğü ifade edilmektedir. Kurucusu Kıbrıslı Zenon olan bu okulda eğitim yaklaşık olarak beş yüz yıl devam etmiştir. Stoa dönemine ait yazılı belgelerin çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Stoa okulu hem Helenizmin hem de Roma döneminin büyük düşünce hareketlerinden biridir. Stoa'nın başlıca amacı insanların mutluluğu üzerinedir. Bu mutluluk ise dıştan gelen nedenlerle değil, daha çok insanın kendi kendisinden çıkmaktadır. İnsanlar bunu doğaya uyum ve akıl çerçevesi ile

sağlayabileceklerdir. Aslında insanlar bunu yaşayarak ve eğitimle elde edebilmekteler. Burada eğitim yaşamın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çapak, 2015, s. 12-13).

Helenizm ve Roma Dönemi süresi içinde Stoa üç ayrı dönemde varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemlerin sıralanışı şu şekildedir: İ.Ö. 3. yüzyılda daha çok Atina merkezli olan ve Zenon, Klaenthes ve Khrysippos'un yer aldığı Eski Stoa veya erken dönem Stoa olarak isimlendirilir. Diğer dönem ise İ.Ö. 2. Yüzyılda, erken dönem Stoa'nın keskinliğini yitirip daha çok latin bir kimliğe bürünen Orta Stoa'dır. Bu dönemin önemli düşünürleri ise Diogenes, Tarsuslu Antipater, Panatius ve son olarak Apameli Posidonius'dur. En son dönem ise İ.S. 1. ve 2. yüzyıllardaki geç dönem Stoa'sıdır. Buna aynı zamanda İmparatorluk Stoa'sı da denilmektedir. Bu dönem Roma'nın etkisinde ve genel olarak ahlakla ilgilenilmiştir. Dönemin başlıca düşünürleri ise şu şekilde sıralanabilir: Seneca, Epiktetos ve Marcus-Aurelius'tır (Brun, 2010, s. 13). Ayrıca Stoa'cılar için felsefe; fizik, mantık ve ahlaktan oluşur. "Stoa'cılar felsefeyi bir bahçeye benzetirler: Çevresini saran çift mantıktır, ürün ahlak, toprak ya da ağaçlarda fizik, ya da felsefeyi sağlam surlarla çevrilmiş ve aklın gösterdiği yolda yönetilen bir kente benzetirler. Bazı Stoa'cıların söylediği gibi hiçbir parçası ötekenden ayrılmış değildir, tersine hepsi iç içedir. Öğretirken de ayrı değil bir arada öğretiyorlardı." (Laertios, 2003, s. 316). Üç döneme ayrılan Stoa Felsefesi, fizik, mantık ve ahlak şeklinde olan sıralamayı, her dönem kendine göre almıştır. İlk dönem için öncelik fizik, ikinci dönem de mantık, son dönem de ise ahlak ön plana çıkmaktadır.

İlk dönem Stoa'sı Zenon'un düşünceleri etrafında şekillenmiştir. Zenon Stoa görüşünü oluşturmadan önce Knik Kratese daha sonra da Stilpon'dan etkilenmiştir. Bu anlayış toplumsal uzlaşmaları veya toplumda kabul edilen genel geçer şeyleri reddetmeye dayanmaktadır. Şan şöhret gibi kavramların önemsiz olduğu bu dönemde; bilge kişi, doğaya uyumlu yaşayan ve toplum içinde bile kendi kendisiyle yaşayabilendir (Brun, 2010, s. 14). Zenon daha sonra kendi okulunu kurmuştur. İlk önceleri Stoacı öğrencilere Zenoncu'lar denilmekteydi. Fakat toplandıkları yer yüksek sütunlu yer olduğu için sonraki süreçte Stoa Poikile'ye anısına onlara Stoa'cı denilmiştir (Zeller, 2008, s. 295).

Orta Dönem Stoa'cılığı, İlk Dönem Stoa'cılığından bazı özellikleri bakımından ayrılır. İlk Dönem Stoa'da bilgi, mantık, doğa ve pratik veya ahlak felsefesini bir sistem olarak kabul edilmiştir. Bunlardan hiçbirine diğerine karşı bir üstünlük verilmemiştir. Ancak Orta Dönem Stoa'cılığı pratik veya ahlak felsefesine daha fazla önem atfetmiştir. Bu dönemde okulun dini çizgileri de ortaya çıkmıştır. İlk Dönem Stoa'cılığına kıyasla daha özgün bakış açısı ortaya koyolamıştır (Arslan, 2007, s. 166).

Stoa'nın son dönemi olan İmparatorluk Stoa'sı Roma İmparatorluk'una denk geldiği için bu ismi almıştır. Orta Stoa Dönemi'nde başlayan dini ilgilerin en yüksek seviyeye çıktığı bu dönem hakkında diğer dönemlere nazaran daha fazla bilgi ve belge bulunmaktadır. Bu dönem Stoa'cılığı ahlak felsefesi ve yaşama ilişkin pratik bilgilerin verildiği dönem olmasının yanında bir çeşit felsefi din olma özelliğine de bürünmüştür (Arslan, 2007, s. 167).

Stoa'cılığın Helenistik ve Roma Dönemi'nin en önemli ve uzun ömürlü okulu olduğunu yukarıda başka bir nedenle belirtilmişti. "Stoa'nın etkisi ilk kilise babaları olan; Clemens, Tertulianus ve Aziz Augustunus üzerinden Geç Rönesans dönemine kadar uzanır. Bu etki modern Batı'da kendini göstermiştir. Nihayet, Batı ahlak geleneğinin Hristiyanlık yanında ikinci en önemli parçasını teşkil etmesine, hatta gündelik hayata kadar inip felsefecilerin dünya nimetlerine karşı kayıtsızlıklarını, insanın başına gelen felaketleri soğukkanlılıkla karşılamasını ifade etmek üzere Stoacı tutum, Stoacı davranış gibi deyimler kullanılmıştır." (Arslan, 2007, s. 171). Buradan anlaşılacağı üzere Stoa'cılık felsefe tarihinde

oldukça kalıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Stoa'nın bu etkilerinden sonra kısaca kökenlerine de bakılması gerekmektedir.

Stoa'cılık, Platonculuk gibi kendine ait görüşleriyle özgün olmasının yanında *eklektik* bir felsefedir. Bu özelliği bakımından Herakleitos (M.Ö 530 - M.Ö 475) Sokrates, Kinikler, Megara Okulu, Platon ve Aristoteles'den etkilenmiş ve bunlardan bazı unsurları almıştır. Stoa'cılar fizik veya doğa felsefelerini Herakleitos'tan almışlardır. Herakleitos'ta evrenin ana maddesi ateştir, her şey ateşten gelir ve ateşe döner. Filozofun, bu konudaki görüşleriyle ilgili şu bilgiler aktarılmıştır: “ *Herakleitos, evrenin ilkesi olan ateşin belli bir yasaya göre diğer varlıkları meydana getirdiğini söylemekte ve bu yasayı Akıl veya Logos olarak adlandırmaktadır. Stoacılar, bir yandan bu ilkeyi yani ateş veya sıcak nefesi, akıl veya Logos olarak adlandırırken diğer yandan oluşu yöneten bu yasa veya düzenlilikleri önüne geçilmez bir olgu olarak kader diye nitelendirmişlerdir. Bunun sonucunda Stoacılar Herakleitos'da varlığını gördüğümüz evrensel determinizm fikrini daha ileri ve açık olarak kadercilik diye adlandırabilecek bir noktaya götürmüşlerdir.*” (Arslan, 2007, s. 180).

Doğa felsefelerini Herakleitos'tan alan Stoacılar; ahlak konusunu, yaşamı ve felsefesi bir olan Sokrates'ten almışlardır. Sokrates'i en yüksek ahlaki davranış örneği olarak kabul etmişlerdir. Sokrates'in erdem, erdemlilik, mutluluk gibi ana tezlerini alıp, hatta ondan daha sıkı ve katı bir tarzda işlemişlerdir. Bu konuda ilk dönem Stoacıların daha çok Sokrates'çi oldukları görülmektedir. Stoacılar, Sokrates'in erdemle mutluluk arasında kurdukları bağı kabul etmişlerdir. Sokrates'in diğer önemli görüşü olan, insanın ruhunu oluşturan şeyin akıl olduğu anlayışını da olduğu gibi almışlardır (Arslan, 2007, s. 180) . Ana hatlarıyla verdiğimiz Stoacılıktan sonra, Seneca'nın içinde olduğu Roma Dönemi Stoacı'lığına değineceğiz.

Seneca'nın Eğitim Anlayışının Ardalanı Olarak Roma Dönemi

Helenistik dönemin devamı olarak kabul edilen Roma dönemi, çoğu felsefe tarihçisi tarafından birlikte ele alınmıştır (Önal, 2015, s. 17). Bu çalışmada Stoa'nın iki ayrı başlık altında alınmasının nedeni, Stoa'nın Helenistik dönemde başlaması ve Roma dönemine kadar devam etmesidir. Çalışmanın konusu Seneca olduğu için iki dönemin ayrı ayrı verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü genel bir Stoa bilgisi olmadan Seneca'yı anlamak imkânsızdır. Seneca'nın kendisi de Son Dönem Stoasında yani Roma dönemine denk geldiği için ayrı bir başlık altında ele alınması uygun görülmüştür.

Roma dönemi, Helenistik dönemlerden sonra yaklaşık IV. asrın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu dönem, Yunan kültüründen izler taşısa da farklı bir kültürü temsil etmektedir. Daha sonra doğacak olan Hristiyanlık yine bu dönemden beslenecektir. Epiktetos'un *Mutluluk Öğretisi- Nasıl Mutlu Olabilirim?* isimli çalışmasında yer alan “ *Helenistik- Roma dönemini dünyasını yeni kılan neydi*” sorusuna verilen cevap bu dönemin diğer dönemlerle olan farkını ortaya koymuştur:

“*Bu dönemi yeni kılan olayların birincisi, site devletlerinin yıkılarak yerine imparatorlukların kurulmasıydı. Bu yüzden birey eski değerini ve özgürlüğünü kaybetmiş ve siyasetine hükmedemediği, gidişatını değiştiremediği bir büyük devletle karşı karşıya kalmış ve ister istemez yalnızlaştırmıştı. İkinci olarak, yine bu yeni durumun bir yansıması olan, devletin resmi uygulamaları dışında insanlara yol gösterecek otorite ve kurumların yıkılması ya da güçlerini kaybetmesidir. Bu durum, insanları hayatın anlamını ve mutluluğu elde etme yollarını bulmak için bireysel kurtuluş reçeteleri aramaya yöneltmiştir.*” (Önal, 2015, s. 17-20).

Bu iki nedenden dolayı insanlar bireysel bir kurtuluş yoluna girmişlerdir. Bu konuda Stoa'nın tüm dönemleri gibi Son Dönem Stoa ve özelinde Seneca bu konuda insanlara

ahlaki önermeler sunmuştur. Bir sonraki başlıkta da ele alındığı gibi bu önermeler bilgeliğe giden yolla mümkün olacaktır.

Seneca'nın Bilgelik Görüşü ve Felsefesinin Değeri

Seneca, İspanya'nın Corduba şehrinde yaklaşık olarak İÖ. 4- İS. 65 yıllarında doğmuştur. Mısır valisinin eşi olan teyzesi tarafından Roma'ya getirilmiş ve tüm eğitimleri üstlenilmiştir. Ailesi varlıklı bir aile olmakla birlikte babası dönemin en ünlü retorik öğretmeni ve hatibidir. Babası, Seneca'nın da kendisi gibi hatip olmasını istiyordu. Ancak Seneca, babasının aksine Pythagorasçı Sotion'dan ve Stoa'cı Attalus'tan dersler alıp felsefeye yönelmiş ve eğitim hayatı için Roma'ya gitmiştir. İmparator Caligula'nın döneminde senato üyesi olmuştur. İmparator Caligula'nın yeğeniyle ilişkisi olduğu gerekçesiyle Korsika'ya sürgüne gönderilmiş ve orada sekiz yıl kalmıştır. Bu sürgün döneminde bile eğitimden vazgeçmemiş, sürekli okuyarak ve üreterek bu dönemi geçirmiştir. Roma'ya döndükten sonra Neron'a felsefe ve retorik hocalığı yapmıştır. Seneca, 65 yaşında hakkında verilen idam kararını yerine getirmek için bileklerini keserek yaşamına son vermiştir(Seneca, 2019b, s. 9-11).

Seneca için bilgeliğe ulaşmanın ön koşulu, insanın erdemli davranma yetisi edinmesiyle olur. Bilge insan erdemsiz davranırsa, bilgelikten uzaklaşır ve gündelik yaşamında zorluklar yaşar. İnsan, erdemli davranışlar sergileyerek, Tanrı- doğa bütünlüğünde varoluş amacına uygun bir yaşamın yolunun felsefeden geçtiğini görecektir. Felsefe insana hayatı içinde anlamsız bir şekilde yer kaplayan işlerin gereksizliğini ve bunlardan kaynaklanan sıkıntıların üstesinden gelinmesine yardımcı olacaktır. Felsefe erdemli davranışlar sunmak ve bilgelik mertebesine çıkmak için bizi eğiten ve yol gösteren en doğru seçimdir. Seneca için felsefe kurtarıcıdır. Erdem barındırmayan tüm uğraşlar insanları mutsuzluğa ve umutsuzluğa sürükleyecektir. Bu olumsuz durumlardan yine felsefe insanları kurtaracaktır. Çünkü erdemli davranışın yolu felsefeden geçer. Erdeme ulaşan da mutsuzluğa düşmeyecektir. Felsefi yaşam, insanların yüreklerinin güzel duygularla dolmasını sağlar(Seneca, 2019a, s. 170). Seneca'nın eğitim hakkındaki görüşlerinin netlik kazanması ve daha iyi anlaşılması açısından onun insan anlayışının ele alınması gerekmektedir.

Seneca'nın İnsan Anlayışı

Seneca'nın insan anlayışında, insanın bedeni ve ruhu maddesel olarak kabul görür. Bu anlayışa göre insan her ne kadar Tanrı-Doğa içkinliğinin bir parçası olsa da, diğer varlıklardan daha üstün olarak kabul edilir. Bu içkinliğin içine bilindiği gibi hayvanlar ve bitkiler de girmektedir. Ancak insan, akıl yetisi ve eğitilebilir özelliğinden dolayı hayvanlardan ayırt edilir. Bu sıralamada, hayvanlar da bitkilerden üstün olduğu söylenir. Seneca'nın insan anlayışında hayvanlar içgüdüleri var olan, insan da aklın yanı sıra bedeninde bulunan Tanrısal soluğun parçası olan şekilde ifade edilmiştir. Buna göre insan diğer varlıklardan daha üstündür (Brun, 2010, s. 73; Gündoğan, 2020, s. 597-600). İnsanın diğer varlıklardan üstün olması kendi arasında da bir hiyerarşi olduğu anlamına gelmeyip insanların hepsi birbirine eşit olarak kabul edilmiştir. İnsanlar arasındaki farkın sadece erdem ve bilgelikle alakalı olduğu bildirilmiştir. Köle- efendi, zengin- fakir ayrımı asla yapılmamıştır. Bundan dolayı Seneca'da insan felsefesi, bireylerin davranışlarının kaynağı olarak kabul edilen ahlak çerçevesi açısından gelişmiştir. Ona göre, sahip olunan evrensel insan anlayışının felsefe ve eğitimle topluma aktarılması gerekmektedir. Bu açıdan en yüksek iyinin erdem olduğunu kabul etmiş, mutlu olmak için de doğaya ve akla uygun

yaşamının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Seneca insanın kadere karşı da aklını kullanıp kendine özgürlük alanı açabileceğini ve bu özgürlüğünde bilgelik sayesinde gerçekleşeceğini kabul etmiştir. Stoa'nın kader anlayışı önceden belirlenmişlik üzerinedir. Kaderine razı gelerek bu süreç atlatılabilmekte daha sonra bu kişi yetkinleşerek Tanrıların katına yükselip hatta onları da aşabilmektedir. Stoa'nın anlayışına göre; Tanrı'nın bu dünyaya etkisinin sınırlı olduğu ve bundan dolayı gelişen kötülükten Tanrı'nın sorumlu tutulamayacağını söyler. Seneca'ya göre kötülük insanların sınanması için vardır (Pattabanoğlu, 2015, s. 202-203).

Seneca'nın Eğitim Anlayışı

Seneca'nın eğitim anlayışı, ahlak felsefesi üzerine yazdığı eserlerden ortaya çıkar. Stoa okuluna mensup olan Seneca, karakter sağlamlığı ve zihni çevikliği ön plana çıkarmaktadır. Önemli olan doğaya uygun yaşamaktır. Bundan dolayı insan, okul için değil hayat için öğrenmelidir. Öğretmenlerin ve eğitimcilerin görevi, insanların ruhuna işleyecek yumuşak söylemlerle kalplere dinginlik verici etkilerde bulunmalarıdır. Öğretmenler, gençleri erdemli hayata yönlendirirken onları her türlü kötülükten kurtaracak eğitimler vermelidirler. Eğitim süreçlerinde karakter farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır (Gürbüz, 2015, s. 138-139).

Stoa felsefesinin, maddeci ve bütünsel olan evren anlayışları, Seneca'nın da eğitim anlayışını etkilemiştir.

Seneca'nın eğitim anlayışının ana temasında, insanın iradeli bir varlık olarak yaşantısı ve düşüncelerinin akla uygun olması yer almıştır. Aklın yanında duyguların da insan için önemli olduğu ifade edilmiştir. İnsana ait iradenin kaynağı Tanrı olarak kabul edilmiş, Tanrı'nın bütün evreni kapsayan evrensel doğa yasası olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı her şey Tanrısal kadere dayandırılmıştır (Özden & Elmalı, 2012, s. 199). Seneca felsefeyi uygulanabilir alan olarak görmüş, bu sebeple bilge insanın görevi insanların yaşamını kolaylaştırması ve onları bu amaçla eğitmesi gerektiğini belirtmiştir (Cevizci, 2000, s. 930). Seneca'nın ahlak anlayışı pratik hayata yönelik olduğundan eğitim anlayışından ayrı düşünülemez. Seneca'da ahlak, insanlara mutlu bir yaşamı nasıl elde edeceklerini göstermeyi amaçlar. Seneca'da insanlar bilge ya da bilgisiz olarak ele alınmıştır. Buna göre insan bilgelik seviyesine gelene kadar çabalamalı ve cehaletten mutlaka kurtulmalıdır. Bunun da ancak akıl kullanılarak eğitim sayesinde, doğaya uygun yaşamın bilgisini öğrenip bu bilginin yaşamda uygulanarak yapılabileceği belirtilmiştir (Özden & Elmalı, 2012, s. 200).

Stoa insanın akli yanında duyguların da varlığından söz etmektedir. İnsanın aklını kullanması ve doğaya uygun yaşaması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, duyguları egemen olursa insanın özgürlüğünü yitirip köle durumuna düşebileceğini de ifade etmiştir. Bunu da insanın başına gelecek en büyük felaket olarak nitelendirmiştir. Yalnız bu bakış açısına; İnsan sadece akıllı bir varlık mıdır? Duygular gereksiz midir? Şeklinde eleştirel sorular yöneltilebilir. Burada hemen Platon'un ruhu üç bölüme ayırdığı konu akıllara gelmektedir. Bilindiği üzere Platon'da irade, akıl ile duygular arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Seneca'nın duygulara karşı söylemi de bu yola çıkmaktadır. Aklın önüne geçmesine izin vermemek şartıyla duyguların varlığı kabul edilmektedir (Özden & Elmalı, 2012, s. 131). Bu ifadede duyguların ne kadar olması veya olmaması gerektiği üzerine bir kontrol mevzusundan söz edilmektedir. Duyguları kontrol edebilme insanın kendini eğitmesi, bedeni ile istekleri üzerine söz sahibi olması ve bilge kişiliğe ulaşması ile elde edilebilir. Seneca *Mutlu Yaşam Üzerine* adlı kitabında duygularla ilgili şöyle bir ifadede bulunmuştur: “ *Bizi*

rahatsız ve korkutan unsurlardan uzaklaştığımızda daimi dinginliğe ve özgürlüğe ulaşacağımızı anlarsın, zira hazlar ve korkular kovulduğunda, değersiz, kırılabilir şeyler ve rezilce davranışların verdiği zararların yerini sarsılmaz, doğru ve büyük bir sevinç alır, böylece ruhun huzuru, uyumu ve azameti uysallıkla buluşur, zira her vahşilik güçsüzlükten doğar.” (Seneca, 2020b, 7). İnsanları, tutkuları sonucu düştikleri hatalardan dolayı ayıplayıp kınamak yerine, bununla nasıl baş edecekleri konusunda eğitilmeleri gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Seneca’da bilgi-bilmek erdemli yaşamın baş şartı kabul edilmiştir. Erdem kavramı ancak doğaya uygun olan yaşam, yetkinleşmiş akıl şeklinde ele alınmıştır. Yine Seneca’ya göre insanın doğayı öğrenme, inceleme ve anlama düzeyi arttıkça, bilgeliği de o oranda artmaktadır. Bu anlayışa göre eğitim, insanın kendini, doğayı ve çevresindeki her şeyi bilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Eğitimin insanların akıl yürütme yetilerini geliştirmesi sayesinde oluştuğu, böylece insanın erdemleştiği ve bilinleştiği belirtilmiştir.

Seneca’da mutlu yaşama giden yol eğitimden geçmektedir. İnsanların mutlu olmaya ne kadar istekli olup olmadığı değil, mutlu yaşayabilmek için neler yapması gerektiği bilgisine sahip olması esastır. Bireyin mutlu yaşama yolundan sapması halinde, onu elde etmek için, ondan daha da uzaklaşacağını belirtmiştir. Bunu engellemek için Seneca’nın önerisi; birey önce hedeflediği şeyin ne olduğunu ortaya koyması, daha sonra ona nasıl kavuşacağını araştırması ve doğru yoldaysa ona her gün ulaşmak için çaba harcamasıdır. Bu aşamada mutlaka bireyi yolundan edecek farklı sesler olacaktır, ancak; eğitimin devreye girmesi ile hangi yolun seçilmesi gerektiği netleşecektir. (Seneca, 2020b).

Seneca, *Yaşamın Kısalığı Üzerine* adlı eserde zamanın nasıl değerlendirilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Ona göre aslında yaşam için zaman yeterlidir, esas sorun onu nasıl kullandığımızla alakalıdır. Bunun için yaşamın bir şeye adanması gerektiğini, eğer adanmazsa lüks ve umarsızlık yüzünden kısa sürede tükeneceğini belirtmiştir. Seneca kısa yaşamın olmadığını, en büyük sorunun onu kullanmasının bilinmemesi olduğunu ifade etmiştir. İnsanın tek varlığının zaman olduğu, bu sebeple zamana çok değer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu zaman sürecinde insan kendini ve doğayı, akıl ve bilgi sayesinde öğrenerek güzel bir hayat yaşamış olur. Ancak, birey sadece gündelik işlerle zamanını tüketirse ölüp gittiğinde aslında hiç yaşamamış sayılır. Seneca, bu konu üzerine şu güzel örneği verir: İnsanların arsasına (toprağına) bir karış girildiğinde, ölümüne savunur ve o karışı almak için silaha, taşa başvurur. Ancak, insanların tüm zamanlarının alınmasına karşın (boş, gereksiz şeylerle) hiç tepki vermeyecektir. Zamana karşı olan bilinç mutlaka iyi bir şekilde geliştirilmelidir. Ve bireyselinde dışında etraftakilerin de bunu öğrenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde değerli olan zaman çabucak geçer ve birey nasıl yaşadığının farkında bile varamaz. (Seneca, 2020a).

Seneca, birey sağlığı için bir işe girişirse de kendi benliğine sığınmasının yararına olacağını belirtmiştir. Bu sayede daha iyi bir insan olacağını ifade etmiştir. Ancak bu durum Stoa’daki yaşamın son anına kadar eylem halinde olunması ve ortak yarar için sürekli çalışmak gerektiği fikri ile çatışmaktadır. Seneca buna karşı çıkarak şöyle der: “ *Bir kişi ömrünün ilk döneminden itibaren kendisini sadece hakikati temaşa etmeye, bir yaşam anlayışı aramaya ve hatta mahrem bir şekilde o anlayışa göre yaşamaya adayabilir. Bir diğeri ise; bir kişi devlet hizmetinden emekliye ayrıldıktan sonra, ömrünün son evresinde, aynısını hakça, en iyi şekilde yapabilir ve yükümlüklerini yıllara böldükten sonra, kutsal görevlerini yerine getirmeyi öğrenen ve öğrendikten sonra da öğreten Vesta rahibeleri gibi eylemini başkalarına da aktarabilir.*” (Seneca, 2020a). Seneca, burada insanın hayatın ta başından ya da devlet görevleri bittikten sonra mutlaka inzivaya çekilmesini uygun görmektedir. Seneca’da yer alan inziva, eğitimin bir çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada ele alınan inziva, kenara çekilip tembellik etmek değildir. İnzivada insan devlete

daha iyi hizmet eder, erdemin ne olduğunu anlar. Doğanın mı yoksa bilimin mi insanlara iyi geldiğini, denizdeki ve karadaki canlıların bir bütün olup olmadığını, tanrısal hakikatlere ulaşmayı daha iyi öğrenir.

Seneca için tüm insanların aynı olduğuna, hatta köle ve efendisi arasında bile farkın olmadığına değinilmişti. O, herkesin eşit olduğunu, farkın sadece doyumsuz efendilerin egolarından geldiğini belirtmiştir. Seneca'nın bu yaklaşımından çıkıp evrensel dünya yurttaşlığı düşünülebilir. Seneca'ya göre dünyanın uzak bölgelerindeki bireylerle ortak bir insanlığın paylaşılması, bireyin ahlaki yükümlülüklerini olduğu anlamına gelmektedir. Bu düşüncesiyle Seneca herkes için aynı eğitimin de olabileceğini belirtmektedir (Nussbaum, 2003, s. 265-279).

SONUÇ

Seneca'nın felsefesinin içinde bulunduğu dönemi tam anlamıyla yansıttığı görülmektedir. Bu felsefede teori yerini daha çok pratiğe bırakmıştır. Bu pratiğin başta örneği de bilge insanın mutlu yaşamın olabildiğine kafa yormasıdır. Burada mutlu yaşam ile ilgili sadece öneriler değil, daha çok pratik uygulamalar gösterilir. Seneca anlayışının temelinde insan vardır. Seneca gündelik hayatta karşılaştığı problemlere çözüm odaklı bir felsefe üretmiştir. Hatırlanacağı üzere Roma dönemi, şehir devletlerinin yıkılmasından sonra kurulan merkezi ve otoriter devletler dönemidir. Burada insan şehir devletlerindeki kadar özgür ve kendini gerçekleştirme şansına sahip değildi. Bundan dolayı Seneca insanların nasıl mutlu olabileceklerine yönelik bir eğitim geliştirmiştir. Bu eğitimin en önemli unsuru da akıl ve doğaya uygun yaşam üzerinedir.

Seneca'nın ortaya koyduğu evrensel vatandaşlık fikri de oldukça büyük önem taşımaktadır. Günümüzde bile hala devam eden başta ırkçılık gibi büyük sıkıntılara Stoanın eşit vatandaşlık ve eğitim anlayışıyla üstesinden gelinebileceğini bize göstermektedir. Bu eğitim sisteminde bireyin kendini aşması için fırsat verilir. Liberal eğitim sistemi için oluşturduğu bu temel hala günümüzde kullanılmaktadır. Günümüzün diğer bir sorunu olan zamanı kullanma konusunda da bize gerçekten faydalı bir yol göstermektedir. Seneca zamanı nasıl kullanmamız gerektiğini söyleyerek hayatı dolu dolu yaşamamız için rehberlik etmektedir. Sonuç olarak Seneca insanlara nasıl mutlu ve bilge olabileceğinin reçetesini vermektedir. Bunu kullanıp kullanmamak artık insanlara kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 4 Helenistik dönem felsefesi: epikurcular stoacılar sepitikler*.
- Arslanoğlu, İ. (2012). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Nobel.
- Brun, J. (2010). *Stoa felsefesi*. İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çapak, İ. (2015). Stoa Felsefesi ve İslam Düşüncesindeki Etkisi. *Yakın Doğu İslam Tetkikleri Merkezi*, 1(2), 219-228.
- Demirgen, E., & Esin, F. (2016). Eski Yunan'da Müzik Eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*.
- Gündoğan, S. (2020). "Muhammed İkbâl Düşüncesinde Eğitim Felsefesi ve İnsan". İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi. 6/2 (Temmuz): 591-616.
- GÜRBÜZ, R., (2015). Kitap İncelemesi: Metinlerle Eğitim Tarihi. *Sakarya Journal of Education*, vol.5, no.2, 195-197.
- Köken, G. (2001). *Ortaçağda Eğitim Felsefesi*. Alfa Yayınları.
- Laertios, D. (2003). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (C. Şentuna, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- Nussbaum, M. C. (2003). *Hukuk Eğitiminde İnsanlığı Yetiştirmek* (Cilt 70). U. Chi. L.Rev.
- Önal, M. (2015). *Epiktetos' un Mutluluk Öğretisi: Nasıl Mutlu Olabilirim*. Malatya: Bilsam Yayınları.
- Özden, H., & Elmalı, O. (2012). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Pattabanoğlu, F. Z. (2015). Seneca ve Kindi'nin İnsan ve Ahlak Anlayışı Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma. *Felsefe Dünyası*(62), 174-207.
- Seneca, L.A. (2019b). *Tanrısal Öngörü*. (Ç. Dürüşken, Çev.) Kabalcı Yayınları.
- Seneca, L. A. (2019a). *Ahlaki Mektuplar*. (T. Uzel, Çev.) Jaguar Yayınları.
- Seneca, L. A. (2020a). *Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine: İnziva Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Seneca, L. A. (2020b). *Mutlu Yaşam Üzerine: Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Störig, H. J. (2013). *Dünya Felsefe Tarihi*. (N. Epçeli, Çev.) Say Yayınları.
- Zeller, E. (2008). *Greک Felsefesi Tarihi*. (A. Aydoğan, Çev.) Say Yayınları.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ OLGUSU: SERT VE YUMUŞAK GÜÇ

Ali HACİBEKTAŞOĞLU¹

Timuçin KODAMAN²

Özet

Güç kavramı uluslararası ilişkilerin en önemli konu başlıklarından birisidir. Güç kavramının uluslararası ilişkilerde sahip olduğu bu saygınlığın nedeni, kavramın tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar bir olgu olarak gerçekliğini sürdürmesidir. Çalışma öncelikle güç kavramının tarihsel süreç içerisinde hangi unsurlar üzerinden tanımlandığına değinecektir. Bu kapsamda en eski medeniyetlerden başlayarak dünya coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşamış ve literatüre katkı sağlamış önemli kişiliklerin gücü nasıl anlamlandırdıklarına dair bir yazın taraması yapılarak güncel olarak güç kavramının çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır. Tanımlanabilmesinde hemen herkesin bir fikir beyan edebileceği güç kavramına dair zor olan kısım, kavramın kuramsallaştırılmasında dayanak noktası olabilecek mantığın ortaya konulabilmesinde kendisini göstermektedir. Bu zorluğun en temel nedeni de gücün farklı şekillerde ortaya çıkabilme özelliğine sahip olmasıdır. Bu farklılıkların teoriler çerçevesinde ortaya konulmasına odaklanan çalışma realizm/neorealizm, liberalizm/neoliberalizm ve inşacılık kuramlarının kavrama nasıl yaklaştığına değinecektir. Gücün askeri ve ekonomik unsurlardan oluşan sert güç kaynaklarının yanı sıra farklı unsurlardan beslenen yumuşak güce ve kaynaklarına da odaklanacak çalışma özellikle Joseph S. Nye'in kavramsallaştırmalarına değinecektir. Yumuşak gücü besleyen kültür, siyasi değerler ve dış politika kaynakları çerçevesinde yumuşak gücü analiz edecek çalışma sert güç ile yumuşak güç arasındaki keskin ayrımı odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Sert Güç, Yumuşak Güç

POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS: HARD AND SOFT POWER

Abstract

One of the most crucial concepts in international relations is the idea of power. The reason for the prestige that the concept of power has in international relations is that the concept has continued its reality as a phenomenon from prehistoric times to the present. First of all, the study will touch on the elements on which the concept of power is defined in the historical process. In this context, beginning with the earliest civilizations, a survey of the literature will be done on how significant individuals who have lived in various geographic locations and contributed to literature have attempted to construct the framework of the concept of power in modern times. Developing the logic that may serve as the foundation for conceptualizing the concept of power, in which practically everyone can have an opinion, is where the challenge lies. Power's capacity to manifest itself in various ways can be regarded to be the primary cause of this dilemma. Focusing on revealing these differences within the framework of theories, the study will address how realism/neorealism, liberalism/neoliberalism, and constructivism approach the concept. The research will pay particular attention to Joseph S. Nye's conceptualizations as it focuses on the hard power sources of power, which include military and economic components, as well as soft power and its sources, which are fed by various factors. The study, which will

¹ Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, Türkiye. ali.hacibektasoglu@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0682-7135

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, Türkiye. timucinkodaman@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5559-983X

analyze soft power within the framework of the culture, political values, and foreign policy resources that nurture soft power, will focus on the sharp distinction between hard power and soft power.

Keywords: International Relations, Hard Power, Soft Power

GİRİŞ

Güç kavramı, Uluslararası İlişkiler teorilerinde merkezi bir konuma sahip olan, politika analizlerinde sıklıkla başvurulan en temel kavramlardan birisidir. Öyle ki bazı akademisyenler güç olgusunun, sosyal bilimlerin farklı alanlarına nazaran yeni sayılabilecek Uluslararası İlişkiler disiplininin merkezi olduğunu dahi iddia etmektedirler (Barnett & Duvall, 2005, s. 39). Uluslararası İlişkiler alanında çalışmalar yapan yazarlar arasında bu alanın bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkış tarihi ile ilgili ortak bir kabul olmasına rağmen, Uluslararası İlişkilerin hangi tarihten itibaren başladığına dair ortak bir fikir birliğinden bahsedilememektedir. Yapılan çalışmalarda ortaya konulan en yaygın görüş, uluslararası ilişkilerin, belirli kurallara göre hareket eden ve aralarında düzenli ilişki bulunan parçaların (devletlerin) oluşturduğu uluslararası sistemin, 1648 Westphalia Barışı ile doğmuş olduğu yönündedir (Sander, 2012, s. 101). Bugünkü anlamda modern ulus devletlerin ve egemen devletler sisteminin ilk olarak bu dönemle birlikte ortaya çıkmış olması, bu ortak fikrin oluşmasına neden olmaktadır. Bu değerlendirmelerden farklı olarak, uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak, küresel anlamda sonuçlar doğuran iki dünya savaşının yaşandığı - çok daha yakın bir tarih olan - 20. yüzyılı kabul eden görüş de bulunmaktadır (Arıboğan, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Tarihsel Gelişim, 2007, s. 29-30). Bunun yanı sıra, Uluslararası İlişkilerin başlangıcı olarak kabul edilen ve modern devlete odaklanan bu farklı tarihlerin daha eski dönemlere kadar uzatılmasını, insanoğlunun çok uzun zamandır topluluklar kurarak oluşturdukları devletlerin karşılıklı ilişkileri ve yaşadıkları güç mücadeleleri gerekli kılmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde en temel konu başlıklarından birisi olan güç kavramının disiplinindeki yeri ve önemi üzerine önemli tartışmalar yapılmaktadır. Önemli sayıdaki Uluslararası İlişkiler çalışmaları, güç kavramının disiplin içindeki konumu hakkında ortak görüşe sahip olmakla birlikte, olgunun önemine değinmekle yetinen uzmanların yanı sıra kavramı, Uluslararası İlişkiler çalışmalarında merkeze koyan uzmanlar da bulunmaktadır (Çelikpala, 2007, s. 64). Öyle ki üç kavramının disiplin içindeki konumu, ekonomik faaliyetlerin en temel aracı olan para ile özdeşleştirilmektedir (Mearsheimer, 2001, s. 20-25). Bu önem, kavramı devletler açısından belirledikleri hedeflere ulaşabilmek için bir gereksinime dönüştürebilmektedir. Burada odaklanılan nokta devletlerin amaçları ve istekleridir. Güç, belirlenen hedeflere ulaşabilmek için farklı metotların yönetilmesiyle kendini göstermektedir. İnkna etme, mükâfatlandırma, ceza verme ve zor kullanma gibi dört farklı yöntemle tatbik edilebilen güç (Çelikpala, 2007, s. 64), askeri yani silahlı güç ve ekonomik kapasite ile özdeşleştirilmektedir. Gücün askeri ve ekonomik araçlar çerçevesinde oluştuğunu iddia eden ve bunu sert güç ile ifade eden realist tanımlamalarından farklı olarak gücün askeri unsurlar ve doğrudan güç vasıtaları kullanılmaksızın istenilen davranışların, yaratılan cazibe ve oluşturulan kamu diplomasi kurumları yardımıyla gerçekleştirilmeyi hedefleyen yumuşak güç kavramı da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler tartışmalarında yerini almıştır.

GÜÇ KAVRAMININ TARİHÇESİ

Bilinen en eski medeniyetlerden biri olarak kabul edilen Sümerlerin M.Ö. 5000'lerde tarıma dayalı kurdukları kent-devletleri çok sayıda insanın düzenli çalışmasını gerektirmiş, bu ise, otoriter monarşiyi ortaya çıkartan mutlak bir siyasal bağlılık, gelişmiş bir bürokrasi ve yönetim teknikleriyle sağlanmıştır (Sander, 2012, s. 32). Bu dönemde kent-devletler adı altında ortaya çıkan siyasal örgütlenmelerin kendi aralarındaki mücadeleleri ve göçebe kavimlere karşı savunma ihtiyaçları uluslararası ilişkilerin tarihini de başlatmıştır. Güç

mücadelesi olarak adlandırılabilir bu dönem sonucunda bazı güç merkezleri de ortaya çıkmıştır. Örneğin, Yunan, İran, Hint ve Çin coğrafyaları M.Ö. 600 yılından başlayarak ortaya çıkan önemli güç merkezleridir (Arıboğan, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Tarihsel Gelişim, 2007, s. 29-30). Bu dönemde ön plana çıkan bu güç merkezlerinde, Uluslararası İlişkilerin en temel kavramlarından birisi olan güç mücadelesine yönelik, aynı döneme ait yazılı eserler ortaya konulmaya başlanmıştır.

Yaşadığı dönemle ilgili farklı görüşlerin ortaya konulmasına rağmen, en yaygın görüş olarak M.Ö. 500'lü yıllarda doğduğu düşünülen ve Çin'de yaşayan Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı* adlı eseri, Uluslararası İlişkiler disiplindeki ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Güç kavramı ön plana konulduğunda, Sun Tzu ile aynı dönemde yaşamış fakat Atinalı olan realist literatüre yaptığı katkıyla realist okulun ilk mensubu olarak kabul edilen Thucydides'in *Peloponnessos Savaşları* isimli çalışması, askeri ve siyasi güç mücadelesinin en iyi yansıtıldığı ilk örnek çalışma niteliği taşımaktadır (Arı, 2010, s. 172).

Gücün tanımı ile gücün eksen değişimini anlamayı amaçlayan bu eser, gücün bir siyaset gerçekliği olarak taşıdığı merkezi önemi göstermeye çalışmıştır (Davutoğlu, 2012, s. 15). Eserinde sadece savaş sürecine değinmekle kalmayan Thucydides, Sparta ve Atinalıları savaşa iten temel sebeplere de odaklanmıştır. Thucydides'e göre savaşın nedeni Atina'nın güçlenmesinin Sparta'da yarattığı kuşku ve güvenlik kaygısıydı. Spartalılar savaşı ilk başvurulması gereken bir çözüm olarak gören bir toplum değildi ancak sonuçta Atinalıların güçlendiklerini gördüler ve onların daha fazla güçlenmelerinin önüne geçmek amacıyla savaşıma karar verdiler (Thucydides, 2010, s. 54). Dolayısıyla güç dengesindeki bozulma, Thucydides'e göre kuşku ve güvensizlikle birleşince savaş için önemli bir gerekçe ortaya çıkmıştı. Buna ek olarak, uluslararası ilişkilerde güç kullanımının kabul edilebilir bir politika olduğunu vurgulayan Thucydides (2010, s. 38), güce sahip olanların ve onu kullananların tarih boyunca güçsüzleri yönettiğini, insan doğasına uygun olarak güç sahiplerinin fırsat bulduklarında diğer şehirleri boyunduruk altına aldıklarını söylemiştir. Görülmektedir ki çağımız Uluslararası İlişkiler çalışmaları ile Thucydides'in güç kavramı etrafında tanımlamaya çalıştığı devletlerarasındaki ilişkilere yönelik bu eseri arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu benzerlik, hem bu temel eserin çağdaşlığını ortaya koymakta hem de güç kavramının tarihsel akış içerisinde çok da farklı karakteristik kavramsallaştırma içermediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Thucydides, antik çağda güç kavramına odaklanan tek kişi değildir.

Hindistan'da, Thucydides'ten yaklaşık yüz yıl sonra yaşamış Kautilya (M.Ö. 321-296), uluslararası siyasette gücün önemini ortaya koyan bir başka isim olmuştur. Hindistan'da kendi adını taşıyan Maurya İmparatorluğu (M.Ö. 322 - M.Ö.185) ile ilk kez siyasi birliği sağlayan Çandragupta Maurya'nın danışmanı ve hocası olan Kautilya'nın (Can, 2011, s. 52), çağdaşı olan ve aralarında iletişim kurmanın çok da mümkün olmadığı Thucydides ile benzer bir şekilde gücün önemine yapmış olduğu vurgu, güç olgusunun zaman ve mekân farklılıkları olsa bile Uluslararası İlişkilerde ne denli önemli olduğunu ortaya koyan bir örnektir (Can, 2011, s. 51). Her ne kadar Kautilya çağdaşı olan Thucydides gibi gücün önemini ortaya koyan çalışmalar yapmış olsa da ona asıl benzerlik gösteren, Uluslararası İlişkiler yazınında *Hükümdar* adlı eseri ile önemli bir yer tutan, Niccolo Machiavelli (1469-1527) olmuştur. Benzerliğe esas olan en temel nokta, her ikisinin de ortaya koydukları eserlerinde, devletin nasıl yönetilmesi ve bir kralın nasıl yetiştirilmesi gerektiği konularına odaklanmış olmalarıdır (Arıboğan, 2007, s. 48). Eserler incelendiğinde, ortak noktalar olmasına ve her ikisinin de güç kavramına ve gücün nasıl elde edilebileceği konularına ağırlık vermelerine rağmen, *Arthaşāstra*'nın olgulara yaklaşımının "*Hükümdardan*" daha köktenci olduğu anlaşılmaktadır.

Öyle ki bazı çalışmalar *Arthaşāstra*'ı radikal Makyavelcilik olarak tanımlamakta, *Hükümdar*'ı daha masum bir konuma yerleştirmektedir (Boesche, 2003, s. 9).

Kautilya, devletlerin en temel amacının kendi gücünü en üst noktaya taşımak olduğunu ve bunu yaparken de devletlerarası ilişkilerde ahlaki değerlerin etkisinin olmadığını, rasyonel şartların ahlaki değerlerle çatışması durumunda ahlaki değerlerin göz ardı edilmesi gerektiğini söylemektedir (Say, 2011, s. 360-361). Güç kavramını özel bir konuma yerleştiren ve kralına bu çerçevede tavsiyeler veren Kautilya, kralın gücünü arttırmasını ve bu amaca yönelik siyaset izlemesi gerektiğini düşünmektedir. Kautilya'ya göre daha fazla güç sahibi olmak bir kralı diğerine karşı üstün, eşit güç sahibi olmak eşit ve daha az güce sahip olmak ise ondan aşağı yapacaktır. Bu nedenle de kral her zaman ve her durumda gücünü artırma peşinde olmalıdır (Arıboğan, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Tarihsel Gelişim, 2007, s. 47). Kautilya'nın güce verdiği anlam ve güç olgusuna yönelik yaklaşımı, yaşadığı dönemden günümüze kadar uzun bir zamanın geçmesine rağmen, önemini muhafaza etmektedir. Gücün fikirleri değiştirebileceğini söyleyen Kautilya'nın odaklandığı nokta sadece düşmanlarının stratejileri değil, aynı zamanda rakiplerin stratejilerini ortaya koyan fikirler üzerinde kontrol kapasitesi elde edebilmektir (Boesche, 2003, s. 15).

Devletlerarası ilişkilere yönelik yapmış oldukları analizlerde güç olgusuna çok fazla önem veren ve literatüre girmesini sağlayan, modern tarihten çok daha eski zamanlarda yaşamış olan Sun Tzu, Thucydides ve Kautilya'nın kavramsallaştırmaları, sonraki tarihlerde yapılan çalışmalarda kullanılmış ve daha da geliştirilmeye devam edilmiştir. Bu çalışmalara örnek teşkil edebilecek en önemli katkı sağlayan eserlerden birisi de kendine özgü yaklaşımıyla güç olgusuna değinen İbn Haldun (1332-1406) tarafından ortaya konulmuştur. İbn Haldun'a yönelik yapılan çalışmalarda onun uluslararası ilişkiler kapsamında ortaya koyduğu görüşlerinin benzeştiği kişi Thucydides'tir. Bahsedilen bu benzer yönler rağmen bu iki tarihi şahsın Uluslararası İlişkilere yönelik düşüncelerinde ortak bir yaklaşımdan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Thucydides güç mücadelesi merkezli bir Uluslararası İlişkiler tanımlaması yaparken, İbn Haldun, bu şekilde belirgin bir beyanda bulunmamaktadır. İbn Haldun *asabiyet* kavramını ortaya koymakta, bu terim kapsamında olaylara yaklaşmakta ve *asabiyet* kavramı ile gücü analiz etmeye çalışmaktadır. İbn Haldun *Mukaddime*'de ortaya koyduğu *asabiyet* ifadesinin sınırlarını belirgin bir şekilde ortaya koymamakta ve bu ifadeye birçok anlam yüklemektedir. *Asabiyet*, İbn Haldun'un sosyal felsefesinin omurgasını teşkil etse de bu ana kadar *asabiyet*in kapsamlı ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı yapılabilmemiş değildir (Kayapınar, 2006, s. 87). Her ne kadar, *Mukaddime* *asabiyet* kelimesiyle güce de atıf yapılmıyorsa da gücü yeterli görmemekte ve gücü tamamlayabilecek unsurlara ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Zira İbn Haldun'a göre sadece gücü esas alarak hareket eden bir devlet organları kesik olan bir şahsın varlığı veya bu şahsın halk arasına çıplak olarak çıkması gibidir (Haldun, 2009, s. 355).

Niccolo Machiavelli'nin (1469-1527) *Hükümdar* adlı eserinde güce nasıl ulaşılacağı ve gücün nasıl muhafaza edileceği konularına odaklanmaktadır. Bu eseriyle Uluslararası İlişkilerde güce yönelik modern düşüncenin öncüsü olan Machiavelli gücü merkeze alan yaklaşımı dolayısıyla pek çok Uluslararası İlişkiler çalışmanı tarafından ilk büyük güç kuramcısı (Arıboğan, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Tarihsel Gelişim, 2007, s. 98) ve siyasal realizmin kurucusu olarak kabul edilmiştir (Say, 2011, s. 361). Uluslararası İlişkiler disiplininde en önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilen *Hükümdar* adlı eserinde bir hükümdarın nasıl davranması gerektiği konusunda tavsiyeler içeren bir çerçeve ortaya koyan Machiavelli, yöneticilerin en temel görevinin devletin çıkarlarını korumak ve kalıcılığını sağlamak olduğunu düşünmektedir. Bu da güçlü olmayı gerektirmektedir (Aydın, 2004, s. 44). Hükümdarın tek bir nihai amacı vardır: Güç (Bektaş, 1993, s. 181). Machiavelli'nin

odaklandığı tek nokta gücü elde etmek, en üst seviyeye çıkartmak ve onu korumak (Cassirer, 1969, s. 37) olmuştur. Güç kazanmak ve gücü sürdürebilmek maksadıyla yol göstermeye çalışan Machiavelli için gücün nasıl kazanılacağına pek önemi yoktur. Amaç aracı aklar (Arı, 2010, s. 174) diyen, sıradan ahlaki değerleri önemsemeyen bir düşünce anlayışı vardır.

Francesco Guicciardini (1483-1540), Machiavelli ile aynı coğrafyada ve benzer zamanda yaşamış, Thucydides'in güç dengesi teorisini benimsemiş, güç konusunda Uluslararası İlişkiler disiplinine katkı sağlamış birisidir. Güce yönelik düşünceleri birbirlerine benzemekte olan Machiavelli ve Guicciardini'nin çalışmaları, İtalya'yı ele geçirmek amacıyla Fransız ve İspanyol ordularının savaşı boyunca devam eden bir yabancı çekişmesi olan İtalya Savaşları'nın gölgesinde yazılmış metinler olarak okunmalıdır (Knutsen, 2006, s. 68). Yaşamının son yıllarında üzerinde çalıştığı *İtalya Tarihi* adlı eseri İtalya Savaşları'nın en karmaşık ve şekillendirici dönemi olan 1494 ve 1534 yılları arasındaki İtalya siyasetini içermektedir (Knutsen, 2006, s. 69). Guicciardini'ye göre hükümdar, devletini yıkma tehdidinde bulunan meydan okumalara ve onun güçlenmesine hizmet edebilecek olasılıklara karşı sürekli uyanık olmak zorundadır. Hükümdar, hakkını savunmak için, bencilce davranışlar sergilemek zorundadır; niyetlerini eyleme geçirebilmeli ve gizleyebilmelidir, gücünü abartmalı ve zayıflıklarını örtmelidir (Guicciardini, 1969, s. 43). Guicciardini'nin karmaşa ve güvensizlik ortamında yazdığı eserlerinde ortaya koymuş olduğu gözlemlere benzer siyasi değerlendirmeler, Kıta Avrupası ortamında üzüntü verici savaşlar yaşamış ve korku atmosferini teneffüs etmiş Thomas Hobbes (1588-1679) tarafından da eserlerinde ele alınmıştır.

Güçü elde etme amacına yönelik düşünceleri açısından Machiavelli ile benzerlikler gösteren Hobbes (Bektaş, 1993, s. 180) kendisini, İspanya donanmasının İngiltere'ye saldırdığı zaman (1588) ortaya çıkan korkudan etkilenen annesinin erken doğum yapması nedeniyle korkunun ikizi olarak adlandırmaktadır (Knutsen, 2006, s. 140). İngiltere Kralı II. Charles'ı memnun etmek için 1651'de yazdığı *Leviathan*, Uluslararası İlişkiler alanında ilk genel teori olarak kabul edilmektedir (Arı, 2010, s. 175). *Leviathan* ve *Yurttaş Üzerine* adlı eserlerinde insanın, varlığını koruma güdüsü ile hareket ettiğini söyleyen Hobbes, insanların güce başvurma yetkilerini varlıklarını koruma güdüsü sebebiyle, devletin de kurulması anlamına da gelen, bir egemene devretmelerine yol açtığını söylemektedir (Gökberk, 1974, s. 290-294). İnsanların doğası gereği bencil, saldırgan ve güç peşinde olduğunu söyleyen Hobbes, insanları gerçekleştirdikleri mukavelede yazılı olanları uygulamaya zorlamak için, imzaladıkları mukavelelerin ihlaliyle elde etmeyi umdukları kazançlarından daha büyük cezalandırmaları icra edecek zorlayıcı bir güç olması gerektiğini belirtmiştir (Hobbes, 2013, s. 133) sözüyle de böyle bir ortamda insanların birbirlerine güvence vermesinin anlamsız olacağını iddia etmektedir. Bu nedenle, insanların sürekli birbirlerine güvenmediği ve korkuyla yaşadıkları bir ortamdan kurtuluşun yolu, egemen devletin kurulup korunmasıdır (Aydın, 2004, s. 45). Böylelikle, insanlar birbirlerine karşı oluşturdukları güvensizlik ve korkudan, toplumsal bir örgütlenme ile oluşturdukları mutlak otoriteye ve güce sahip devleti kurarak kurtulabilecekler, bu yapı ile de kendilerini diğerlerinden ve dış tehditlerden koruyabileceklerdir. Otoritenin ve mutlak hâkimiyetin olmadığı bir toplumda oluşabilecek korku, çatışma ve güvensizlik halinin benzeri, üstün bir egemenliğin kontrolü altında olmayan Uluslararası İlişkilerde de -günümüzde anarşi olarak adlandırılan- sürekli bir savaş ve çatışma şeklinde kendisini gösterebilecektir. Böyle bir yapıda doğru ve yanlış, adaletli ve adaletsiz kavramlarına yer yoktur ve sadece güçlü olanlar haklıdır (Arı, 2010, s. 179). Hobbes'a göre (2013, s. 3) üstün otoritenin olmadığı, herkesin hakkının kaynağının güç olduğu Uluslararası İlişkiler ortamında tek güvence güçtür ve devletler arasındaki ilişkide "*insan insanın*

kurdudur” yırtıcı doğasının etkisi vardır. Bununla birlikte gücü merkeze alan yaklaşım Hobbes ile başlamadığı gibi sadece onun dönemi ile de sınırlı kalmamıştır.

Uluslararası İlişkilerin bağımsız akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmasına neden olan Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı 20. yüzyılın ilk çeyreği, güç olgusuna yönelik çalışmalarında sistematik olarak disipline girdiği tarih olarak kabul edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nda ortaya çıkan can kayıplarının tekrar yaşanmaması için neler yanlış yapıldı ya da neler yapılmamalıydı şeklindeki sorulara cevap bulmaya çalışan Uluslararası İlişkiler, diğer disiplinlerden bağımsız olarak ortaya çıkmak adına bir fırsat yakalamıştır (Çalış & Özlük, 2007, s. 226). Savaşı önlemeye yönelik bu yoğun istek, bu disiplinin ders programında ve yöneliminde belirleyici oldu. Diğer yeni doğan bilimler gibi, Uluslararası İlişkiler de açıkçası bir ütopyaydı (Carr, 2010, s. 8). Uluslararası İlişkilerin ilk oluşum yıllarında tartışılan disipline özgü konular çağın siyasal gerçeklikleriyle örtüşmüyordu ve güç olgusuna değinmiyordu (Knutsen, 2006, s. 282). Bununla birlikte, savaş sonrası dönemde güç kavramını Uluslararası İlişkiler disiplinine yerleştiren Edward Hallett Carr’ın (1892–1982) güce olan yaklaşımında Machiavelli’nin ve Thucydides’in yansımalarını görmek mümkündür. *Yirmi Yıl Krizi, 1919-1939* adlı eserin önsözünde kendi döneminde üretilmiş akademik çalışmaların güç unsurunu göz ardı ettiğini ve bu eseriyle bu boşluğu doldurarak dengelemeye çalıştığını belirtmiştir (Carr, 2010, s. 4). İdealizme yönelik ağır eleştiriler ortaya koyan Edward H. Carr iki savaş arası dönemde gücün Uluslararası İlişkilerde önemli bir rolü olmadığı yönündeki değerlendirmelere karşı çıkmıştır. Gücü siyasetin en temel unsuru olarak tanımlayan ve belirleyici yönüne vurgu yapan Edward H. Carr “*Gücü ve yetkiyi elinde bulunduranların kendi çıkarlarını toplumun ve dünyanın çıkarları olarak göstererek, olası muhalefetlere karşı bunu dünyanın ve toplumun çıkarlarına karşı çıkmak olarak göstermek amacıyla kullandıklarına dikkat çekmektedir*” (Arı, 2010, s. 182). Kısaca, gücün yönlendirme ve belirleme kapasitesine vurgu yapan Edward H. Carr idealist yaklaşımın İkinci Dünya Savaşı’nı engelleyememiş olması ile güce yönelik görüşünü sağlamlaştırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olan realist yaklaşım, gücü uluslararası politikayı açıklamada en temel kavram olarak kullanmaya başlamıştır. Örneğin; gücün temel analiz birimi olarak, Uluslararası İlişkilerde sistematik bir kavramsal çerçeve şeklinde yer almasına katkı sağlayan “*realist okulun babası sayılan*” (Aydın, 2004, s. 46) Hans Joachim Morgenthau (1970, s. 30) Uluslararası İlişkilerin, bir güç ve iktidar mücadelesi olduğunu ifade etmektedir. 1948 yılında yayımlanmış olduğu “*Uluslar Arasında Politika*” adlı eseri realist teorinin en temel eserlerinden birisidir. Eserlerinde insanın kötü, günahkâr ve ilişkilerinde güç ile çıkarı ön planda tutan bir doğası olduğunu söyleyen Morgenthau dünyanın da doğası olumsuzluklar içeren insan varlığının bir neticesi olarak, çatışmalarla dolu bir çıkarlar ortamı olduğunu ve bununla mücadele edebilmenin yolunun da güçlerle birlikte hareket etmek olduğunu söylemektedir (Morgenthau, 1970, s. 2-13). Realist düşüncenin en önemli kurucuları olarak kabul edilen Carr ve Morgenthau, güç kavramını uluslararası politika analizinin merkezine yerleştirerek iki savaş sonrasındaki tartışmalara öncülük etmişlerdir. Özellikle “*Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında Morgenthau, Atlantik ve Kıta Avrupası’nın önemli bir sentezcisi ve dünyadaki en etkin realist teorisyenlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır*” (Knutsen, 2006, s. 320). Bununla birlikte, 1960’lı yıllarda realist teoriye yönelik eleştiriler içeren alternatif yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Uluslararası İlişkiler disiplinde teorik açıdan farklı gündemlerin oluşmasına yol açan bu eleştirel alternatifler hem realist düşünceyi zenginleştirmiş hem de farklı teoriler kapsamında güç kavramına çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Diğer bir ifadeyle, güç merkezli bir uluslararası ilişkiler analizi yalnızca realist düşünceyle özdeşleşmemekte, güç kavramı idealist yaklaşımlar içerisinde de önemli bir yer tutmaktadır.

Uluslararası sistemin 70'li yıllar itibariyle dönüşüme uğradığı, küreselleşmenin de etkisiyle ulus devletlerin zayıfladığı ve bu sürecin uluslararası ilişkiler teorilerinin tekrar gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2008, s. 140). Özellikle 1980'lerde ortaya çıkan neoliberal düşünceler bağlamında politika ve karar alma süreçlerine atfedilen önem azalmış, oluşturulacak siyasetler için ekonomik göstergeler ve çok yönlü bakış açılarını içeren stratejiler ön plana çıkmıştır (Özdemir, 2008, s. 117-118). Bu değişim hem gücün kullanılabilirliğini hem de devletlerin güç odaklı söylemlerini etkilemiş dolayısıyla gücün tanımlanmasında kullanılan araçları da farklılaştırabilmiştir. Mesela ekonomik ilişkiler kolayca kurulamadığı yüzyıllar öncesine göre günümüzde küreselleşme ile daha kolay hale gelerek bir güç aracına dönüşebilmekte, bu değişim de her farklı dönemde kabuk değiştirdiği iddia edilen güç unsurlarına örnek gösterilmektedir (Dumankaya, 2019, s. 5). Günümüzde gelişen uluslararası hukuk normları ve bilgi-iletişim teknolojileri, uzun süre "gücün" tanımlanmasında kullanılan askeri unsurların geri plana itilmesine neden olurken; bilgi, iletişim ve teknoloji, gücün niteliğini belirlemede daha önemli öğeler haline gelmiştir. Dünyanın globalleşmesinin bir sonucu olarak, askeri gücü ve klasik diplomatik faaliyetleri azaltabilen ekonomik münasebetlerin etkisinin artması, ticari unsurları ve devlet dışı aktörleri ön plana çıkartmıştır (Nye, Soft Power, 1990a, s. 156-157). Özetle, uluslararası ilişkilerin sahip olduğu evrimsel süreç içerisinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin bir sonucu olarak güç kavramı ve onun tanımlanmasıyla ilgili ortaya konulan unsurlar da farklılaşmıştır.

TEORİLERİN GÜÇ TANIMLAMALARI

Güç kavramı farklı yaklaşımlar çerçevesinde çok fazla kullanılan ve birçok tartışmanın da konusu olan geniş bir kavramdır. Her türlü ilişkide kendisini belli eden güç kavramının tanımlanabilmesi ve ölçülebilmesi, onu aşka benzeten Joseph S. Nye'in (1990b, s. 25) söylediği gibi denenmesinden daha zordur. Sahip olduğu bu karmaşık niteliği, gücü evrensel ortak bir tanım ile açıklamayı zorlaştırmakta; genelde Uluslararası İlişkiler literatüründe evrensel bir tanımlama yapma çabasından farklı olarak içeriği, kaynakları ve nasıl ölçülebileceği hususundaki tartışmalar ile yer almaktadır. Ortaya çok farklı tanımlamalar çıkmasına rağmen, güç kavramına yönelik tartışmalar kavramın içeriği, kaynakları ve literatürde nasıl ölçülüp nasıl gözlenebileceğine odaklanır. Öte yandan güç kavramı ve güç kaynağı açısından incelenen alanlar genellikle devlet düzleminde şekillenir.

Uluslararası siyasette gücün merkezi bir öneme sahip olduğunu belirten Morgenthau (1970, s. 10) gücü bir çeşit ilişki türü olarak kabul etmekte, istenilenlerin yaptırılabilmesi ve en temel amaca ulaşabilmek için sahip olunması gereken önemli bir araç olarak görmektedir. Gücü, Robert Gilpin (1981, s. 13) devletin askeri, ekonomik ve teknolojik yetenekleri olarak tanımlarken; Joseph Frankel (1979, s. 102) ise yetenek olarak adlandırmakta ve diğer devletlerin kapasiteleriyle karşılaştırıldığında daha tanımlanabilir olacağından bahsetmektedir. Önemli bir kavram olduğu için güce yönelik ortaya konulan her tanımlama ve kavramsallaştırma alternatif bir dünya görüşünü aktarmaktadır (Hayden, 2012, s. 55). Farklı görüşler çerçevesinde ortaya konulan, güce yönelik tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar, farklı hipotezler yüklü olmasına rağmen tek bir teoriye indirgenemeyecektir. Bu anlamda Uluslararası İlişkiler teorilerinin birbirleriyle farklılaşan bir güç anlayışı ve düşüncesi mevcuttur ve bu farklı kavramsallaştırmalar da teorilere yansımıştır. Uluslararası İlişkiler disiplini karakterize eden bir olgu olan güç kavramı uluslararası siyasete yönelik çalışmaların en önemli analiz birimi olmasına rağmen disiplinde müşterek bir güç kavramsallaştırmasına yönelik ortak bir anlayış gözükmemektedir.

Realizm/Neorealizm

Kökeninin çok eski zamanlara kadar indirilebildiği “*realizm*” kavramı, Uluslararası İlişkiler literatüründe en uzun soluklu ve hala pek çok taraftarı olan bir düşünce eğilimini ifade etmektedir. Uluslararası İlişkiler teorileri arasında güç kavramını literatüre kazandıran ve ona çok fazla önem atfeden teori olan realizm (Arıboğan, 2001, s. 17), ortaya koyduğu kuramsallaştırma ile güç odaklı bir teori olarak kabul edilmektedir (Schmidt, 2004, s. 527). Uluslararası siyaseti sürekli bir güç mücadelesi olarak değerlendiren realistler, güç olgusuna merkezi bir önem yükleyerek (Schmidt, 2004, s. 528) sistemin işleyişini onunla açıklamaya çalışmakta ve bunu da insan doğasına dayandırmaktadırlar. İnsanın doğası gereği sadece kendini düşünen, açgözlü, bencil ve hırslı bir varlık olduğunu düşünen realistler; insanın, var olduğu çevrede egemenliğe sahip olabilmek için gücün peşinde olduğunu iddia etmektedirler. İnsanı, devleti oluşturan en temel unsur olarak gören realistlere göre devlet de insanlar gibi sadece kendisini düşünmekte ve güce sahip olmayı hedeflemektedir (Aydın, 2004, s. 38). Klasik realizmin önderleri niteliğindeki Thucydides ve Machiavelli ontolojik olarak güç politikasını insan doğasının bir sonucu olarak görmekte (Schmidt, 2004, s. 532), doğası gereği hırslı, bencil, açgözlü ve bulunduğu çevreye egemen olabilmek için güç elde etme isteği taşıyan bireylerden meydana gelen devletleri de sadece kendilerini düşünen ve güç sahibi olmayı arzulayan insanlara benzetmektedirler. Her ne kadar realistler, Uluslararası İlişkileri güç ve çıkar mücadelesi olarak görse de (Donnelly, 2000, s. 9) ve ortak evrensel değerler ışığında tanımlamalarını yapsalar da realistler arasında ortak bir güç kavramından bahsedebilmek oldukça zor görünmektedir. Realist düşünce ekseninde oluşan literatürde yer alan farklı güç kavramsallaştırmaları, realizmin bünyesinde ortaya çıkan farklı yaklaşımlarla ilişkilendirilmektedir.

Klasik realist teorinin kavramsallaştırmalarına benzer yaklaşımlar sergileyen ve güce bakışında Machiavelli’nin ve Thucydides’in izlerinin görülebileceği Edward H. Carr (2010, s. 110-132) uluslararası siyasetin yapısını güç politikasına dayandırmakta askeri, ekonomik ve kültürel olmak üzere üç farklı güç unsuru ortaya koymaktadır. Uluslararası sistemde egemenliği elinde bulunduran devletlerin egemenliklerini sürdürebilmeleri için barış ve istikrar ortamına çıkarları doğrultusunda ihtiyaç duyduklarını belirten Edward H. Carr (2010, s. 84), güce sahip olunarak bu barış ve istikrar ortamının sürdürülebileceğini ve egemen devletlerin mevcut durumun değiştirilmesine izin vermeyen politikalar izleyeceğini söylemektedir. Etik uygulamaların ortaya konulabilecek politikalardan üstün olmadığını belirten Edward H. Carr etik unsurları, politik amaçlar doğrultusunda kullanılacak bir fonksiyon olarak görmekte, yönetenlerin egemenliklerini ve konumlarını, zayıfları da boyunduruk altına alan, sahip oldukları güce bağlamaktadır.

Klasik realist düşünceye benzer şekilde devletleri ontolojik olarak güç elde etme arzusu taşıyan insanlara benzeten Morgenthau, uluslararası sistemde devletlerin güç arayışına yönelik güç politikalarının kaçınılmaz olduğunu ve ortaya konulan bütün politikaların güce dayalı olduğunu ileri sürmüştür (Morgenthau, 1970, s. 16). Bu kapsamda gücü; coğrafya, doğal kaynaklar, sınai kapasite, askeri hazırlık, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral-maneviyat, diplomasi kabiliyeti ve hükümetin yetenekleri gibi dokuz unsurun bir bileşimi olarak gören Morgenthau, gücün materyal olmayan unsurlarına da değinmiştir (Morgenthau, 1970, s. 110-147). Devletlerin uluslararası siyasette ortaya koydukları politikalar, rasyonel bir tercih olarak, güç çerçevesinde oluşturulmakta, devleti yönetenler de güç kavramı ekseninde düşünmektedir. Gücü materyal unsurlardan destek alan fiziksel şiddet kullanımından bireyin bireyi kontrol altında tutmasına imkân sunan çok geniş bir kavram olarak ele alan Morgenthau, uluslararası ilişkilerde vazgeçilmez olan tek gerçeğin güç olduğunu ve devletlerin gücünü sürekli artırmaya ve rakiplerinin gücünü de azaltmaya çalıştığını ifade

etmektedir. Bunun yanı sıra, devletlerin tarih boyunca güç mücadelesi nedeniyle birbirleriyle savaştığını belirten Morgenthau, güç sonucu ortaya çıkan her türlü siyasetin de hukuk ve ahlakla açıklanmaya çalışılarak güç odaklı politikaların hakkaniyetli duruma getirilmeye çalışıldığını söylemektedir (Morgenthau, 1970, s. 110). “*Carr ve Morgenthau’nun dışında Nicholas Spykman, Reinhard Niebuhr, Arnold Wolfers, Walter Lippmann, John Herz, Hedley Bull, Raymond Aron ve Martin Wight çalışmalarıyla realizme önemli katkılarda bulunmuş, uluslararası ilişkilerin anlaşılabilirliği için de güç unsurunu ön plana çıkartmışlardır*” (Arı, 2010, s. 159)

Uluslararası sistemi bencil, hırslı ve açgözlü insan doğasına benzeten realistlerin, en temel analiz birimi olarak da güç mücadelesine odaklandıkları anlaşılmaktadır. Devletler, onları oluşturan bireylerin kendi çevrelerinde egemen olma arzularından beslenerek, insan doğasına benzer davranışlar ortaya koymaktadır. Devletler de sadece bencil bir şekilde kendilerini düşünmekte ve en temel amaç olarak güç sahibi olmayı hedeflemektedirler (Aydın, 2004, s. 46). Uluslararası siyasette kimin haklı kimin haksız olduğuna karar verecek bir üst otoritenin var olmaması sebebiyle devletler böyle bir ortamda egemenlikleri ve varlıklarının devamı için güce ihtiyaç duymaktadır (Arı, 2010, s. 191). Merkezi bir otoritenin olmadığı ve devletlerin ne zaman ne yapacaklarının belirtildiği bir anayasal metin olmadığı için uluslararası sistem anarşik bir yapıdadır. Bu sebeple, anarşik bir yapı ortaya çıkaran uluslararası sistemde, bütün devletler öncelikli olarak güvenliklerini sağlayabilmeyi arzulamakta ve buna ulaşabilmek için de en üst seviyeye çıkartmaya çalıştıkları ulusal güçlerine odaklanmaktadırlar (Uzer, 2008, s. 59).

Realistler tarafından devletin varlığını sürdürmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konusu yüksek politika (*high politics*) olarak; ticari, mali, parasal ve sağlıkla ilgili konular ise alçak politika (*low politics*) olarak nitelenmektedir (Arı, 2010, s. 163). Devletlerin hedeflerine ulaşabilmek ve çıkarlarını koruyabilmek amacıyla odaklanmaları gereken temel unsur olarak kabul edilen gücün uluslararası siyasette ortaya çıkarttığı mücadele, “*Realistlere göre uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmakta*” (Buzan, 1996, s. 47), devletlerarasında ortaya çıkan karşılıklı güç mücadelesi de “*güç dengesi*” şeklinde adlandırılan bir yapıya dönüşmektedir. Bu bağlamda “*güç dengesi*” realistler tarafından, etkin diplomasinin kullanılmasıyla birlikte, uluslararası barışı koruyabilecek tek mekanizma olarak kabul edilmektedir. Buradaki kesin formülleştirme şöyle açıklanabilir ki realistlere göre moral değerler ile barışı kurma ve koruma çabaları beyhude olup uluslararası arenada oluşan etik değerlerin devletlerin dış politika aksiyonlarına adaptasyonu olası değildir. Uluslararası hukuk, evrensel moral değerler ve uluslararası barışın oluşturulması ve korunmasına yönelik söylemler devletler için güç ve çıkarları karşısında her zaman ikinci planda yer alacaklardır (Morgenthau, 1970, s. 297). Ancak zaman içerisinde uluslararası siyasette yaşanan değişim ve dönüşümün sonucu olarak realist düşüncede de farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Klasik realizm olarak adlandırılan teoriye 1960’lı yıllardan itibaren getirilen eleştiriler sonucunda yeni (neo), klasik, siyasal ve yapısal gibi kuramsallaştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Aydın, 2004, s. 37). Neorealizm, geleneksel yaklaşımın yetersiz kaldığına inanan ve mevcut analiz yöntemlerinden tatmin olmayan davranışsalcı akım tarafından doğa bilimlerine özgü yöntemlerin benimsenmediği iddiası ile klasik realizme yönelik yoğun eleştiriler sonucunda ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Özellikle realizmin devlet davranışları ile güç mücadelesini insan doğasına indirgemesini bilimsellikten uzak olduğu için eleştiren neorealitler, güç mücadelesini anarşi ortamına bağlamaktadır. Ontolojik olarak uluslararası sistemin anarşik yapısının ortaya çıkarttığı güvensizlik ortamının devletlerarasında “güç mücadelesine” neden olduğunu ileri süren Kenneth N. Waltz (2015, s. 113-115), uluslararası

ilişkilerin çözümlenebilmesi için birey, devlet ve uluslararası sistem şeklinde üç farklı düzeyin incelenmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Gücün etkilerinin temelde kaba maddi kuvvetler tarafından oluşturulduklarını söyleyen ve materyalist hipoteze sahip realist iddiaya karşın neorealizm, kendi materyalizmi hakkında daha nettir ve uluslararası yapıyı analiz ederken yapının sosyal kavramsallaştırmalarını reddederek maddi yeteneklerin dağılımını en önemli değişken haline getirmektedir (Wendt, 2012, s. 129). Kenneth N. Waltz'a göre, güç mücadelesini ortaya çıkaran uluslararası sistemin ontolojik olarak anarşik durumu devlet davranışlarını etkilemekte ve dış politikalarını şekillendirmektedir. Yazara göre anarşinin sabit olduğu uluslararası yapıda değişiklik meydana getiren ve böylece farklılaşan sonuçlar üreten tek unsur güçtür (Waltz, 2015, s. 97-98) ve güç kavramının tanımı ekonomik yetenek, nüfus ve coğrafya kapasitesi, var olan kaynaklar, askeri güç ve siyasi istikrar gibi unsurlara dayanmaktadır (Waltz, 2015, s. 131). Bunun yanı sıra neorealizm, realizmden farklı olarak gücü bir amaç olarak görmemekte; amaca ulaşabilmek amacıyla başvurulması gereken bir araç olarak kabul etmekte, güç elde etme isteğini de insanın doğasına değil uluslararası sistemin yapısına bağlamaktadır (Bozdağlıoğlu & Özen, 2004, s. 62).

Liberalizm/Neoliberalizm

Eşitlik, rasyonalite, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilen liberal düşünce (Knutsen, 2006, s. 204), realist teoriden farklı olarak uluslararası siyasetin sadece devletlerden ibaret olmadığını iddia etmektedir. Liberal düşünce, realist kültüre göre farklı bir mantığa sahiptir ve daha az tehdit edici mana taşıyan temsillerle – düşmanlık yerine rekabet gibi – uluslararası çatışma yerine barış ve iş birliği başlıklarına odaklanmaktadır. Realizmde yer alan “öldür ya da öldürül” mantığı, liberal düşüncede “yaşa ve yaşamasına izin ver” mantığı ile yer değiştirmiştir (Bull, 1977, s. 33-41). Bütün insanların eşit yaratıldığı, yaşama, özgürlük ve mutluluk peşinde koşma gibi vazgeçilmez haklara sahip insanlar arasında malların eşit dağılımı değil, fırsat eşitliğinin temel taş olduğu bir bakış açısına sahip liberalizm, insanoğlunun doğal ihtiyaç ve isteklerini rasyonel yollarla karşılayabileceği görüşüne sahiptir (Knutsen, 2006, s. 205). Realist düşüncenin en temel kaygısı olan güçlü devlet kurma düşüncesinden farklı olarak, güçlü bir devlet kurarken bile insanların doğal haklarının sınırlanamayacağı görüşünü savunan liberal görüş; demokratik rejimlerin sayısının artmasını, uluslararası siyasette barışı sağlayıcı önemli bir unsur olarak kabul etmekte ve birbirlerinin egemenliğini tanıyan demokratik devletlerin de düşman olmaktan çok rakip olacaklarını iddia etmektedir. Liberalizm, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olmasına rağmen uluslararası platformun karşılıklı çıkarlar, yaptırımlar, işbirlikleri ve çıkarlarla şekillendirileceğini, bu aksiyonların da ortamı, şiddet, çatışma ve kaostan kurtaracağı hipotezine dayanmaktadır. Richard Cumberland, eşit ve rasyonel bireylerden oluşan bir dünyada, sivil gücün yardımı olmaksızın, barışçıl bir toplumsal düzen sürdürmek için gereken erdemler adına yeterli doğal ödüller ve uygunsuz davranışlar için de cezalar bulunduğunu söyleyerek liberal düşüncüyü özetlemektedir (Knutsen, 2006, s. 339). Bunu yanı sıra John Locke, J. J. Rousseau ve Hobson gibi liberal düşünürler barışın korunabilmesi, güçlendirilebilmesi ve garanti altına alınabilmesi ile sistemde yer alan uluslararası kuruluşlar arasında doğrudan bir ilişki kurmuşlardır.

Liberalizme göre devlet kimlikleri ve çıkarları geniş bir şekilde iç politikalar tarafından inşa edilmektedir ancak bunların uluslararası sistemin yapısının neyden yapıldığı konusunda daha sosyal bir görüşü vardır (Wendt, 2012, s. 50). Liberalizmde birleştirici bir aktör olarak görülmeyen devlet, departmanlar, bürolar, çıkar grupları, yöneticiler ve takımlar gibi daha küçük çok sayıda birimin oluşturduğu karşılıklı olarak bağımlı bir sistem olarak

kabul edilmekte, “*tıpkı birey gibi, uluslararası sistemde de statüleri, hakları ve sorumlulukları bakımından eşit kabul edilmektedirler*” (Arı, 2010, s. 352). Bir devletin çıkarı diğer devletlerin çıkarına bağlı olup, iş birliği yapmama bir devletin kısa vadeli davranması anlamına gelmektedir (Kegley, 1993, s. 142). İnsan unsuru ve bireyi ele alarak uluslararası ilişkilerde barış ve iş birliğini analiz etmeye çalışan liberal teorinin analiz düzeyi sadece birey olmayıp bunun yanı sıra Uluslararası İlişkiler, dış politika, ulusal baskı grupları, devlet ve uluslararası örgütleri kapsamaktadır. Liberalizmde uluslararası ilişkilerin temel aktörleri yalnız devletler değildir; aynı zamanda bireyler ve sivil toplum kuruluşlarıdır ve ayrıca, devletlerin davranışlarının yansımaları ve tercihlerinin sonuçları uluslararası çatışma ve iş birliklerini meydana getirmektedir (Moravcsik, 1997, s. 513-515). Liberalizm uluslararası çatışma ve iş birliği ile Uluslararası İlişkileri birim düzeyinde analiz etmekte, ortaya çıkan neden-sonuç ilişkileriyle sistem düzeyinde sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Realizme yönelik eleştiriler neticesinde ortaya çıkan neorealist düşünce gibi, zaman içerisinde liberalizme yönelik ortaya konulan farklı düşünceler sonucunda neoliberalizm yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Neoliberalizmin liberalizmden en önemli farkı, doğrudan bir egemen devlete değil, uluslararası rejimler açısından oluşan bir uluslararası sisteme dayanmasıdır (Bozdağlıoğlu & Özen, 2004, s. 76).

Neoliberalizm, neorealizm gibi yapıya dair bireyci yaklaşımı paylaşmakta ve çoğu neoliberal Kenneth Waltz’un güç ve çıkarın sistemin maddi zemini olduğu görüşüne karşı çıkmamaktadır (Wendt, 2012, s. 49). Ancak neoliberaler neorealistlerden farklı olarak kurumsal üstyapıya yönelik daha kapsamlı bir rol öngörmektedir. Diplomasıyı ve askeri güç haricindeki araçları, sivil toplum gibi devlet dışı aktörleri ve çoğulculuğu ön plana çıkartan neoliberalizm, uluslararası sistemde devletlerarasında karşılıklı bağımlılığın artması durumunda çatışmaların azalacağını iddia etmektedir. Sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğunu realistler kadar vurgulamasalar da onaylayan neoliberaler, sistemin anarşik yapısının uluslararası siyasette iş birliğine mâni olmayacağını; devletlerarasında, ortaya çıkan ekonomik karşılıklı bağımlılık neticesinde iş birliğinin gelişeceği tezini önermişlerdir.

Neoliberaler, birim düzeyindeki nedenlerin sistem düzeyinde ortaya çıkarttığı sonuçlarla ilgilenirken, neorealistler sistem düzeyi analizleri benimsemektedirler (Arı, 2010, s. 352). Realistlerin gücün nasıl kullanıldığına dair ortaya koydukları konsantrasyondan farklı olarak devlet tercihleri ve bunlara tesir eden etmenlere yoğunlaşan neoliberaler, savaşları devlet düzeyindeki değişkenlerle ve iç toplumsal güçlerin çatışmasıyla açıklamaktadır. Bunun yanı sıra gücün materyal unsurlarla birlikte materyal olmayan unsurlardan meydana geldiğini ifade eden neoliberal düşünce, ekonomik gücü daha fazla ön plana çıkartmaktadır. “*Neoliberal yaklaşımda güç, başkalarının izlediği politikaların yarattığı maliyetlerden, değişen davranışlar yoluyla kurtularak kendi istediklerini yapabilmektir. Politika değişikliği yoluyla kendine dayatılan durumlardan sıyrılabilen aktörlerin bu anlamda güçlü oldukları söylenebilir*” (Özdemir, 2008, s. 114).

Devletin homojen ve tek bir bütün olmadığı, farklı parçalardan oluştuğu, karar alma sürecine etki eden en önemli unsurun güç odakları olduğu buna karşın uluslararası çıkarlar mevzu bahis olduğunda devletin tek bir güç unsurunun etkisinde kalmayarak rasyonel davranacağı neoliberal düşüncenin en önemli iddiaları olarak ortaya konulmaktadır. Neoliberal düşünce açısından devletler sadece kendi imkânlarıyla, farklı güç unsurlarını ellerinde bulunduran sivil toplum örgütleri ve küresel şirketlerden bağımsız bir şekilde, uluslararası sistemi kontrol altına alamayacaklardır. Bu durumda, neoliberalizme göre askeri güç tek güç vasıtası olamayacak ve eskiye oranla önemini yitirecek, ekonomik gelişme ve güç, askeri güçten daha önemli olacak, demokratik devletlerarasında savaş ihtimali çok düşük olacak ve dünya çapında demokrasi yayıldıkça barış da yayılacaktır (Demir & Varlık, 2013, s.

80). Aslında bu, gücün doğrudan kullanımını öteleyen yumuşak güç (*soft power*) kavramı olup askeri unsurlar ve doğrudan güç vasıtaları kullanılmaksızın, istenilen davranışların, yaratılan cazibe ve oluşturulan kurumlar yardımıyla gerçekleştirilebilmesidir (Demir & Varlık, 2013, s. 80). Neoliberalizmin öne çıkardığı yumuşak güç olgusuna, sert güç kullanılarak elde edilemeyecek neticelerin mümkün hale getirilebilme olasılığı ortaya koyabileceği için önem atfedilmekte; karar organlarının ve toplumsal grupların istenilen şekilde yönlendirilebilmesi adına sert gücün yanında tamamlayıcı bir kavram olarak yaklaşılmaktadır. Sonuç olarak neoliberalizm, realist düşüncenin sert güç anlayışını tamamen göz ardı etmemekte, yumuşak gücü, sert gücü tamamlayıcı bir unsur olarak görmektedir.

Sosyal İnşacı Yaklaşım ve Feminizm

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sonuçlara yönelik yapılan çalışmalarda kullanılmak üzere yapılan teorileştirmelerin büyük bir kısmının uluslararası siyasete yönelik çıkış noktasının güç ve ulusal çıkar çerçevesinde olduğu anlaşılmaktadır. Güçten bahsedilirken -realist bir bakış açısındaki gibi - askeri yeteneklere atıf yapılmış; çıkar ile ifade edilmek istenenin ise güç, güvenlik ya da servet için duyulan ve paylaşılmak istenmeyen arzu olduğu yönünde bir tanımlama yapılmıştır. Uluslararası kurum ve yapıların güç ve çıkar ile birlikte - aralarındaki öncelik sıralaması farklı olsa da - Neoliberaler ve Neorealistler tarafından, ortaya çıkan uluslararası anlaşmazlıkların analizi konusunda açıklayıcı niteliklere sahip oldukları kabul edilmektedir. “Güç”, “çıkara” ve “uluslararası kurumlar” gibi maddi unsurların yanı sıra, bu üç faktöre ek olarak günümüzde, soyut bir unsur olan “düşüncelerin” de eklendiği görülmektedir (Wendt, 2012, s. 124). Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası siyasete yönelik kuramsallaştırmalarda söylem, ideoloji, kimlik, kültür ve düşüncelere önem atfedilmeye başlanmıştır. Özellikle Konstrüktivist (İnşacı) yaklaşımlar materyal unsurların önemini yadsımaksızın, sosyal dünyanın oluşmasında ve ortaya çıkmasında düşünsel unsurların ortaya çıkarıcı veya kurucu rolüne vurgu yaparlar (Küçük, 2009, s. 777). Bunun yanı sıra “güç” ve “çıkara” ön plana çıkaran “materyalizm” ile “düşüncelerin” önemine atıfta bulunan “idealizm” arasındaki tartışma süre gelmektedir. Materyalist hipotez, bütün “kültürel” ve “düşünsel” oluşumların içeriğinin, - “güç” ve “çıkara” açıklanmasındaki katkısı gibi - kaba maddi kuvvetlerin nitelikleri ile açıklanabileceği yönündeyken, idealist hipotez ise “güç” ve “çıkara”, “düşünceler” tarafından oluşturulduğu yönündedir.

Sosyal İnşacı yaklaşım, “güç” ve “çıkara” gibi maddi unsurların “düşünceler” tarafından oluşturulduğu ya da “düşüncelerden” etkilendiği, bunun da ana akım Uluslararası İlişkiler çalışmalarında pek de üzerinde durulmayan bir konu olduğu üzerine odaklanmakta, “gücün anlamı” ve “çıkara”nın içeriğinin” büyük oranda düşüncelerin bir işlevi olduğu üzerine ana bir tez oluşturmaktadır. Alexander Wendt özellikle dışsal çıkarların önemli derecede düşünceler tarafından meydana geldiğini öne sürmekte, kaba maddi kuvvetlerin güç ve çıkara oluşumunda bazı etkileri olduğunu kabul etmektedir. Sosyal İnşacı yaklaşım her şeyin baştan aşağıya düşüncelerden meydana geldiğini savunmamakla beraber, özellikle düşüncelerin dağılımının uluslararası siyasette en temel faktör olduğunu öne sürmektedir. Alexander Wendt (2012, s. 128) Waltz’un, belirgin unsurları “anarşi” ve “maddi kapasitelerin dağılımı” olan materyalist yapı teorisinin açıklayıcı gücünün, büyük oranda düşünceler tarafından meydana getirildiğini iddia ettiği çıkarların dağılımı hakkındaki örtülü varsayımlara dayandığını öne sürmektedir.

Alexander Wendt, Neorealizmin kuramsallaştırması çerçevesinde yapılan açıklayıcı çalışmaların, genelinde anarşi ve maddi yeteneklerin dağılımı tarafından yapılmış gibi görüldüğünü, teorinin daha derinlerine inildiğinde ise işin büyük bir kısmının düşüncelerden meydana gelen çıkarların dağılımı tarafından yapıldığını öne sürmektedir. Neorealistler,

aslında, çıkarların dağılımını sistemik açıdan önemli bir olgu olarak kabul etmekte ve “anarşi” ile “maddi kapasitelerin dağılımı” unsurları kullanılarak türetilebileceğini iddia etmekte, ayrıca çıkarlara yönelik bağımsız bir analize ihtiyaç duyulmadığını öne sürmektedirler. Aslında, devletlerin ne istedikleri, güç dağılımı hakkındaki en kötü senaryolara dayalı varsayımlar üzerine kurulacaktır (Wendt, 2012, s. 142). Çağdaş devletler düşünüldüğünde, güç dağılımından kaynaklanan senaryolardan farklı olarak, birbirleri ile yüzlerce yıldır temas etmiş ve bu süreçte birbirlerinin çıkarları hakkında önemli miktarda bilgi toplamış, revizyonist ya da statükocu oldukları konusunda temel sıfatlamaları yapabilecek seviyeye ulaşmışlardır. Çünkü tarih önemlidir. Tarih kısmen diğerlerinin çıkarlarının gerçekten ne olduğuna dayandığından, çıkarların dağılımının, anarşi ve güç dağılımına dair anlamın oluşturulmasında bağımsız bir rolü olmalıdır (Wendt, 2012, s. 144).

Alexander Wendt, *Sosyal İnşacı* yaklaşımında, “güç” ile “çıkara” arasında bir rekabet oluşturmamakta, “gücün” sahip olduğu tesirlere de “çıklarların” neden olduğu iddiasını öne sürmemektedir. Kaba maddi kuvvetlerin uluslararası siyasette etkisi olan en önemli unsur olduğunu iddia eden materyalist bakış açısını eleştiren Wendt, bazı konstrüktivistlerin güce yönelik etkisizleştirme çabalarına da karşı çıkmaktadır. Kaba maddi kuvvetlerin, belirli sonuçların ortaya çıkma imkân ve olasılığını etkilediğini iddia eden Wendt, gücün ortaya koyduğu etkinin düşünceler ile etkileşiminden kaynaklandığını iddia etmektedir. “*Sosyal evrimi yürüten, maddi güçler değil, amaçlarımız, korkularımız ve umutlarımızdır. Zaten maddi güçleri de bunlar için isteriz. Bu gerçeği görmenin yollarından biri de Waltz’un teorisine çıkarların dağılımını katmaktır*” (Wendt, 2012, s. 149). Sonuç olarak, düşüncelerin çıkarları şekillendirdiğini iddia eden Wendt, çıkarların da gücü anlamlandırdığını ifade etmekte, Uluslararası İlişkiler çalışanlarının, çıkarlar ekseninde devlet aktörlerin eylemlerini açıklamaya çalıştıklarında, belirli bir düşünce temeline odaklandıklarını öne sürmektedir.

Uluslararası İlişkiler çalışanlarından çoğu - sadece realistlere değil - devletlerin, algıladıkları çıkarları doğrultusunda eylemde bulduklarını inkâr etmeyeceklerdir. Çıklarlar, yalnızca realist bir değişken olarak görülmemekte, farklı kuramlarca da çıkarların nasıl meydana geldiğine yönelik önem atfedilmektedir. Sosyal İnşacı yaklaşım da çıkarlarla aktör devletlerin eylemleri arasındaki ilişkiyi reddetmemekte, çıkarların nasıl meydana getirildiğinin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Gücün anlamlandırılmasında çıkarların dağılımının önemini vurgulayan Wendt, çıkarları meydana getiren şeyin sadece küçük bir kısmının maddi olduğunu öne sürmektedir. Çıklarları meydana getiren maddi güç insan doğası olup gerisi ise düşünseldir, ortak düşünceler ya da kültür tarafından meydana getirilen şemalar ve müzakerelerden ibarettir (Wendt, 2012, s. 151). Materyalizm tarafından çıkarların küçük bir kısmının açıklanabileceği iddiası anlamına gelen bu önerme de çıkarların büyük bir bölümünün açıklanabilmesinde idealizmin önemine vurgu yapılmaktadır.

Sosyal İnşacı yaklaşım, gücü anlamlandıran çıkarların içeriğinin düşünceler tarafından meydana getirildiğini iddia etmektedir. Ancak Alexander Wendt tarafından düşüncelere atfedilen bu önem ile varılan kuramsallaştırmada, düşüncelerin güç ve çıkardan daha önemli oldukları iddiası öne sürülmemekte, hatta güç ve çıkarın her zaman önemli ve belirleyici oldukları kabul edilmektedir. Buradaki Sosyal İnşacı iddia, güç ve çıkarın ortaya koyduğu etkileri, onları meydana getiren düşünceler sayesinde ortaya koyabildikleridir (Wendt, 2012, s. 175). Diğer bir ifadeyle, uluslararası politikadaki güç kavramının anlamlandırılmasında, büyük oranda içeriği önemli ölçüde düşünceler tarafından meydana getirilen çıkarların dağılımının etkili olduğu iddia edilmektedir. Güç ve çıkara yönelik temel nihai iddia, bu iki kavramın ortaya çıkaracağı etkilerin onları meydana getiren düşünceler sayesinde ortaya koyulabilecekleri ve güç ile çıkara açıklamalarının düşüncelerin varlığına dayalı oldukları yönündedir.

Disiplindeki erkek egemen anlayışı eleştiren ve kadına/dışiliğe üstünlük atfeden feminist yaklaşım gücü, erkek anlayışını aksettiren bir çeşit erkek sanatı olarak görmekte ve uluslararası siyasetin anlaşılabilmesinde kadının ve cinsiyetin analizlerde kullanılması gerektiği tezini savunmaktadır. Feminist Uluslararası İlişkiler anlayışı güç kavramını, geleneksel olan ve eril olarak gördüğü realizm gibi teorilerden farklı olarak kadın erkek eşitliğini analizine eklemleyerek tanımlamakta (Keohane, 1989, s. 246-250), güç kavramının sadece erkeklere ait bir karakter olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda, güç kavramının baskın bir şekilde erkeksi özellikler atfedilerek tanımlanmasının yeterli olamayacağı, bunun yanı sıra kadınsı unsurlarla da ilişkilendirilerek ele alınması gerektiği anlayışı feminist yaklaşımın bir iddiası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlayışın en önemli itiraz noktaları, insan doğasının erkeksi bir ön kabulle kavramsallaştırılması ve kadın olgusunun disiplin içerisinde uluslararası alanda misafir olarak algılanmasıdır. Cinsiyet eşitliği ile uluslararası siyasetteki çatışmalar arasında bir bağ olduğunu iddia eden feminist yaklaşım, erkek egemen politikaların anlaşmazlıkları körüklediğini iddia etmekte kadın erkek eşitliğinin sağlandığı devletlerin uluslararası anlaşmazlıklarda şiddete başvurmalarının azalacağını dile getirmektedirler. Güç kavramının toplumsal bir yapı olduğunu ileri süren feminizme göre yapılacak analizlerde toplumun sosyal yapısının, dolayısıyla cinsiyet eşitliğinin hesaba katılması gerekmektedir.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ve YUMUŞAK GÜÇ

Uluslararası siyasette ortaya konulan stratejilerin esas amacının güç arayışı ve güç mücadelesi olduğu şeklindeki temel realist varsayımın, gücü hem en temel “amaç” hem de amaca ulaşmak için gereken en önemli araç şeklinde farklı ve net olmayan bir içerikle kavramsallaştırması önemli bir eleştiri konusu olmuştur (Holstikground, 1964, s. 179). Devletin sahip olduğu yetenek ve imkân kabiliyetleri ile gerçekleştirebileceği ceza ve ödül verme, ikna etme veya baskı uygulama politikalarıyla hedef ülke veya toplumun davranış ve tutumlarına tesir etme ve yönlendirme kapasitesi şeklinde tanımlanan güç kavramı, realist düşüncenin gücün kaba uygulamalardan oluştuğu varsayımına yönelik eleştirel bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Holstikground, 1964, s. 180). Dolayısıyla, güç kavramı zamanla realizm ile özdeşleşmiş olsa da olguya farklı teori ve kuramlarda merkezi bir önem atfetmişlerdir (Özel, 2018, s. 2). Çoğu teorem için kritik öneme sahip olan güç kavramının farklı şekillerde tanımlanmasının nedeni Nye’ye göre (1990b, s. 177), herkesin hakkında konuştuğu ancak hiç kimsenin tam olarak işleyişi hakkında bilgi sahibi olmadığı hava durumuna benzemesidir. Gücün tanımlanmasına yönelik ortaya çıkan zorluğun nedeni olarak, zamanı ve tarihsel süreç içerisinde kurulan ilişki düzenlerinin yapısını gösteren Özdemir’e göre (2008, s. 117), gücün tanımlanmasında çok sayıda unsurun dikkate alınması kavramı oldukça zor hale getirmektedir. Zaman ya da tarihsel süreç gücün unsurlarını etkileyerek veya farklılaştırarak, güce yönelik tanımını, realist yaklaşımın öngördüğü şiddet kullanımından uzaklaştırmış, düşünce, kimlik ve çıkarların önem kazandığı liberal teoriye yaklaştırmıştır. Kısacası, küreselleşmeyle ekonomik ilişkilerin ve devlet dışı aktörlerin öneminin artmasıyla yaşanan süreç neticesinde güç olgusu ve onu açıklamaya çalışan unsurlar da farklılaşmış, gücün şiddete başvurmayı gerektiren özelliği törpülenmiş, etki yaratma veya etkiye karşı koyabilme niteliği daha ön plana çıkmıştır. Ancak gücün tanımlanmasına yönelik her çabanın eksiklikleri bulunmuş ve kusurlu bulunan detaylandırmalar da eleştirilere mevzu bahis olmuştur.

Gücü tanımlayan unsurların zaman içerisinde değişimi gücün evrimsel niteliğini ortaya koymaktadır. Sanayi Devrimine kadar devletlerin gücünün en bariz ögesi askeri yetenekler iken sanayi devriminden sonra yegâne olarak askeri kapasite ulusal gücün tarif edilmesi hususunda kâfi gelmemiş, endüstriyel üretim kapasitesi, yeni teknolojilerin üretim ve adaptasyonu kapsamında gerçekleştirilebilecek kapasite daha ön plana çıkmıştır (Özdemir,

2008, s. 136). Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar devam eden gücün askeri kapasiteye dayandırılması geleneği, günümüzde bilginin kontrol edilebilmesine ve toplumların algılarının şekillendirilebilmesine evrilmiştir. Nye'e göre (1990a, s. 153) bu değişimin sebebi, küreselleşmeye dayalı ekonomik karşılıklı bağımlılık, ulus ötesi aktörlerin yükselişi, zayıf devletlerde milliyetçiliğin yeniden canlanması, askeri teknolojinin yayılması ve uluslararası siyasi sorunların değişen doğasıdır. Diğer taraftan askeri kabiliyetler bünyesinde bir dış politika aracı şeklinde kullanılabilir olacak gücün getireceği yüksek maliyetler de askeri gücün kullanılabilirliğini azaltmaktadır. Ancak bu gelişmeler askeri gücün kullanımını azaltsa veya zorlaştırsa da anarşik uluslararası ortamın varlığı, askeri yeteneklerin önemini devam etmesini sağlamaktadır. Askeri güç günümüzde hala önemli bir araçtır ancak, bu gücün sınırlarını kavrayabilmek ve yeterli olamayacağı ya da işleri daha da zorlaştırabileceği durumları tanımlayabilmek amacıyla karşılıklı bağımlılığa dayalı münasebetleri dikkate alan alternatif politikalar üretilmesi gerekmektedir (Nye, 1990a, s. 156).

Günümüzde devletlerin yanı sıra güce sahip olan, hatta devletlerden ekonomik anlamda daha güçlü küresel veya çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması, devletlerin davranışlarını etkilemekte veya sınırlandırmaktadır (Özdemir, 2008, s. 137). Devletler, küresel sermayeyi elinde bulunduran şirketlerin yatırımlarını kendi ülkelerine aktarılması adına bu firmalara çekici gelecek politikalar uygulamak zorunda kalmaktadır (Guehenno, 1995, s. 11-12). Günümüzde küresel firmalar gibi yeni aktörlerin ortaya çıkmasının, uluslararası ilişkilerde yer alan askeri güç odaklı realist yaklaşımı, bilgi ve iletişim devriminin bir sonucu olarak bir yanı eksik hale getirdiği düşünülmektedir. Kendi ülkelerinin çıkarlarını müsamahasız korumaya çalışan ve muhataplarından bunu bekleyen devletlerin yer aldığı küresel sistem hala çalışmaya devam etmesine rağmen, sermaye ve sivil toplum örgütlerinden meydana gelen aktörler gittikçe güç kazanmakta ve uluslararası ortamı yeniden şekillendirmektedirler (Arquilla & Ronfeldt, 1999, s. 30). Karmaşık münasebetlerin ve karşılıklı bağımlılık çerçevesinde oluşturulan ilişkilerin üretilebilecek yeni politikaları sınırlandırması, ortaya çıkan yeni küresel bunalımların varlığı ve endişeleri artırıcı sonuçları askeri güç seçeneklerinin kullanımını daha da zorlaştırmış, alternatif güç yöntemlerinin uygulanmasına neden olmuştur (Arquilla & Ronfeldt, 1999, s. 31).

Yumuşak Güç Kavramı

Sert güç ile yumuşak güç arasında ayırım yapma fikri ilk olarak Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında ortaya atılmıştır. Son otuz yılda yumuşak güç kavramını çeşitli akademik yayınlarda ve farklı çalışmalarda sıklıkla kullanarak ona yönelik tasavvurunu geliştiren ve savunan Nye, çabaları yumuşak güç olgusunu Uluslararası İlişkiler literatüründe yaygın olarak bilinen bir kavram haline getirdiği için önemli bir başarıya ulaşmıştır (Zahran & Ramos, 2010, s. 13). Bill Clinton döneminde, 1994-1995 yıllarında, Savunma Bakan Yardımcısı olarak görev yapan Nye, yumuşak güç kavramına ilk kez 1990 yılında yayımladığı *Bound To Lead: The Changing Nature of American Power* adlı kitabında yer vermiştir. Yine, 2002 yılında yayımladığı *The Paradox of the American Power* adlı eserinde Amerika'nın yumuşak gücüne değinen Nye'in bu iki kitabı esas olarak yumuşak güce odaklanmamakta, ana konu olarak ABD'nin gücünü ve dış politikasını analiz etmektedir. Foreign Affairs dergisinde, ABD'nin dünyaya hükmeden gücünün artık yeterli olmadığı ve zayıfladığı yönündeki iddialara 1990 yılında yayımlanan *Soft Power* başlıklı makalesi ile cevap vermeye çalışan Nye'in ortaya attığı yumuşak güç kavramı, yumuşak güç üzerinde belirgin bir etki yaratan ABD dış politikasının analizi ile derinlemesine ilişkilidir (Zahran & Ramos, 2010, s. 13). 1980'lerde başlayan ve ana akım Uluslararası İlişkiler tartışmalarında popülerleşen, ABD'nin gücünün zayıfladığını savunan gerileme teorilerinin temel iddiası,

Soğuk Savaş sırasında ABD politikalarının maliyetinin ABD'nin gücünü baltalamaya başlayacak ve ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunun zayıflamasından sorumlu olacak bir aşırı gerilme noktasına ulaştığıydı (Kennedy, 1988, s. 528-532). Nye (1990a, s. 160) bu tartışmaya katılan yazarlardan biriydi ve esas olarak gerileme teorilerini ilk olarak yumuşak güç kavramını dile getirerek eleştiriyordu. *Soft Power* adlı makalesinde, ABD'nin gücünün sadece askeri kapasite ve yetenek ile oluşan sert güçle açıklanamayacağını, küresel örgütlerdeki aktif konumu, insanları cezbeden kültürü ve yaşam tarzı, dünyaya yaydığı evrensel değerlerle bezenmiş ideolojisi ve politikalarıyla ürettiği yumuşak gücüyle Soğuk Savaş sonrasında da hegemonyasını sürdürebileceğini iddia etmiştir. Bu iddialarını sürdürebilme adına, ana konusu yumuşak güç olan *Soft Power* adlı eserini 2004 yılında yayımlamıştır. 2008 yılında yayınlanan *The Powers to Lead*, 2011 yılında yayınlanan *The Future of Power* ve son olarak 2015 yılında yayınlanan *Is the American Century Over?* adlı eserlerinde kavramı sürekli geliştirmeye ve detaylandırmaya çalışmıştır.

Elde edilebilmesi ekonomik kapasiteye, önemli bilgi birikimine ve planlamaya dayanan sert güce göre yumuşak güce sahip olabilmek doğası gereği pek kolay gözükmemektedir. Devletlerin sahip oldukları kültürel mirasın günümüzdeki izdüşümleri ve dış politikaya işleyen değerleri, yumuşak gücün temel kaynakları olarak ifade edilebilirler. Miras olarak alınan ve günümüzde canlı bir varlık gibi yaşayan kültürel bakiyeye ve değerlere sahip olmayan ülkelerin bir anda bu kaynakları oluşturamayacağı düşünülürse yumuşak gücün ortaya konulabilmesi için tarihsel bir sürekliliğin varlığı önem arz etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde oluşan değerlerin ve kültürel mirasın dış politika yapımında ne şekilde kullanıldığı da yumuşak güce biçim kazandırabilmektedir. Öncelikle hedef ülke veya toplumda bir etki alanı oluşturmak için dış politikada kullanılan yumuşak gücün olumlu algı oluşturabilecek ve muhatabını memnun edecek içeriğe sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla kültürel miras dış politik amaçlı yumuşak gücü şekillendirdiği gibi farklı ülkelerdeki hedef kitlelerin de yumuşak güç ile verilmek istenilen mesajları nasıl algıladıklarını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda Sanathi Kalathil, kültürü, tarihi arka planı, ahlaki, hukuki değerleri ve normları bir ülkenin sahip olabileceği önemli yumuşak güç kaynakları olarak değerlendirmektedir (Kalathil, 2011, s. 2).

Devletlerin yumuşak güç kabiliyetine sahip olduğunun göstergeleri olarak farklı boyutlara işaret eden Nancy Snow'a göre (2009, s. 4) sahip olunan kültürün ve değerlerin küresel düzeyde kabul gören normlarla uyuşması, uluslararası alanda faaliyet gösteren ve etki alanı oldukça geniş olan küresel medyanın haber anlayışını etkileyecek ulusal iletişim mekanizmalarına sahip olunması ve uygulanan politikalarla hedef ülkenin kazanımlar elde etmesinin sağlanabilmesi ülkenin yumuşak gücünün varlığının delilleridir. Özev (2012, s. 23) ise bir ülkenin kültürel yumuşak güce sahip olmasının, yabancı halkların o ülkenin kültürünü benimsemesi ve kabul etmesi ile mümkün olabileceğini, söz konusu kültürün benimsenmesinin ise, onun insan doğasıyla uyumlu olması, hayatı kolaylaştırması, onu katlanılabilir ve renkli kılması, evrensel değerleri kabul etmesi, teknolojiyi kullanması, makbul bir çerçevede sunulması, orijinal olması gibi koşullara bağlı olduğunu dile getirmektedir.

Güç elde edilmek istenilen neticelerin ulaşılır olabilmesi maksadıyla diğerlerinin politikalarına tesir edebilme kabiliyeti şeklinde ortaya koyan Joseph S. Nye açısından, davranışları etkileyebilme yeteneğini tek başına fiziki güç unsurlarını kullanarak açıklamak, gücün kavramsal çerçevesini ortaya koymak için yeterli olmamaktadır. Güç kavramının anlaşılabilmesi, en temel aşamada içinde barındırdığı "yumuşak" ve "sert" güç unsurlarının netleştirilmesi ve bu iki boyutun birbirini pekiştirip daima bağlantı içinde oldukları bir ilişkinin varlığının kabul edilmesiyle mümkün olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla

devletlerin sahip oldukları güç kapasitelerini sadece ellerinde bulundurdıkları madenler, beşerî kabiliyet ve ekonomik ve askeri kapasite ile ifade etmeleri kesin olarak gücü ellerinde bulundurdıkları anlamına gelmeyecektir. Buradan hareketle uluslararası siyasette rakiplere siyasi baskı yapabilmek ya da onları ikna edebilmek için askeri ve ekonomik unsurlara başvurmak “sert gücü” ifade ederken diğer ülkelerin arzulanan şekilde davranmalarını sağlayarak bir devletin uluslararası ilişkilerde hedeflediği sonuçları elde edebilmesi için kaba güç kullanmadan kendi değerlerini takdir ettirerek ve örnek alınmasını sağlayarak yönlendirebilmesi “yumuşak güç” olarak adlandırılmaktadır. Buradaki temel çıkış noktası, bir ülkenin bünyesinde barındırdığı ekonomik zenginlik, hayat tarzı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sahip olduğu avantajlarını örnek alan ya da almak isteyen devletleri etkileyebilme potansiyelidir. Yumuşak güç, kaba gücün zorlamalarından veya ekonomik tehditlerden farklı olarak cazibe ve çekicilik ile karşı tarafın düşüncelerini istenilen şekilde yönlendirebilme kabiliyetinin dışavurumudur (Nye, 2004, s. 6).

“Sert gücü” devletlerin askeri ve ekonomik kapasitelerinin ortaya koyabileceği potansiyel zorlama kabiliyeti olarak tanımlayan Nye, “yumuşak gücün” ise devletlerin çekiciliğini meydana getiren kültür, siyasi değerler ve dış politikalarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Nye’e göre (2004, s. 256) devletlerin ortaya koydukları politik yaklaşımlar uluslararası siyasetteki aktörler tarafından kabul edilebilir bulunursa yumuşak gücün varlığından bahsedilebilir ve yumuşak gücün ömrü de politikaların meşruluğunun devamı ile ilişkilidir. Devletlerin ortaya koyduğu politik amaçlar ve yaşattığı değerlerin diğer ülkeler nezdinde kabul edilebilir olması, askeri ve ekonomik güç unsurlarına başvurma potansiyelini azaltırken, kullanılabilir yumuşak gücün varlığı, sert güç kaynaklarının ortaya koyduğu güç dengesine nazaran daha da fazla yayılma etkisi gösterebilmektedir (Yılmaz, 2008, s. 53). Öte yandan, yumuşak gücün sahip olduğu potansiyel etki nüfuz olarak adlandıramamakta, tehdit ve ekonomik yaptırımlar gibi sert güce dayanan nüfuz etmeden farklı olarak yumuşak güç, karşı tarafı inandırma ve kendi tarafına çekebilme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (Nye, 2004, s. 6). Diğer bir ifadeyle, sert gücün merkezinde zorlama ve baskı kurarak emir yoluyla ikna etme yer alırken; diğer taraftan yumuşak gücün odağında ise ortak değerler ve kültür politikaları aracılığıyla gündemi yaratma ve cazibe merkezi oluşturmak suretiyle yanına çekme amacı bulunmaktadır (Nye, 2004, s. 7).

BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK YUMUŞAK GÜCÜN KAYNAKLARI VE KULLANIMI

Yumuşak gücün kaynakları, yumuşak gücü üreten farklı unsurlardan meydana gelmektedir. Bu unsurlardan bir kısmının katkısı, yumuşak gücü meydana getirirken, düşük seviyede olabileceği gibi bazısının katkısı fazla olabilmekte, hatta bu unsurlar bazen sert gücü üretebilirken bazı durumlarda ise yumuşak gücü oluşturabilmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesine kadar devam eden gücün askeri kapasiteye dayandırılması geleneği, günümüzde bilginin kontrol edilebilmesine ve toplumların algılarının şekillendirilebilmesine evrilmiştir. Bir başka ifadeyle çağdaş dünya düzeninin özellikleri, sert güç stratejilerinin etkinliğini zayıflatmıştır (Wagner, 2014). Gallarotti ise (2011, s. 40), demokrasinin gelişmesi ve yayılmasının sert gücün etkililiğini engellediğini iddia etmiştir. Sert güce yönelik eleştirel yaklaşım gücün kavramsallaştırılmasında farklı tanımlamaların ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi Joseph S. Nye (2011, s. 84) yumuşak güç kaynaklarını; diğerlerine çekici geldiği her durumda kullanılabilir “kültür”, ulusal ve uluslararası düzeyde onlara göre hareket edildiğinde “siyasi değerler” ve başkaları tarafından meşru ve etik olarak kabul edilen “dış politika” şeklinde üç başlık adı altında ele almaktadır.

Kültür

Kültürü, manası sosyolojik yapılar tarafından yaşantılarla ortaya konulan değerlerin ve pratiklerin oluşturduğu bir tutum olarak tanımlayan Nye'e göre (2004, s. 11) kültür aynı toplum içinde yayılan farklı düzeylere sahip uygulamaların bütünüdür. Kültüre yönelik birçok kavramsallaştırma olmasına rağmen yaygın olarak kullanılan kültürün ikiye ayrılması şeklindeki yaklaşıma odaklanan Nye'e göre (2004, s. 11) kültür; elitlere hitap eden edebiyat, sanat ve eğitim gibi yüksek kültür ve kitlelerin eğlencelerine odaklanan popüler kültürden oluşmaktadır. James G. Hershberg (2004), sert gücün bazı durumlarda yumuşak gücün etkinliğini azalttığını, popüler kültürün ise askeri kabiliyetlerden daha etkili bir yumuşak güç kaynağı olduğunu ifade etmiş, yumuşak gücü küresel çapta etki edebilme kapasitesine sahip popüler kültür ile özdeşleştirmiştir. Her toplumun, dolayısıyla her ülkenin bünyesinde barındırdığı bir kültür bulunmaktadır. Ancak kültürün bir yumuşak güç aracı olarak kullanılabilmesi için ötekiler tarafından arzulanan ve onları cezbedebilen özellikleri barındırarak, istenilen neticelere ulaşabilme imkânı sunabilecek evrensel değerleri kapsamaması gerekmektedir. Dolayısıyla kendini bir çerçeveye hapsedmiş evrensel bir pencereye sahip olmayan değerlerin bir kaynak olarak araç haline dönüştürülüp yumuşak güç meydana getirebilme olasılığı oldukça düşüktür.

Yumuşak güç kaynağı olarak kullanılabilen popüler kültürün, kendisine hedef kitle olarak belirlediği bir sosyal yapının tamamını benzer şekilde cezbedebilmesi çoğu zaman olası gözükmemektedir. Toplumun belli bir tabakasını pozitif bir şekilde ve amaçlanan hedefler doğrultusunda etkileyebilirken aynı toplumun farklı bir zümresinde olumsuz tepkilere yol açabilmektedir. Joseph S. Nye İran örneği üzerinden bunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Amerikan popüler kültürünün İranlı gençler üzerinde bıraktığı etkiye değinen Nye'e göre (2004, s. 52) yumuşak güç kaynağı olarak İran'a yönelik kullanılan popüler kültür, genç nüfusun belli bir kısmı üzerinde cezbedici bir algı oluşturabilirken daha tutucu düşünceye sahip gençlerin ve ülkeyi yöneten dini ideolojiye tabi kişilerin tepkilerine hedef olabilmektedir. Bu çerçevede Türkiye örneği üzerinde de duran Nye, Türkiye'de Amerikan popüler kültürünün yayılmasının ilk olarak üst sınıf arasında gerçekleştiğini, daha çevrede olan insanlar ile alt sınıfa ait olan kişiler üzerinde Amerikan popüler kültürüne karşı muhalif görüşler içeren bir ideolojinin oluştuğunu belirtmektedir (2004, s. 52). Özev ise (2012, s. 23), bir ülkenin kültürel yumuşak güce sahip olmasının, yabancı halkların o ülkenin kültürünü benimsemesi ve kabul etmesi ile mümkün olabileceğini, söz konusu kültürün benimsenmesinin ise, onun insan doğasıyla uyumlu olması, hayatı kolaylaştırması, onu katlanılabilir ve renkli kılması, evrensel değerleri kabul etmesi, teknolojiyi kullanması, makbul bir çerçevede sunulması, orijinal olması gibi koşullara bağlı olduğunu dile getirmektedir. Sonuç olarak popüler kültürün, toplumun her kesiminde, her koşulda ve şartta bir yumuşak güç kaynağı olarak kullanılamayacağı olasılığı ortaya çıkmaktadır.

Yüksek kültür ayrımı ile ortaya konulmaya çalışılan sanatsal, edebi ve eğitim faaliyetleri ile elit tabakaya hitap eden politikalara atıf yapılırken bundan farklı olarak popüler kültürde, geniş halk kitleleri ulaşılacak istenilen bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle eğitim faaliyetleri ile hedeflenen ülkelere yönlendirilebilen yüksek kültür kaynaklı yumuşak güç uygulamalarına dair örnekler birçok devletin politikalarında kendisine yer edinebilmiştir. Örneğin ABD, yüksek kültür olarak adlandırılan eğitim faaliyetlerini yumuşak güç kaynağı olarak kullanan en önemli ülkelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Buradaki yumuşak güç üretebilme potansiyeli, eğitim aracılığıyla yüksek kültürü başka toplumlara taşıyabilme ve oralarda yerleştirebilme olasılığı üzerine ortaya konulan faaliyetler ile beslenmektedir. Buradaki temel amaç, cazibesi artırılmış ve verimli çıktılarla pekiştirilmiş eğitim sistemi

aracılığıyla ağırlanan yabancı öğrenciler vasıtasıyla sahip olunan kültürün hedeflenen ülkelere yayılmasını sağlayabilmektir. Özellikle seçkinliği kanıtlanmış ya da elit bir sisteme sahip olduğu bir şekilde diğer toplumlara dayatılmış eğitim faaliyetlerini bünyesinde barındıran devletler kültürlerini, kendi ülkelerinde yurtdışında almış oldukları eğitim ile saygınlık gören yabancı öğrenciler aracılığıyla onların anavatanlarında yer alan elitlere ulaştırabilmektedir. Buna ek olarak, birçok politikacının kendisinin veya yakınlarının seçkin kabul edilen eğitim sisteminde yer almaları ya da yer almak istemeleri, kültürün ürettiği düşüncelerin devletlerin en üst kademelerine kadar ulaşabilmesine ve onları etkileyebilmesine olanak sağlamaktadır (Nye, 2005, s. 3). Bu da eğitim faaliyetlerinin, kültürün elit kesimlere ulaştırılabilmesi için gereken bir unsur olduğunu ve yumuşak güç uygulamalarının başarıya ulaşabilmesi sırasındaki sahip olduğu rolü göstermektedir.

Siyasi Değerler

Devletlerin siyasi değerleri ve politik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan *siyasi değerler* yumuşak gücü üreten diğer kaynaklardan birisidir. Yumuşak güç kabiliyetinin potansiyeli, hükümetlerin ortaya koydukları iç ve dış politikalarından etkilenmekte, özellikle iç siyasetin ortaya koyduğu ulusal değerlere göre kuvvetlenmekte ya da güçsüzleşmektedir. Devletlerin yumuşak gücüne kaynak olabilecek siyasi değerleri insan hakları ve demokrasi olguları üzerine inşa eden Joseph S. Nye (2004, s. 55) siyasi değerlerin sadece ifade edilmesinin bir cazibe oluşturamayacağını, ancak bunların fiili politikalarla tatbik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Devletlerin ortaya koydukları insan hakları ve demokrasiye yönelik ifadeler ile gerçekleştirmiş oldukları eylemler arasındaki çelişkiler yumuşak gücünün kapasitesini olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla yumuşak güç üretiminde başarıya ulaşılabilmek adına devletler, ortaya koydukları ifade ve eylemler bütününde bir ahenk oluşturarak, çelişkili bir ortamın var olduğu düşüncesini meydana getirmekten sakınmalıdır.

Öte yandan her ne kadar siyasi değerlerin ortaya çıkışı devletlerin iç politikalarının bir sonucu olsa da bu politikaların karşılık bulacağı kesim sadece ulusal unsurlar olmayacaktır. “*Bir ülkenin demokrasiyle idare edilmesi, hukuk devleti olması, kişi hak ve hürriyetlerine ehemmiyet vermesi, çevre konusunda hassasiyeti olması, adının dünyanın pek çok yerinde insani yardımlarla zikredilmesi, o ülkenin itibarını ve yumuşak gücünü bütün dünyada artıracaktır*” (Demir V. , 2012, s. 178-180). Küreselleşen bir dünyada var olan ve gittikçe gelişen iletişim olanakları sayesinde, alınmış olan yerel kararlar, uluslararası alanda erişime açık hale gelebilmekte ve cezbedici takdim edilebilir yönleri vasıtasıyla yumuşak gücün üretimine katkı yapabilmektedir. Ancak buna zıt durumlarla karşılaşılması durumu da ihtimal dâhilinde olmakta; kabul edilemez görünen ve meşruluğu tartışılan yerel iç politikalar yumuşak gücü zayıflatabilmektedir.

Devletlerin kendi bünyesinde yer alan ulusal değerlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkan siyasi değerler, uluslararası sistemde devletlerin oynayacağı roller için temel alınan ve devletlerin algılanma şekline tesir eden prestij odaklı bir davranış biçimidir (Aydemir, 2016, s. 360). Devletlerin gelişmiş ekonomik ortamlarıyla birlikte, sahip oldukları evrensel değer niteliğindeki insan hakları düzeyi ve demokrasininin yapısı da başkalarının gözünde onu cazibeli duruma getirebilmekte, farklı ülkelerdeki insanların kendisine doğru beyin göçüne neden olabilmektedir. Nitelikli vasıflara sahip olan bu insanların yapmış olduğu göçler, mülteci hareketlerinden farklı olarak, ekonomik ve kültürel anlamda ülkeye katma değer oluşturmanın yanı sıra, göç eden insanların anavatanlarına aktaracakları olumlu görüşleri sayesinde göç ettikleri devletin yumuşak güç kapasitesini de etkileyebilecektir.

Yumuşak güç kaynaklarından birisi olan siyasi değerlerden bahsedilirken göz önüne yalnızca insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerler alınmaması gerektiği

düşünülmektedir. Bu bağlamda, bir ülkedeki suç ve boşanma oranları, sağlık harcamaları, yüksek eğitim kalitesi, yayımlanan kitap sayısı, bilgisayar ve internet kullanımı, mülteci oranı, iş gücü rakamları, iş güvenliği, yaşam süresi ve gelir dağılımı gibi değerler de önem arz etmektedir (Nye, 2004, s. 55-57). Örneğin, Joseph S. Nye'e göre (2004, s. 59) Amerikan yumuşak gücü, ölüm cezası ve silah kontrolünün bulunmaması gibi politikalarla aşınmakta, özellikle 11 Eylül saldırısından sonra ortaya konulan göç ve vize işlemlerine yönelik zorlaştırıcı uygulamalar yumuşak güç kaynaklarını azaltmaktadır. Aynı şekilde dini toleransların da giderek zayıflaması yine bu dönemde İslam dünyasını incitmiş, Müslüman ülkelerin gözündeki Amerikan imajı zedelenmiştir. Burada değinilen tüm konular ve buna benzer örneklendirilebilecek farklı istatistiksel veriler, insan hakları ve demokrasi gibi evrensel konularla birlikte, ülkelerin yumuşak güç üretimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilme kabiliyetini içinde barındırmaktadır.

Dış Politika

Yumuşak güç, kendi hedeflerimizi, çerçevelediğimiz bir yapı içerisinde diğerlerinden gelen iş birliğini, tehdit veya ödeme olmadan harekete geçirmektir (Nye, 2004, s. 61). Buradaki önemli husus, ulusal çıkar merkezli oluşturulan kapsamlı ve çok görüşlü tanımlanan politikalar, dar ve sığ bir bakış açısına sahip politikalara göre başkalarına daha çekici hale kolaylıkla getirilebilir (Nye, 2004, s. 61). Başka bir ifadeyle, önemli değerleri bünyesinde barındıran evrensel içerikli politikalar, sahip olduğu değerleri paylaşma odaklı harekete geçirildiğinde daha cazip hale gelebilmektedir. Gair Lundestad (1998, s. 155) Avrupalıların 20.yüzyılın ortalarında ABD'nin politikalarını mutlu bir şekilde kabul etmelerini, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi gibi Amerika'nın kendi değerlerini Avrupa'ya ihraç etmeye çalışmasına bağlamaktadır. Ancak, bu dönemde uygulanan politikaların hedeflenen sonuçlara ulaşabilmesinde, ABD'nin ve Avrupa'nın benzer kültür ve değerlere sahip olmalarının etkileri de yadsınamayacaktır.

Hükümetlerin, ürettikleri dış politikalarını, hedefledikleri yumuşak güç kaynağı olarak kullanabilmeleri için oluşturulan politikaların uluslararası arenada kabul edilebilirliği yumuşak güç uygulamalarını etkileyebilmektedir. Bu aşamada, ülkelerin dış politikalarında meşruiyet sınırlarını göz önünde bulundurması gerekmekte, dolayısıyla dış politika stratejileri meydana getirilirken başvuru araçların ne şekilde uygulandığı daha fazla önem arz etmektedir. Hükümetlerin ortaya koydukları dış politika uygulamalarının uluslararası kamuoyunca takdir edilmesinin yanı sıra, taşıdığı evrensel içerikle de yumuşak güç üretimine katkı sağlayabilmektedir. Özellikle dış politika, yürütülmesi sırasında evrensel değerler olarak kabul edilen insan hakları ve demokrasiyi içine alan mesajlar içererek ve bu kavramları özümseyerek, yumuşak gücün oluşturulabilmesine katkı sağlayabilmektedir. İnsan hakları ve demokrasi gibi uluslararası kamuoyunda evrensel değer olarak kabul gören kavramların yanı sıra duyarlılık çerçevesinde kabul edilebilecek insani değerler de yumuşak gücü etkileyen unsurlardan birisidir. Özellikle yaşanan doğal afetler sırasında ve bu olayların bir sonucu veya doğal olarak ortaya çıkan kıtlığa karşı gösterilen insani değerler üzerinde inşa edilen refleksler de uluslararası takdir gördüğünde yumuşak gücü etkileyebilecek dış politika araçları olarak kabul edilebilmektedir.

SONUÇ

Devletlerarası ilişkilere yönelik yapmış oldukları analizlerde güç olgusuna çok fazla önem veren ve literatüre girmesini sağlayan, modern tarihten çok daha eski zamanlarda yaşamış olan Sun Tzu, Thucydides ve Kautilya'nın kavramsallaştırmaları, sonraki tarihlerde yapılan çalışmalarda kullanılmış ve daha da geliştirilmeye devam edilmiştir. Ulusal güç kavramını, farklı güç unsurlarını da kabul edilebilir görmekle birlikte, aslında bir devletin askeri ve ekonomik kapasitesi olarak gören realistler, devletin egemenliği ve bekasını en önemli konu olarak ilk sıraya koymakta, uluslararası alanda ulusal güvenliği her zaman en ön planda kabul etmelerinden dolayı da askeri meselelere öncelik tanımaktadırlar. Uluslararası sistemde ortaya çıkan mücadele ve özellikle askeri kabiliyetler çerçevesinde, güce yönelik tanımlamalar ortaya koymaya çalışan neorealistler, bu sebeple, devletlerarasında iş birliğinin oluşturulabilmesinin çok düşük bir olasılığa sahip olduğu yönünde analizler yapmaktadırlar. Liberal görüşe göre ise uluslararası kuruluşların, demokratik yönetimlerin ve hukuk kurallarının ortaya çıkartılması uluslararası sistemde kuvvet kullanımını azaltacaktır. Devletler, birbirlerine yönelik karşılıklı isteklerini güç unsurlarını kullanmadan, çatışma içermeyen yöntemlerle gerçekleştirebileceklerdir. Güç olgusuna geleneksel realist teoriden farklı olarak neoliberalizm, doğrudan uygulanabilecek ve materyal unsurlar içeren sert güç anlayışı yerine, bir çekim alanı meydana getiren ve uluslararası alanda ortak değerler çerçevesinde müşterek çıkarlar yaratan, çoğulcu, farklı kutuplardan oluşan bir güç oluşumunu sahiplenilen politikaların uygulanabilmesini savunmaktadır.

Uluslararası sistemin 70'li yıllar itibariyle dönüşüme uğradığı, küreselleşmenin de etkisiyle ulus devletlerin zayıfladığı ve bu sürecin uluslararası ilişkiler teorilerinin tekrar gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Özellikle 1980'lerde ortaya çıkan neoliberal düşünceler bağlamında politika ve karar alma süreçlerine atfedilen önem azalmış, oluşturulacak siyasetler için ekonomik göstergeler ve çok yönlü bakış açılarını içeren stratejiler ön plana çıkmıştır. Bu değişim hem gücün kullanılabilirliğini hem de devletlerin güç odaklı söylemlerini etkilemiş dolayısıyla gücün tanımlanmasında kullanılan araçları da farklılaştırabilmiştir. Soğuk Savaş dönemi güç kavramsallaştırmaları, sıklıkla gücü askeri ve ekonomik seçenekler olarak anlamış ve bu minvalde tartışmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren güce yönelik kadim realist bakışın tersine inşacı, neo-liberal yumuşak güç anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır. Zorlama yeteneğinin ön plana çıktığı realist güç anlayışına karşın liberal teorilerin dikkat çektiği demokratikleşme, küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojileri ve uluslar üstü aktörler gibi hususlar esasında gücün kültürel ve çekicilik boyutlarının varlığına da işaret etmektedir. Soğuk Savaş döneminin kendisi zaten, ideolojik kamplar olarak kendisini gösteren, bir kültürel güç mücadelesiydi. Dolayısıyla, maddi kaynakların kapasitesinden ziyade sahip olunan kültür ve ideolojinin çekiciliğinin kullanılmasıyla mümkün hale gelen ve adına bugün yumuşak güç dediğimiz, dünya devletler tarihinde her daim benimsenmiş bir pratik olan güç uygulaması, işte tam da bu kültür, çekicilik, algı oluşturma, karşılıklı bağımlılık ve güç ilişkisi zemininde ortaya çıkmıştır.

Yumuşak güç olgusu ile ilgili geçmiş dönemlere dair bilgilere ulaşılabildiği gibi günümüzde bu kavramın artan popülerliğinden bahsedilebilmektedir. Çin'in antik dönemlerinde yaşamış en önemli analist ve politika belirleyicilerinden birisi olan Sun Tzu'nun "*en iyisi savaştan kazanmaktır*" ifadesi, yumuşak güç olgusu ile bağdaştırılabilmektedir. Günümüzde de kavrama dair tartışmaların ve araştırılma sayısının yıllar itibarıyla belirli bir seviyeyi koruması yumuşak gücün önemini ortaya koymaktadır. Sert güç ile yumuşak güç arasında bir ayırım yapan Josep S. Nye yumuşak gücün sert güçten farklı olarak zorlama yerine hayranlık uyandırmayı, caydırma yerine gündem yaratmayı ve tehdit yerine değerleri öne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Joseph S. Nye'in yaptığı çözümlenmeye göre, devletlerin sahip oldukları yumuşak güç kapasitesi üç temel kaynağa dayanmaktadır. Bunlar: kültür, siyasi değerler ve politikalarıdır. Kültür ve siyasi değerleri bünyesinde barındıran, evrensel olarak insanlığın ortak değerleri sayılabilecek unsurlar içeren, bunun yanı sıra küresel anlamda da paylaşılan bu değerler ve ortaya koyabileceği menfaatler sayesinde oluşabilecek çekicilik devletlerin arzuladıkları neticelere ulaşabilme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla, uluslararası alanda kıymet atfedilmeyen, sığ içerikli değerlerin ve etki düzeyi zayıf olan kültürlerin potansiyel olarak bir yumuşak güç kaynağı olarak kullanılabilmesi imkânsızlaşabilmektedir. Ayrıca devletlerin hükümetleri aracılığıyla ortaya koydukları iç ve dışa yönelik bütün politikaları da potansiyel yumuşak güç kaynağıdır. Ancak oluşturulan ya da oluşturulması planlanan hükümet politikaları diğer ülkelerin kanaatlerini etkileyebilecek şekilde yumuşak gücün kapasitesini arttırabileceği gibi daha etkisiz hale de dönüştürebilmektedir. Bu çerçevede, Nye'e göre, iç ve dış politikaların oluşturulması sırasında ulusal çıkarlar kapsamında bencilce takınılan ve evrensel değer içermeyen davranışlar yumuşak gücü zayıflatabilmektedir. Sonuç olarak, küresel anlamda kabul görmeyen kibir içeren politikalar diğer ülkeleri etkileyemeyecek, yumuşak gücü etkisizleştirecektir. Oysa yumuşak güç, ayartma ve cezbetme kabiliyetidir.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arıboğan, D. Ü. (2001). *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Tarihsel Gelişim*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları,.
- Arquilla, J., & Ronfeldt, D. (1999). *The Emergence of Noopolitik: Toward an American Information Society*. Rand Corporation: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1033.html adresinden alındı
- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aydın, M. (2004, Nisan 1). Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, s. 33-60.
- Barnett, M., & Duvall, R. (2005, Vol. 59, No: 1). Power in International Politics. *International Organization*, s. 30-62.
- Bektaş, A. (1993, Temmuz 1). Machiavelli ve Hobbes, Siyasal İktidar ve Güç Analizleri. *Marmara İletişim Dergisi*, s. 177-188.
- Boesche, R. (2003, January 1). Kautilya's Arthashastra on War and Diplomacy in Ancient India. *The Journal of Military History*, 67(1), s. 9-37.
- Bozdağlıoğlu, Y., & Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler*, s. 59-79.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society*. New York: Columbia University Press.
- Buzan, B. (1996). The Timeless Wisdom of Realism. S. Smith, & M. Zalevski içinde, *International Theory, Pozitivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Can, H. D. (2011, 30 50). Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30(50), s. 49-56.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Cassirer, E. (1969). *The Triumph of Machiavellism and Its Consequences*. (I. Kramni, Dü.) New Jersey.
- Çalış, Ş., & Özlük, E. (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 225-243.
- Çelikpala, M. (2007). Güç. H. Çakmak içinde, *Mitat Çelikpala, Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler* (s. 64). Ankara: Platin Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, S., & Varlık, A. B. (2013). Realist ve Liberal Teorilerde "Güç" Anlayışı. H. Çomak, & C. Sancaktar içinde, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* (s. 80). İstanbul: Beta.
- Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumankaya, E. M. (2019, Ocak). Uluslararası İlişkiler ve "Güç" Kavramı. *Trend Analiz*, s. 1-9.
- Frankel, J. (1979). *International Relations in a Changing World*. Oxford: Oxford University Press.

- Gallarotti, G. M. (2011). Soft Power: what it is, it's importance, and the conditions for its effective use, . *Journal of Political Power*, s. 25-47.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Gökberk, M. (1974). *Felsefe Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Guehenno, J.-M. (1995). *The End of the Nation-State*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Guicciardini, F. (1969). *The History of Italy*. London: Collier-Macmillan.
- Haldun, İ. (2009). *Mukaddime*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Hayden, C. (2012). *The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Context*. New York: Lexington Books.
- Hershberg, J. G. (2004, June 27). *Just Who Did Smash Communism*. Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A7328-2004Jun26.html>, adresinden alındı
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (11 b.). (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holstikground, K. J. (1964). The Concept of Power in the Study of International Relations. *Background*, s. 179-194.
- Kalathil, S. (2011, May). China's Soft Power in the Information Age: Think Again. *ISD Working Papers in New Diplomacy*, s. 1-29.
- Kayapınar, A. (2006, Ocak 1). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım. *İslâm Araştırmaları Dergisi*(15), s. 83-114.
- Kegley, C. W. (1993, June). Neoidealist Moment in International Studies? Realist Myths and the New International Relations. *International Studies Quarterly*, s. 131-146.
- Kennedy, P. (1988). *The Rise and Fall of the Great Powers*. London: Unwin Hyman.
- Keohane, R. O. (1989). International Relations Theory: Contributions of a Feminist Standpoint. *Millennium: Journal of International Studies*, s. 245-253.
- Knutsen, T. L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak. *Ege Akademik Bakış*, s. 771-795.
- Lundestad, G. (1998). *Empire by Integration: The United States and European Integration 1945-1997*. New York: Oxford University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy Of Great Power Politics*. New York: W. Norton and Company.
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, s. 513-553.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Nye, J. S. (1990a). Soft Power. *Foreign Affairs*, s. 142-159.
- Nye, J. S. (1990b). *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (2004). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, s. 255-270.
- Nye, J. S. (2005). *Soft Power and Higher Education*. Harvard University: <http://forum.mit.edu/articles/soft-power-and-higher-education> adresinden alındı
- Nye, J. S. (2011). *The Future of Power*. New York: PublicAffairs.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 113-144.
- Özel, C. (2018, Mayıs). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, s. 1-27.

- Özev, M. H. (2012). *Public Diplomacy and the OIC Countries*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özev, M. H. (2012). Public Diplomacy in the OIC Countries. M. H. Özev içinde, *Public Diplomacy in the OIC Countries* (s. 12-28). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları,.
- Say, S. (2011). *İbn Haldun'un Düşünce Sistemi ve Uluslararası İlişkiler Kuramı*. İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Schmidt, B. C. (2004). Competing Realist Conceptions of Power. *Millennium*, s. 523-549.
- Snow, N. (2009). Rethinking Public Diplomacy. N. Snow, & P. Taylor içinde, *The Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 4). New York: Routledge.
- Thucydides. (2010). *Peloponnessos Savaşları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Uzer, U. (2008). Uluslararası İlişkiler Teorileri. İ. Bal içinde, *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk ve Temel Sorunlar*, , Ankara, 2008, s. 59 (s. 59). Ankara: Lalezar Kitabevi.
- veli, a. (tarih yok).
- Wagner, J.-P. N. (2014, May 14). *The Effectiveness of Soft & Hard Power in Contemporary International Relations*. E-International Relation: <https://www.e-ir.info/author/jan-philipp-n-e-wagner/> adresinden alındı
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Zahran, G., & Ramos, L. (2010). From hegemony to soft power: Implications of a conceptual change. M. Cox içinde, *Soft Power and US Foreign Policy* (s. 13). New York: Routledge.

EXTENDED ABSTRACT

One of the most fundamental ideas, the concept of power occupies a major place in theories of international relations and is commonly employed in policy research. So much so that some academics go as far as to say that the concept of power lies at the core of the area of international relations, which is relatively new in comparison to other branches of social science. The most common view put forward in the studies is that the international system, which consists of parts (states) that act according to certain rules and have regular relations between them, was born with the 1648 Peace of Westphalia. This common idea emerges as a result of the fact that modern nation-states and the system of sovereign states first emerged during this period. In contrast to these assessments, there is an opinion that accepts the twentieth century, a much more recent date, when two World Wars with global ramifications were experienced, as the beginning of international relations. Furthermore, the extension of these different histories, which are accepted as the beginning of international relations and focus on the modern state, to earlier periods necessitates the mutual relations and power struggles of the states that humans have formed over time by establishing communities.

Niccolo Machiavelli, in his book *The Prince*, focuses on how to achieve power and how to maintain power. With this work, Machiavelli, who is the pioneer of modern thought on power in International Relations, has been accepted by many international relations workers as the first great power theorist and the founder of political realism due to his power-centred approach. The idea of realism, whose roots may be found in antiquity, is the longest-running school of thought in the literature on international relations and continues to have widespread acceptance. Realists, who evaluate international politics as a constant power struggle, attach central importance to the phenomenon of power, try to explain the functioning of the system with it, and attribute this to human nature. By relying on the desire of the people who make up them to rule in their own environment, states exhibit tendencies that are akin to those of human nature. States also have a self-centred mentality and view acquiring power as their primary objective.

Neoliberalism, like neorealism, shares an individualist approach to structure, and most neoliberals do not oppose Kenneth Waltz's view that power and interest are the material basis of the system. However, unlike neoliberals, neoliberals envision a broader role for the institutional superstructure. Neoliberalism, which emphasizes diplomacy and tools other than military force, non-state actors such as civil society, and pluralism, claims that conflicts will decrease if interdependence between states increases in the international system. The Social Constructivist approach claims that material elements such as power and interest are created or influenced by thoughts. It constitutes the main thesis that the meaning of power and the content of interests are largely a function of ideas.

The idea of distinguishing between hard power and soft power was first put forward by Joseph S. Nye in 1990. Nye, who has developed and defended the concept of soft power by using the concept of soft power frequently in various academic publications and different studies in the last thirty years, has achieved significant success because his efforts have made the concept of soft power a widely known concept in the international relations literature. Soft power, unlike the compulsions of brute force or economic threats, is the expression of attraction and the ability to direct the thoughts of the other party as desired. Joseph S. Nye discusses soft power resources under three headings: 'culture', which can be used whenever it is attractive to others, 'political values' when acting accordingly at the national and international level, and 'foreign' policy accepted as legitimate and ethical by others.

According to Nye, who focuses on the approach of dividing culture into two, although there are many conceptualizations of culture, culture consists of high cultures such as literature, art, and education that appeal to the elite, and popular culture focuses on the entertainment of the masses. The political values that emerge as a result of the political ethical values and political activities of the states are one of the other sources that produce soft power. Joseph S. Nye, who built the political values that can be the source of the soft power of the states on the facts of human rights and democracy, emphasizes that the mere expression of political values cannot create an attraction, but that these should be applied through actual policies. Soft power is mobilizing our own goals and cooperation from others within a structure that we frame, without threat or payment. The important point here is that comprehensive and multi-minded policies based on national interest can easily be made more attractive to others than policies with a narrow and shallow perspective.

İNGİLİZ OKULU PERSPEKTİFİNDEN ORTA ASYA ANALİZİ

Fatih DEMİRCİOĞLU¹

Özet

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya, Avrasya'da bir uluslararası alt-sistem olarak ortaya çıkmıştır. Orta Asya ile ilgili çalışmaların birçoğu, bölgeyi büyük güçler arasındaki politik ve ekonomik mücadelede yalnızca bir paylaşım sahası olarak değerlendirmektedir. Bu durum, bölgenin iç siyasal dinamiklerinin genellikle göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu çalışma, İngiliz Okulu perspektifinden Orta Asya analizinin, bölgede var olduğuna inanılan gerçeklikten çok daha fazlasını ortaya koyacağını öne sürmektedir. Zira günümüzde Orta Asya'nın; küresel ve yerel işbirliklerinin, bölgenin kendine özgü dinamiklerini yansıtan kurumlar aracılığıyla belirgin hale geldiği bölgesel bir uluslararası toplumu temsil ettiği genel kabul görmektedir. Bu araştırma, Orta Asya'da uluslararası politikayı İngiliz Okulu bağlamında incelemek için daha tikel ve aktörlerin gözlemlerine dayalı bir okuma önerirken aynı zamanda bu yaklaşımın kapsamını örneklem üzerinde, bölgesel seviyedeki uluslararası toplum üzerine karşılaştırmalı bir gündemi öne çıkararak genişletmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Okulu, Uluslararası Toplum, Orta Asya

CENTRAL ASIAN ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF THE ENGLISH SCHOOL

Abstract

After the collapse of the Soviet Union, Central Asia emerged as an international sub-system in Eurasia. Most of the studies on Central Asia consider the region only as a sharing area in the political and economic struggle between the great powers. This situation causes the internal political dynamics of the region to be generally ignored. This study argues that the analysis of Central Asia from the perspective of the English School will reveal much more than the reality believed to exist in the region. Because today, Central Asia; It is generally accepted that it represents a regional international community in which global and local collaborations become evident through institutions that reflect the unique dynamics of the region. While this research proposes a more particular and actor-based reading to examine international politics in Central Asia in the context of the English School, it also aims to broaden the scope of this approach by highlighting a comparative agenda on international society at the regional level, on the sample.

Keywords: English School, International Society, Central Asia

¹ Arş. Gör. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hakkari, Türkiye. fatihdemircioglu@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7057-0795

GİRİŞ

Orta Asya devletlerinin bağımsızlığının hemen ardından, Uluslararası İlişkiler akademisyenleri, yeni bağımsız devletlerin sürekli olarak karşı karşıya kaldığı, devletlerin kırılğan yapısı, otokratik yönetimden demokratik yönetime geçiş, olası güç boşluklarına bağlı ülke içi istikrarsızlıklar, etnik çatışmalar, otoriterlik ve ekonomik kalkınmanın engellenmesi gibi ortak meseleler nedeniyle siyasal ve sosyo-ekonomik araştırmalar için yeni ve verimli bir alan ile karşı karşıya kalmışlardır (Kavalski, 2010; Cummings, 2002; Dagiev, 2013; Gleason, 2001; Akçalı, 2003; Spechler, 2002; Collins, 2009; Pomfret, 2009).

1991'den 2001'e kadar Orta Asya'da uluslararası katılım, eylemden çok söylem düzeyinde kalmıştır (Olcott, 2005). Ayrıca, uluslararası politika bağlamında bölge hakkındaki literatürün çoğunluğu büyük güçlerin beş cumhuriyete yönelik dış politikasıyla sınırlı kalmıştır. Ancak Orta Asya, 2001'deki ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Afganistan operasyonunu takip eden yıllarda uluslararası toplumun geniş bir kesiminin gözünde hatırı sayılır bir önem kazanmıştır. Bölgenin güney sınırında yoğunlaşan İslami radikalizmin ve uyuşturucu kaçakçılığının Orta Asya'nın tamamına yayılma ihtimali ve ayrıca olası askeri operasyonlarda yeni üslerin ve cephelerin gerekliliği, araştırmacıların gözünde bölgenin gelecekteki jeopolitik öneminin artacağı kanısını oluşturmuştur. Söz konusu gelişmeler, Orta Asya araştırmalarında, Uluslararası İlişkiler teorileri açısından büyük ölçüde neo-realist bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. Bu yaklaşıma tamamlayıcı olarak doğal gaz ve petrol gibi doğal kaynakların çıkarıldığı havzaların kontrolü üzerine karakterize olan enerji jeopolitiğine dayalı çalışmalar yapılmıştır (Megoran ve Sharapova, 2013).

Enerji jeopolitiği ve neo-realist anlatının ötesinde son yıllarda beş Orta Asya Cumhuriyeti uluslararası arenada özellikle önemli iki etken açısından önem kazanmıştır. İlki, Orta Asya'nın Batılı ülkeler açısından Afganistan'daki askeri güçlerin geri çekilebileceği bir koridor olarak görülmesidir. İkincisi ise bölgenin; demokratik, kozmopolit ve serbest piyasa yönelimli Batı ile Rusya ve Çin'in öncülük ettiği otoriter, toplulukçu ve devletçi farklı iki dünya arasındaki konumudur (Lanteigne, 2006; Kavalski, 2007; Ambrosio, 2008; Kavalski, 2012).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, uluslararası siyasal sistemi açıklama iddiasında olan Uluslararası İlişkiler teorilerinin yelpazesinde ve sayısında artış gözlemlenmiştir. Disiplin içerisindeki yeni yaklaşımlar ve eğilimler giderek daha fazla benimsenmiş ve tartışılmıştır. Özellikle ekonomik entegrasyon ve güvenlik temelli analizler, küresel düzeyden bölgesel ölçeğe doğru kaymıştır (Hurrell, 1995; Lake ve Morgan, 1997; Buzan ve Waeber, 2003). Neo-realizmin Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve yeniden yapılanan dünya düzenini öngörme ve açıklama konusundaki başarısızlığının etkisiyle post-pozitivist yaklaşımlar ve özellikle; devlet egemenliği, diplomasi, uluslararası hukuk ve insan haklarının korunması gibi kurumlar olarak nitelenen normlara, süreçlere ve eylemlere vurgu yapan İngiliz Okulu (Bull, 1977; Wight, 1977; Buzan, 2004; Navari, 2009) bölgesel ölçekte de benimsenmeye başlanmıştır (Ayoob, 1999; Buzan ve Gonzalez-Pelaez, 2009; Costa-Buranelli, 2014; Stivachtis, 2014).

Farklı bölgelerin ve bölgesel uluslararası toplumların normatif, kurumsal ve kural odaklı davranışlarını anlama, ortaya koyma ve bunlar arasında bağlantı kurma ihtiyacı, hem genel olarak disiplin içinde hem de özel olarak İngiliz Okulu kapsamında yeni bir gündem başlatmıştır. Avrupa uluslararası toplumunu temsilen Avrupa Birliği (Stivachtis, 2008; Stivachtis, 2010), Orta Doğu (Buzan ve Gonzalez-Pelaez, 2009), Latin Amerika (Merke, 2011) ve Doğu Asya (Buzan ve Zhang, 2014b) gibi bölgeler bu bağlamda birçok araştırmaya

konu olmuş; ancak Sovyetler Birliği sonrası dönemde Orta Asya uluslararası toplumunun ve ilişkilerinin önemini ve anlamını kavramak için kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır.

Teorik alandaki bir değişiklik her zaman cevaplanması gereken yeni bir dizi soruya işaret ederek araştırdığımız alana ilişkin anlayışımızı genişletmektedir. Örneğin; *Orta Asya devletleri, kırılğan ve istikrarsız olarak tasvir edilmelerine rağmen Tacikistan'daki iç savaş hariç tutulduğunda, Balkanlar'da olduğu şekliyle iç karışıklıklardan ve geniş çaplı çatışmalardan nasıl kaçınabilmişlerdir, liberal olmayan politikalarına ve Batı dünyasından uzak olmalarına rağmen, nasıl oluyor da bu ülkeler uluslararası toplumun bir arada yaşamaya dair en temel normlarını paylaşabiliyorlar, bölge ülkeleri arasında su kaynaklarının paylaşımı ve sınır sorunları ve etnik bölünmeler söz konusu olduğu halde birbirleriyle olan ilişkilerini büyük çaplı bir gerginliğe sürüklemeyen nasıl yürütebiliyorlar, bölgedeki sorunları yönetme ve çözme konusunda birçok kez etkisiz oldukları görülmüş olsa da neden Orta Asya cumhuriyetlerinin dahil olduğu ve onları doğrudan etkileyen bunca uluslararası örgüt bulunmaktadır* (Allison, 2008), *Orta Asya'nun bölgesel entegrasyonunun ve tam teşekküllü işbirliğinin önündeki yapısal engeller hala gözlemlenebilir durumdayken yine de bölgenin iyi sayılabilecek bir uluslararası barış düzeyine sahip olması nasıl açıklanabilir* gibi sorulara pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerinin açıklama üretme konusundaki yetersizliği Orta Asya çalışmalarında yeni teorilerin kullanılmasını teşvik etmektedir.

Orta Asya'nın İngiliz Okulu perspektifiyle ele alınması; bölge devletlerinin Yeni Büyük Oyun'da dışsal faktörler ve büyük güçler arasında savrulan *piyonlar* olarak değendirilmelerinin önüne geçmek ve bölgesel uluslararası toplumun baş aktörleri ve karar alıcıları olarak tasvir etmek için daha iyi bir yol sunma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda İngiliz Okulu, Hedley Bull'un tanımladığı *şekliyle belirli ortak çıkarların ve değerlerin bilincinde olan bir devletler grubu aracılığıyla var olan ve birbirleriyle ilişkilerinde kendilerini, ortak kurallar dizisine ve kurumların işleyişine bağlı olarak algılayan bölgesel bir uluslararası toplum* olarak bir Orta Asya Uluslararası Toplumunun mevcut olduğunu ortaya koyacak teorik araçlar sunmaktadır (Bull, 1977, s. 13).

Bu araştırmanın sağlamaya ya da en azından katkıda bulunmaya çalıştığı şey, Orta Asya'da uluslararası ilişkilerin çok yönlülüğünü yakalayabilecek yeni bir teorik çerçevedir. Ayrıca İngiliz Okulu, *bölgesel düzenin karmaşık sosyal yapısını birincil kurumlar açısından araştıran, bölgenin sosyal-yapısal bir görünümünü sunan ve materyalist olmayan alternatif bir teorik perspektif* sağlamaktadır (Buzan ve Zhang, 2014b, s. 15).

Bu çalışma, mevcut Orta Asya ve İngiliz Okulu araştırmalarına temel olarak dört açıdan katkıda bulunmaktadır: Birincisi; Orta Asya devletlerinin uluslararası ilişkilerine ilişkin mevcut bilgileri, Orta Asya uluslararası toplumunu sosyolojik derinlikle ele alarak ve onları normatif ve kurumsal bir bağlama oturtarak, küresel uluslararası toplumun benimsediği değer ve normların bölge üzerinde ne ölçüde büyüme ve pekişme potansiyeli olduğunu göstererek genişletmektedir. İkincisi; genel normların ve davranış kurallarının bölgesel bağlamda nasıl algılandığını, yeniden yorumlandığını ve uygulandığını araştırmakta ve *normatif düzenin üretimi ve şekillendirilmesi üzerinde bölgesel aktörlerin siyasal eylemlerinin merkeziliğini* vurgulamaktadır (Buzan ve Zhang, 2014a, s. 226). Üçüncü olarak; bölgedeki işbirliği-rekabet tartışmasına yeni bir ışık tutarak yeni bir çerçeve çizmekte ve Orta Asya devletlerinin uluslararası ilişkilerinin çok yönlü ve derinlikli biçimde ele alınmasına katkı sağlamaktadır. Dördüncüsü ise İngiliz Okulu'nun metodolojik çoğulculuğunu kullanarak Orta Asya'yı bütünsel, evrimsel ve tarihsel boyutlarıyla ele almaktadır.

İNGİLİZ OKULU VE ORTA ASYA'NIN KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİ

Uluslararası İlişkiler'de İngiliz Okulu, ilk olarak 1950'lerde London School of Economics'te Martin Wight tarafından kuramsallaştırılmaya başlamıştır. Teorinin kurucuları İngiliz Okulu'nun en özgün kavramı olan *uluslararası topluma* dair çalışmalarıyla ön plana çıkan Martin Wight ve Hedley Bull'dur. Bu kuruculardan sonra ise teorinin en önemli geç dönem temsilcisi Barry Buzan olarak karşımıza çıkmaktadır.

İngiliz Okulu ortaya çıktığı yıllarda disiplin içerisindeki iki ana akım teori olan liberalizm ve realizm arasında bir yerde konumlanmıştır. Her iki teorinin de açıklamakta yetersiz kaldığı konular için uluslararası ilişkilerin bütün aktörlerini geniş bir uluslararası toplum veya dünya toplumu tanımı içine dâhil eden yaklaşım ile devletlerin merkezi rolü ve uluslararası sistemin anarşik yapısına önem atfetmeleri gibi iki teoriden de unsurları bünyesine katarak daha geniş, genel ve kapsayıcı bir teorik çerçeve sunmaya çalışmıştır. Pozitivist/post-pozitivist tartışması bağlamında bakıldığında, İngiliz Okulu'nun temel yaklaşımı uluslararası sistemin ölçülebilir unsurları üzerinden olguları açıklamak değil, yorumsamacı çıkarımlarla olayları anlamaya çalışmak şeklindedir. Bu yönüyle teori, metodolojik olarak pozitivismden ayrılmaktadır. Dolayısıyla İngiliz Okulu'nu pozitivist bir teori olarak tanımlamak mümkün değildir.

İngiliz Okulu, uluslararası ilişkilerdeki süreçlerin *ne olduğuna* değil, nasıl olması gerektiği hususuna dair etik ve ahlaki ilkelere vurgu yapması bağlamda normatif bir yaklaşımdır. Bu doğrultuda teorinin benimsendiği çalışmalar; güncelden çok tarihsel olgulara, ampirik olandan çok normatif olana, ölçmeye dayalı açıklamacı yöntemden çok felsefi ve yorumsamacı anlatıma dayalıdır. İngiliz Okulu diğer post-pozitivist teorilerden ise rasyonalist bir teori olması yönüyle ayrılmaktadır. İngiliz Okulu, uluslararası sistemdeki anarşinin belirleyici olmadığına, değişken veya kurgusal bir durum olabileceğine atıf yapması anlamında da inşacı bir yaklaşım özelliğindedir.

İngiliz Okulu'na göre uluslararası ilişkileri doğru olarak açıklamak ve anlamak için ana akım teorilerin varsayımları yetersiz kalmakta ve yeni bir varsayıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu eksiklik, uluslararası toplum kavramıyla giderilmeye çalışılmıştır. İngiliz Okulu'na göre uluslararası toplum, devletlerden oluşan bir yapıdır. Uluslararası sistemin yapısı anarşik dahi olsa devletlerden oluşan bir uluslararası toplumun ortaya çıkması mümkündür. Söz konusu kavramının somutlaşmasında; devletlerin çabaları, tasarrufları ve karşılıklı işbirliğinin gözetilmesi ile tüm bunlar sonucu ortaya çıkacak normlar, kurallar ve kurumlar önem arz etmektedir. Uluslararası toplum, devletler arasındaki ortak norm, kural ve kurumlara göre şekillenen işbirliği ile ortaya çıkan bir varlıktır.

Teori içinde kullanılan diğer iki kavram *uluslararası sistem* ve *küresel uluslararası toplum (dünya toplumu)* kavramlarıdır. Uluslararası sistem, devletler arası güç dengelerine göre işleyen anarşik bir durumu ifade etmektedir. Küresel uluslararası toplum ise devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörler ve hatta bütün dünya nüfusunu kapsayan en geniş topluluktur.

İngiliz Okulu, kendi içinde gereken durumlarda devletin münhasır egemenliğine halel getirecek olan insani *müdahale* hususuna taraftar olan dayanışmacılar ve karşıt cephe olarak devletlerin egemenliği, eşitliği ve iç işlerine karışmama prensibi gibi hususlara önem atfeden çoğulcular olarak iki gruba bölünmüştür. Ayrım, esasen uluslararası veya ulusal düzenden hangisinin daha fazla önemsendiği ile ilişkilidir. Dayanışmacılar uluslararası düzenin öncelikli olduğunu savunmakta, çoğulcular ise uluslararası düzenden ziyade ulusal düzenin başat önemde olduğunu vurgulamaktadırlar (Wight, 1977; Bull, 1977; Buzan, 2004).

İngiliz Okulu, Orta Asya hakkındaki anlayışımıza diğer uluslararası ilişkiler teorilerinin araştırmacılara sunmakta zorluk çekebileceği birçok yolla katkıda bulunabilir. Aynı zamanda Orta Asya da altı açıdan İngiliz Okulu'nun entelektüel ve teorik altyapısını

zenginleştirme yoluna sahiptir. Teori ve bölge arasındaki karşılıklı etkileşimin incelenmesi yeni bir dizi önermeyi beraberinde getirmektedir.

Bölge İçi İlişkilerde Beklenenin Ötesinde Yoğunluk

Bazı araştırmacılar tarafından devletler arası diyalogun neredeyse hiç olmadığı ve ilişkilerin her zaman dışsal faktörler tarafından belirlendiği bir bölge olarak kabul edilen Orta Asya'da, gerçekte durum bunun tam aksidir (Gleason, 2001; Libman ve Vinokurov, 2011; Olcott, 2011; Cooley, 2012; Cummings, 2012; Zakhirova, 2012). Bölge ülkeleri arasındaki diyalogun genellikle hassas konularla ilgili olması ve dolayısıyla da kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi, ilişkilerin görünürlüğünü azaltmakta ve çoğu kez araştırmacıları kolaycı bir bilişsel çözüm olarak ilişkilerin yokluğunu savunmaya itebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin aktörleri arasındaki ikili ziyaretlerin, telefon görüşmelerinin, toplantıların, diplomatik notların, kamuya açık konuşmalardaki imaların ve dolaylı referansların ne kadar sıklıkla kullanıldığı dikkate alındığında bölge ilişkilerdeki yoğunluğun tespitini yapmak kolaylaşmaktadır. Bu unsurlar, yalnızca dış politika ve uluslararası ilişkiler yapıcılar tarafından değil, aynı zamanda bölgedeki konu üzerine uzmanlaşmış düşünce kuruluşları, araştırmacılar, gazeteciler vb. aktörler tarafından da kullanılmaktadır. Özellikle, akademisyenler ve analistler arasında güçlenen bağlar ile bölgesel konularda diyalogu geliştirmeyi amaçlayan düşünce kuruluşlarının kurumsal faaliyetlere sıklıkla iştirak etmeleri, ilişkiyel yoğunluğa katkıda bulunan en önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca AKİpress gibi birçok medya kuruluşu da bölgedeki beş devletin tümünden haberleri *Orta Asya* başlığı altında sunarak ortak kimlik ve bölgeye dair bir farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır.

Çatışma ve İşbirliğinin Sürekli Mevcudiyeti

İngiliz Okulu perspektifinden yapılacak bir Orta Asya çalışması, bölgenin realist okumasında ön plana çıkarılan çatışmacı açıklamaların yanı sıra ortak anlayışlar, diplomatik girişimler ve uzlaşma örnekleri gibi işbirliğine yönelik politikaları da gün yüzüne çıkarmaktadır. Orta Asya için çatışma her zaman yapısal ve sürekli bir özellik olsa da savaşları ve tüm bölgesel sistemin çöküşünü önlemeye yönelik başarılı mekanizmalar her zaman var olmuştur. Söz konusu mekanizmalar, bölgede etkin olan üç ana kurumun sürekli kullanımıyla desteklenmiştir. Bunlar; egemenlik, uluslararası hukuk ve diplomasıdır.

Sovyetlerin Dağılmasının Ardından Yükselen Diplomasi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan bağımsız Orta Asya devletleri, parçalanmış bir bölge olmaktan uzak bir görüntü sergileyerek devletler arası ilişkilerde diplomasiyi ve sosyal etkileşimi öne çıkaracak politikalar geliştirmişlerdir. 1991'de elde edilen ani bağımsızlığın olumsuz etkilerini dizginleyebilmenin altyapısını oluşturan zirveler, toplantılar, konferanslar ve ortak proje çağruları bölge içi yükselen diplomasi somut örnekleri olarak sıralanabilir. Yine de ulusal çıkarların farklı tanımlanması ve egemenliğin aşırı kurumsallaşması, Orta Asya'da daha derin bir işbirliğinin karşısındaki engeller olarak işlev görmüştür.

Yukarıda bahsedilen engellerin bölgedeki diyalogu susturduğunu söylemek basite indirgenme sonucu ortaya çıkan bir abartı olacaktır. Sovyetler Birliği sonrası dağılma bu anlamda bağlamsallaştırılmalı ve tanımlanmalıdır. Bölge hakkında ekonomik işbirliklerinden, ikili ve çok taraflı ticaretten ve dış politika yakınlaşmasından bahseden bir çok araştırma mevcuttur (Collins, 2009; Pomfret, 2009; Cummings, 2012; Laruelle ve Peyrouse, 2013). Dağılmayı ilişkilerin yokluğu olarak ele aldığımızda, bu hem söylemsel hem de ampirik

olarak doğru değildir. Yine de ilişkiler, malların serbest dolaşımı, su kaynaklarının paylaşımı, sınırların tanımlanması, çatışmaların diplomatik çözümü, kültürlerarası programlar gibi belirli konularda bir arada yaşamayı ve geçici işbirliği sağlamayı amaçlamış ve tam teşekküllü entegrasyona yönelik olmamıştır.

İngiliz Okulu tarafından tanımlanan kurumların varlığı ve etkinliği Orta Asya devletlerinin diyalog kurmasını ve bir arada yaşamasını mümkün kılmaktadır. Coğrafi yakınlıktan ziyade ortak tarihsel ve kültürel bağlar bu devletler için birbirleriyle anlaşma konusunda sağlam bir zemin teşkil etmektedir. Ayrıca, diplomasinin bölgedeki gayri resmi doğası nedeniyle de diyalog yokluğundan söz etmek yanlış bir tespit olacaktır. Bu bağlamda gözle görülür olmasa da devlet kurumları, uzmanlar, düşünce kuruluşları ve kurumlar arasında süregelen kesintisiz ilişkiler bulunmaktadır. Batılı analistler genellikle bu durumu göz ardı ederek Orta Asya’da *devletlerin dış politikada tek taraflılığı tercih ettikleri* gibi yanlış sonuçlara varabilmektedirler.

Daimi Tarafsızlık İddiasına Rağmen Türkmenistan’ın Bölgenin Parçası Olması

Daimi tarafsızlığı benimsemiş Türkmenistan, disiplinindeki hakim pozitivist teoriler tarafından ele alındığında Orta Asya uluslararası ilişkileri bağlamında pek bir anlam ifade etmemektedir. Normlara ve kurumlara odaklanan bölgeye ilişkin bir İngiliz Okulu perspektifinden ele alındığında ise Türkmenistan’ın gerçekten de 1995’te kabul edilen tarafsızlık beyanının ilkelerini izlediğini; fakat bunun *devletler arası ilişkilerde salt tecritten* farklı bir durum olduğu görülebilmektedir. Türkmenistan çoğu zaman, Orta Asya’daki diplomasi kurumunun kelimenin tam anlamıyla bedenleşmiş hali olmuştur. Nitekim Aşgabat’ta; Tacik iç savaşına son vermek amacıyla geniş çaplı müzakereler düzenlenmiş, Aral Denizi’nin statüsü hakkında çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiş ve çeşitli anlaşmazlıkları gidermek amacıyla organize edilen çok taraflı toplantılarda başarılar sağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Orta Asya Önleyici Diploması Bölgesel Merkezi (UNRCCA), BM’nin yanı sıra bölgedeki devletlerin de uygun görmesiyle kendisine merkez olarak Aşgabat’ı seçmiştir. Çok taraflı platformlara katılım konusunda komşularına göre daha az aktif olmaya devam etse de Berdimuhammedov dönemiyle birlikte bu durum değişmeye ve Türkmenistan, uluslararası toplumun çeşitli kurumlarını daha fazla içselleştiren politikalar benimsemeye başlamıştır. Ayrıca Türkmenistan, Orta Asya’daki komşularını sürekli olarak kardeş devlet ve stratejik ortak olarak nitelendirmekte ve onları dış politika önceliği olarak görmektedir. Diploması ve uluslararası hukukun yanı sıra çevrecilik ve serbest piyasa ekonomisi gibi kurumlar da yavaş ve ihtiyatlı biçimde olsa da içselleştirilmeye çalışılmaktadır.

Muhtelif Görüşlerin Aksine, Bir Bölge Olarak Orta Asya’nın Varlığı

Orta Asya diye bir bölgenin var olup olmadığı sorusu, hem bölge çalışmalarında hem de Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde birçok kez tartışılmış ve pozitivist realist bakış açısı sürekli olarak böyle bir bölgenin var olmadığını savunmuştur. Aynı şekilde, liberalizm de bütünleşmeyi tamamlamış pazarların, uluslararası kuruluşların, sürekli ve yoğun işgücü ve sermaye hareketlerinin olmaması nedeniyle Orta Asya’yı bir bölge olarak değerlendirmemiştir. Bu noktada İngiliz Okulu, dışarıdan bir bakış açısı ile belirlenmiş *etiket tanımlamaların* ötesine geçerek Orta Asya’nın içeriden nasıl görüldüğünü tümevarımsal olarak değerlendirebilmenin önünü açmaktadır. Söz konusu perspektif ile ele alındığında Orta Asya, hem bölgedeki beş devlet hem de bölgenin uluslararası ilişkilerini etkileyen aktörler açısından coğrafi, kültürel, toplumsal ve siyasal anlamda güçlü, ortak ve kapsayıcı terim olarak görülmektedir.

Birkaç örnek bu argümanı doğrulamaktadır. Her şeyden önce tüm bölge devletleri, resmi doktrin ve belgelerinde, dış politikalarındaki bir öncelik olarak *Orta Asya*'yı tanımlamışlardır. İkinci olarak, 1990'ların başında güçlü biçimde kendini gösteren ortak kimlik ve mirasa dayalı gelişen normların bölgedeki beş devletin siyasal söylemlerinde hâlâ açık bir geçerliliği bulunmaktadır. Ayrıca Orta Asya'daki üst düzey yetkililer ne zaman bir araya gelseler, bölge dışı meselelerin gündem olduğu zamanlarda dahi sınır sorunları, su kaynaklarının yönetimi, terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi *bölgesel sorunların* önemini vurgulamaktadırlar. Söz konusu sorunlar bölgede genellikle ikili düzeyde ele alınsa bile, beş devleti yoğun bir ilişki çerçevesinde bağlamaya devam etmektedir.

Normlar, Kurallar ve Kurumların Etkinliği

İngiliz Okulu, Orta Asya'nın belirli bir dereceye kadar istikrarlı olmasını sağlayan normların ve kurumların gün yüzüne çıkarılmasına imkân sağlamaktadır. Egemenlik, diplomasi, iç işlerine karışmama, uluslararası hukuk ve ayrıca liderler seviyesindeki informal diyalog sürekliliği gibi normatif dinamikler ağı İngiliz Okulu perspektifinden Orta Asya'yı istikrarlı kılan kurumların özet şablon göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu teorik yaklaşım Orta Asya devletlerinin, zayıf da olsa belirgin bir bölgesel uluslararası toplum oluşturduğunu ve bunun evriminin devam ettiğini gösterebilme fırsatı sunmaktadır. Özellikle, Orta Asya uluslararası toplumunun nihai halini almadığına; liderlerin söylemlerinden, geçerli olan normların uygulanış biçimlerinden, büyük devletlerle çatışmadan kaçınmak için normların revize edilmesinden etkilendiğine dair somut delillerin ortaya konulmasına zemin oluşturmaktadır.

Saha Araştırmasının Önemi

Zihnimizin algılamaları ile gerçek dünya ikiliğinden doğan sorun (Jackson, 2010), analistlerin belirli bir bölgede geçerli olan toplumsal ilişkilerin özünü kavramada yetersiz kalmalarına ve dışarıdan bir bakış açısıyla bölge gerçekliğine uygun olmasa da kavramları dayatmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle; *egemenlik, uluslararası hukuk, diplomasi* vb. evrensel kavramlar, saha çalışması yapılmadığı ve bölgesel iç dinamikler dikkate alınmadığı takdirde çeşitli özgün yönlerini kaybedecek ve tek boyutlu hale dönüşecektir. Salt analitik bir bakış açısı ile Orta Asya'da uluslararası hukukun informal karakterini veya egemenliğin etkileşimli yapısını kavramak mümkün değildir.

Orta Asya uluslararası toplumu örneği İngiliz Okulu'nun teorik arka planına; bölgesel kurumsal özgünlüklerin önemini, bölgesel uluslararası toplumların nasıl var olduğunu ve evrildiğini ve toplumlara yön veren aktörlerin söylem ve eylemlerini dikkate almanın son derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu anlamda İngiliz Okulu yaklaşımını benimseyen bir araştırmacı, uluslararası toplumu oluşturan kurumların bölgesel algılanışını, kabullenişini ve içselleştirilmesini ortaya çıkarmak için görüşme, saha çalışması, arşiv araştırması, medya haberleri ve hermeneutik analizler gibi araştırılan toplumun etik yönünü keşfetmeye en uygun teknikleri benimsemelidir. Böylece araştırmacı; küresel olarak ortaya çıkmış kurum, kural ve normların varlığı ve bunlara dair farklı bölgesel anlayışları ve yorumlamaları açıklama olanağına sahip olacaktır (Costa-Buranelli, 2014, s. 36).

Analiz Birimi Olarak Daha İyi Bir Kavramsallaştırmaya İhtiyaç Duyan Devlet

İngiliz Okulu, uluslararası sistemin anarşik olduğu noktasında ve sistemdeki esas analiz biriminin devlet olduğu konusunda neo-realizm ile aynı görüştedir. Belirli seviyede bir bütünleşmeyi ifade eden uluslararası toplum kavramı son zamanlarda devletlerarası toplum kavramının yerini almaya başlamış olsa da devletin uluslararası sistemin başat aktörü olduğu

hususunu halen geçerlidir (Buzan, 2004). İngiliz Okulu kapsamında devletler, toplumsal ve politik süreçlerin belirleyicisi ana aktörlerdir. Devlet aynı zamanda normların ve kurumların da aslı uygulayıcısı ve takipçisidir. Yine de Orta Asya örneği, devleti Vestfalyan karaktere sahip bir aktörden ibaret olarak ele almanın bölgedeki devletlerin karmaşık ve kendine has özelliklerinin gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda araştırmalarda devletin çoklu etkileşimli yapısının bölgesel özelliklere göre yeniden tanımlanması birçok eksikliğin önüne geçmek anlamına gelecektir.

Orta Asya özelinde bölgesel uluslararası toplumlarda hangi normların geçerli olduğunu ve hangi işlevi yerine getirdiğini belirlemeye çalışırken yalnızca yapısal/sistemik düzeye odaklanmak da mümkündür. Teorinin bölgeyle ilişkilendirilmesini hedefleyen giriş seviyesindeki bu çalışmada yapılan da budur. Ancak yine de gelecekte gerçekleştirilecek olası çalışmalarda hedef; devletin zayıf yerel kurumlar, sosyal yapılar, kontrol mekanizmaları ve resmi siyasi prosedürler ile normatif düzeydeki ilişkisini keşfedip analiz birimini daha derinlikli tanımlamak olmalıdır (Ba, 2014).

Bölgesel Bağlama Göre Değişen Kurumlar

Orta Asya uluslararası toplumunun kavramları ve dinamikleri, İngiliz Okulu'nun özgün teorik gelişimindeki *küresel uluslararası toplumların kurumları* olarak nitelendirdiği unsurların aslında sanıldığından çok daha az küresel olduğunu göstermiştir. Egemenlik, diplomasi ve uluslararası hukuk gibi kavramlar Orta Asya'da farklı anlamlar taşımaktadır ve Avrupa uluslararası toplumunda olduğundan oldukça farklı bir şekilde benimsenmiştir.

Açıklamacı pozitivist perspektif, yorumsamacı nitel yaklaşımlar lehine göz ardı edildiği zaman Orta Asya uluslararası toplumuna ait kavramlar ve kurumların niteliğinin bölgedeki devlet adamları ve diplomatlar tarafından nasıl şekillendirilip farklılaştırıldığı daha çok gözlenebilir hale gelmektedir ve bölgesel çalışmalar bazında sosyo-davranışsal farklılaşmaya dayalı bir uluslararası ilişkiler sosyolojisinin temelini oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

İlişkilerdeki Resmîyet Eksikliği

Orta Asya uluslararası ilişkilerinde etkin olan aktörlerin bölge meselelerini gayri resmî ve kişisel ilişkiler kanalıyla tartışma eğiliminde oldukları dikkat çekmektedir. Bölgede diplomasi ve uluslararası hukukun resmî niteliği oldukça zayıftır ve prosedür, formalite veya ilkelerden çok kişisel ilişkiler, gayri resmî temaslar, pragmatik araçlara dayandığı gözlenmektedir.

Orta Asya için uluslararası anlaşmalara ve sözleşmelere atıfta bulunulması, devletler arasındaki ilişkileri daha iyi bir hale getirmek amacıyla değil ilişkiler olumsuz yönde seyretmeye başladığında aktörlerin birbirlerine karşı koz olarak öne sürmesi amaçlıdır. İngiliz Okulu'nun özgün teorik argümanlarında bölgesel ve küresel analiz düzeylerindeki gözlenebilir farklılaşmanın üç yolla olabileceği belirtilmiştir. Bunlar; aşırı kurumsallaşma, yetersiz kurumsallaşma ve küresel kurumların bölgesel yorumlanmasıdır. Yukarıda belirtilen söz konusu farklılık İngiliz Okulu'nun teorik altyapısına katkıda bulunan yeni bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte Orta Asya örneği, bölgesel uluslararası toplumları tanımlayabilecek potansiyeli olan analitik teknikleri ve metodolojik yolları düşünmeye başlamak için iyi bir başlangıç noktası olabilir. İngiliz Okulu özelinde burada ayırt edici unsur; küresel normların yerel alışkanlıklara ve informal uygulamalara başvurarak sığlaştırılmak suretiyle içselleştirilmesinin derecesidir (Acharya, 2004; Helmke ve Levitsky, 2004; Razo, 2008).

Dayanışmacılık/Çoğulculuk Geçişkenliğinde Artzamanlı Çalışmaların Önemi

Bölgesel bir uluslararası toplumun artzamanlı olarak ele alındığı İngiliz Okulu merkezli çalışmalar, mevcut uluslararası ilişkiler literatürü içerisinde oldukça azdır. Orta Asya'daki uluslararası ilişkilerin toplumsal karakterinin *artzamanlı olarak İngiliz Okulu odaklı idiografik bir analizi* hem teoriye hem de bölgenin anlaşılmasına farklı bakış açıları ve katkılar sunmaktadır (Costa-Buranelli, 2014, s. 27). Bölgenin evrimsel bir şekilde ele alınması, yapısal durumun eski dayanışmacı tipolojiden güçlü bir çoğulcu ortama nasıl gechildiğini ve bu süreçte büyük güçlerin etkisi ve doğal kaynaklar üzerindeki rekabet gibi hangi faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Aynı zamanda bu süreç, bölge özelinde devletler arası ilişkiler ile alakalı egemenlik ve sınırlar, kurumların daha güçlü bir kavramsallaştırılmasının oluşmasına da yardımcı olmuştur.

İngiliz Okulu'nun teorik argümanları uluslararası toplumların çoğulcu veya dayanışmacı kurumsal karakterlerine odaklanarak farklı uluslararası toplumların şu anda veya geçmişte nasıl göründüklerine dair ayrıntılı açıklamalar sunmaya yardımcı olur. Bu çalışma, Orta Asya bölgesi için mevcut literatürdeki böylesi bir eksikliğin kapatılması adına uluslararası ilişkiler araştırmacılarına yol göstermektedir.

SONUÇ

Öncelikle bu makale, neden-sonuç ilişkisine dayalı bir çalışma değildir. Orta Asya'daki olaylar için nedensel kalıpları keşfetmeye çalışmak ve pozitivizm etkisinde öngörülerde bulunmakla da ilgilenmemiştir. Ayrıca, Orta Asya'nın geleceğine dair ahlaki ve muhtemel değişim önerileri sunan normatif bir çalışma da olmamıştır. Araştırma yalnızca, Orta Asya devletleri arasındaki ilişkileri yönetilebilir bir düzeyde tutan sosyal mekanizmaların işleyişine dair yorumlayıcı bir anlatım sunmuştur. Bu bağlamda, araştırma hazırlanırken İngiliz Okulu yaklaşımının benimsenmiş olması normatif bir teorinin tatbikinden ziyade bir *normlar teorisinin* teşkilini sağlamıştır.

Elde edilen bulgular ışığında bu makale Orta Asya'ya ilişkin anlayışımızı dört temel açıdan pekiştirmiş ve iyileştirmiştir:

Birincisi, makale Orta Asya devletleri arasında zayıf bir şekilde kurulmuş olsa bile birbirleri ile olan ilişkilerinde rehberlik ve düzen sağlayan belirli davranışsal kalıplar olduğunu göstermiştir. Bu davranış normları zaman zaman ihlal edilse bile, bu durum onların değerine ve varlığına zarar vermemektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın anlamlı hale gelmesini sağlayan ilk öge, söz konusu söylemsel ve normatif yapıların varlığını görünür ve belirgin hale getirmek olmuştur.

İkinci olarak, çalışma aynı anda hem bölgenin sosyo-normatif bir okumasını sağlayarak bölgesel alan çalışmaları literatürünü zenginleştirmiş hem de İngiliz Okulu'nun uygulanma noktasında eksik kaldığı bir bölge olarak Sovyetler Birliği sonrası dönemde ortaya çıkan Orta Asya uluslararası toplumunu merkeze alarak teorinin genişlemesini mümkün kılmıştır.

Üçüncüsü, normlara ve kurumlara odaklanan bu araştırma, bölgeyle tarihsel ve kültürel bağları bulunan Türkiye ve Türk akademisyenler için Orta Asya devletleri arasındaki ilişkilerin yakın gelecekte nasıl olabileceğini ve bunların hangi temellere dayandırılacağını anlamak için yeni bir şablon sunmaktadır.

Dördüncü ve son olarak bu çalışmada; egemenlik, uluslararası hukuk ve diplomasi gibi kavramların Batı'nın tekelinde olmadığı ve aslında yoruma ve yeniden tanımlamaya ne kadar müsait olduklarının Orta Asya bağlamında ortaya koyulması bu çalışmayı anlamlı kılan en önemli sonuçlar arasında sayılabilir.

Çalışmada salt analitik bir analizden kaçınılmış, hem yapısal hem de yorumlayıcı anlatılara odaklanılmıştır. Böylece Orta Asya'daki uluslararası ilişkilerin çok yönlü, daha kapsamlı ve karmaşık bir okuması; zamanla gelişen ve değişen, içinde buldukları bölgesel uluslararası toplumun istikrarını bozmadan yöneten ülkeler bağlamında bölgede etkin olan normlar, kurallar ve kurumlarla tutarlı bir şekilde tanımlayabilmenin yolu gösterilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden süreçte ortaya çıkan, halen değişim içinde ve nihai halini almamış olan Orta Asya uluslararası toplumunu, bölge üzerinde çıkarları olduğunu düşünen büyük güçlerin müdahaleci politikalarının varlığı nedeniyle küresel analiz düzeyinden ayırt etmek zor olsa da bu çalışma, Orta Asya açısından tamamen yeni bir teorik bakış açısı sağlayarak bölge literatürüne mütevazı ancak yenilikçi bir katkı sağlamıştır. Bu makaleyle birlikte İngiliz Okulu'nun uluslararası ilişkiler perspektifi Orta Asya bölgesi ile ilintilendirilmiştir. Bu açıdan bölgeyle ilgili yeni soruların ve araştırma problemlerinin, Orta Asya üzerine çalışan araştırmacılar ve akademisyenler için yeni gündemlere öncülük edebileceğini söylemek mümkündür.

Son olarak bu makale, araştırma yaparken Uluslararası İlişkiler disiplininin hakim teorilerinden kaçınmak için yerel politika yapıcıları arasındaki ilişkilerin rolünün, normların ve kurumların nasıl algılandığının ve uygulandığının anlaşılmasının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. İngiliz Okulu perspektifinin bölgeye uygulanmasıyla ortaya çıkacak

---

muhtemel girişimlerin, Orta Asya'yı büyük güçlerin politikalarında sadece bir *satranç tahtası* olarak görenler karşısında, başat etken olarak bölge içi dinamiklerin uluslararası ilişkileri belirlediği bir arena olarak değerlendirilenlerin sayısını arttıracakı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2004). "How Ideas Spread." *International Organization*, vol. 58, no. 1, ss. 239-275.
- Akçalı, P. (2003). "Nation-State Building in Central Asia: A lost Case?" *Perspectives on Global Development and Technology*, vol. 2, no. 3-4, ss. 409-429.
- Allison, R. (2008). "Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia." *Central Asian Survey*, vol. 27, no. 2, ss. 185-202.
- Ambrosio, T. (2008). "Catching the 'Shanghai Spirit': How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia." *Europe-Asia Studies*, vol. 60, no. 8, ss. 1321-1344.
- Ayoob, M. (1999). "From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order." *Australian Journal of International Affairs*, vol. 53, no. 3, ss. 247-260.
- Ba, A. D. (2014). "Outside-in and Inside-out: Political Ideology, the English School and East Asia." *Contesting International Society in East Asia*, ed. Barry Buzan and Yongjin Zhang, Cambridge University Press.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Palgrave Macmillan.
- Buzan, B. (2004). *From International to World Society?: English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press.
- Buzan, B. ve Gonzalez-Pelaez, A. (2009). *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*, Palgrave Macmillan.
- Buzan, B. ve Waeber, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press.
- Buzan, B. ve Zhang, Y. (2014a). "Conclusions: The Contest over East Asian International Society." *Contesting International Society in East Asia*, ed. Barry Buzan ve Yongjin Zhang, Cambridge University Press.
- Buzan, B. ve Zhang, Y. (2014b). *Contesting International Society in East Asia*, Cambridge University Press.
- Collins, K. (2009). "Economic and Security Regionalism among Patrimonial Authoritarian Regimes: The Case of Central Asia." *Europe-Asia Studies*, vol. 61, no. 2, ss. 249-281.
- Cooley, A. (2012). *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, Oxford University Press.
- Costa-Buranelli, F. (2014). "The English School and Regional International Societies: Theoretical and Methodological Reflections." *Regions in International Society - The English School at the Sub-Global Level*, ed. Aleš Karmazin, Masaryk University Press.
- Cummings, S. N. (2002). "Introduction: Power and Change in Central Asia." *Power and Change in Central Asia*, ed. Sally N. Cummings, Routledge.
- Cummings, S. N. (2012). *Understanding Central Asia: Politics and Contested Transformations*, Routledge.
- Dagiev, D. (2013). *Regime Transition in Central Asia: Stateness, Nationalism and Political Change in Tajikistan and Uzbekistan*, Routledge.
- Gleason, G. (2001). "Foreign Policy and Domestic Reform in Central Asia." *Central Asian Survey*, vol. 20, no. 2, ss. 167-182.
- Helmke, G. ve Levitsky, S. (2004). "Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda." *Perspectives on Politics*, vol. 2, no. 4, ss. 725-740.

- Hurrell, A. (1995). "Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics." *Review of International Studies*, vol. 21, no. 4, ss. 331-358.
- Jackson, N. J. (2010). "The Role of External Factors in Advancing Non-liberal Democratic Forms of Political Rule: A Case Study of Russia's Influence on Central Asian Regimes." *Contemporary Politics*, vol. 16, no. 1, ss. 101-118.
- Kavalski, E. (2012). *Central Asia and the Rise of Normative Powers: Contextualizing the Security Governance of the European Union, China, and India*, Bloomsbury Publishing.
- Kavalski, E. (2007). "Whom to Follow? Central Asia between the EU and China." *China Report*, vol. 43, no. 1, ss. 43-55.
- Kavalski, E. (2010). *Stable Outside, Fragile Inside?: Post-Soviet Statehood in Central Asia*, Ashgate.
- Lake, D. A. ve Morgan, P. M. (1997). *Regional Orders: Building Security in a New World*, Penn State University Press.
- Lanteigne, M. (2006). "'In Medias Res': The Development of the Shanghai Co-operation Organization as a Security Community." *Pacific Affairs*, ss. 605-622.
- Laruelle, M. ve Peyrouse, S. (2013). *Globalizing Central Asia: Geopolitics and the Challenges of Economic Development*, ME Sharpe.
- Libman, A. ve Vinokurov, E. (2011). "Is It Really Different? Patterns of Regionalisation in Post-Soviet Central Asia." *Post-Communist Economies*, vol. 23, no. 4, ss. 469-492.
- Megoran, N. ve Sharapova, S. S. (2013). *Central Asia in International Relations: The Legacies of Halford Mackinder*, Hurst.
- Merke, F. (2011). *The Primary Institutions of the Latin American Regional Interstate Society*, LSE Press.
- Navari, C. (2009). *Theorising International Society*, Palgrave Macmillan.
- Olcott, M. B. (2005). *Central Asia's Second Chance*, Carnegie Endowment for International Peace.
- Olcott, M. B. (2011). "Rivalry and Competition in Central Asia." *Central Asia and the Caucasus: At the Crossroad of Eurasia in the 21st Century*, ed. William Hermann ve Johannes F. Linn, Sage Publications.
- Pomfret, R. (2009). "Regional Integration in Central Asia." *Economic Change and Restructuring*, vol. 42, no. 1, ss. 47-68.
- Razo, A. (2008). *Dictatorships: Their Governance and Social Consequences*, Princeton University Press.
- Spechler, M. C. (2002). "Regional Cooperation in Central Asia." *Problems of Post-Communism*, vol. 49, no. 6, ss. 42-47.
- Stivachtis, Y. (2008). "Civilization and International Society: The Case of European Union Expansion." *Contemporary Politics*, vol. 14, no. 1, ss. 71-89.
- Stivachtis, Y. (2010)., "Civilizing the Post-Soviet/Socialist Space: An English School Approach to State Socialization in Europe: The Cases of NATO and the Council of Europe." *Perspectives*, vol. 18, no. 2, ss. 5-32.
- Stivachtis, Y. (2014). "The Regional Dimension of International Society." *Guide to the English School in International Studies*, ed. Cornelia Navari ve Daniel Green, Wiley.
- Wight, M. (1977). *Systems of States*, Leicester University Press.
- Zakhirova, L. (2012). "Is There a Central Asia? State Visits and an Empirical Delineation of the Region Boundaries." *The Review of Regional Studies*, vol. 42, no. 1, ss. 25-50.

EXTENDED ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Union, Central Asia emerged as an international sub-system in Eurasia. Most of the studies on Central Asia consider the region only as a sharing area in the political and economic struggle between the great powers. This situation causes the internal political dynamics of the region to be generally ignored. This study argues that the analysis of Central Asia from the perspective of the English School will reveal much more than the reality believed to exist in the region. Because today, Central Asia; It is generally accepted that it represents a regional international community in which global and local collaborations become evident through institutions that reflect the unique dynamics of the region. While this research proposes a more particular and actor-based reading to examine international politics in Central Asia in the context of the English School, it also aims to broaden the scope of this approach by highlighting a comparative agenda on international society at the regional level, on the sample.

This article emphasizes how important it is to understand the role of relations among local policy makers, how norms and institutions are perceived and applied, in order to avoid the dominant theories of the discipline of International Relations while conducting research. It is hoped that the possible initiatives that will emerge with the application of the English School perspective to the region will increase the number of those who consider Central Asia as an arena in which intra-regional dynamics determine international relations as the dominant factor, against those who see Central Asia as only a chessboard in the policies of the great powers.

YAYIN İLKELERİ

Hakkari Review aşağıda belirtilen yayın ilkeleri çerçevesinde faaliyet yürütür.

1. Hakkari Review, yayın süreçlerinin her aşamasında BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin sağlanmasına yönelik amacı gözetir.
2. Hakkari Review'e gönderilen her çalışma öncelikle Editörler Kurulu tarafından ön incelemeye tabi tutulur. Ön inceleme kapsamında çalışma, dergi yazım kurallarına uygunluk gibi şekil şartları yanı sıra dergi kapsamına uygunluk, ilgili bilim alanına özgün katkı, ilan edilmiş etik ilkelere uygunluk gibi içerik şartları açısından değerlendirilir.
3. Ön inceleme sonucunda reddedilen çalışma gerekçesi ile birlikte, çalışmanın sisteme yüklenmesini takip eden on beş gün içerisinde sorumlu yazara iade edilir.
4. Ön inceleme sonucunda hakem incelemesine gönderilmesine karar verilen çalışmalar konu ve ilgili bilim alanına uygun ve en az birisi kurum dışından olmak üzere iki hakeme gönderilir.
5. Hakem değerlendirme süreci hakem ve editörler için ilan edilen Etik ilkeler çerçevesinde yürütülür.
6. Hakemlere değerlendirmeleri için bir ay süre tanınır. İhtiyaç duymaları halinde ek süre verilebilir.
7. Süre sonunda dönüş yapmayan veya incelemeyi kabul etmeyen hakem(ler) yerine yeni hakem(ler) belirlenir.
8. Hakem değerlendirmeleri sonucu iki hakemin de aynı yönlü görüş bildirmeleri durumunda karar, hakem raporları ile birlikte yazara iletilir.
9. Hakem değerlendirmeleri sonucunda iki farklı görüş olması durumunda üçüncü bir hakem daha görevlendirilir. Nihai karar üçüncü hakem raporu doğrultusunda verilir. Her ne sebeple olursa olsun görevlendirilen yeni hakem(ler) de yukarıda belirtilen sürelerle tabidirler.
10. Hakem değerlendirmeleri sonucunda yayınlanması kabul edilmeyen çalışmalar sorumlu yazara, gerekçesi ile birlikte iade edilir.
11. Hakem değerlendirmesi sonucunda yayınlanması kabul edilen çalışmalar, düzenlenmiş hali ile sisteme yüklenir. Düzenlenen versiyonun son etik intihal oranı %20 üzerinde çıkması durumunda çalışma editör kurulu tarafından reddedilir.
12. Kabul edilen çalışmalar "Son Kabul Şablonu" doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapmak üzere sorumlu yazara iletilir.
13. Bütün süreçleri tamamlanmış çalışmalar yayın sırasına alınır ve takip eden ilk sayıda yayınlanır.

ETİK KURALLAR

Hakkari Review’de uygulanan yayın süreçleri, tüm ilgilileri kapsar şekilde, aşağıda belirtilen Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehber doğrultusunda hazırlanan etik kurallar çerçevesinde yürütülmektedir.

Yazar(lar)ın Etik Sorumlulukları:

1. Yazar(lar)ın gönderdikleri çalışmaların özgün nitelikte olması ve daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekmektedir.
2. Yazar(lar)ın çalışmalarında aşağıda belirtilen bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemlerden kaçınmaları gerekmektedir.
  - a. *İntihal*: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak.
  - b. *Sahtecilik*: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek.
  - c. *Çarpıtma*: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek.
  - d. *Mükerrer yayım*: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak.
  - e. *Dilimleme*: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak.
  - f. *Haksız yazarlık*: Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek.
  - g. *Duplikasyon*: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak. (Yayın içeriğinin birden fazla uzmanlık alanını ilgilendirdiği veya yayının farklı bir dilde yayımlanmasında yarar görüldüğü durumlarda her iki yayın kuruluşundan onay almak koşuluyla yayım tekrarı kabul edilebilir.)
  - h. *Diğer etik ihlali türleri*: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak.

3. Etik kurallar çerçevesinde; Hakkari Review’de değerlendirilmeye alınabilmesi için aşağıda belirtilen çalışmalar için Etik Kurul İzni alınması gerekmektedir.
  - a. Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
  - b. İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
  - c. İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
  - d. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
  - e. Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar
4. Bu çerçevede Hakkari Review’de değerlendirmeye alınacak çalışmalarda, gerektiğinde belgelendirilmek üzere;
  - a. Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,
  - b. Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
  - c. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

Hakem(ler)in Etik Sorumlulukları:

1. Hakem(ler) sadece uzmanlık alanı ile ilgili çalışmalarını değerlendirmeyi kabul etmelidir.
2. Değerlendirmelerini objektif ve açık bir biçimde yapmalı, kendi kişisel çıkarları/görüşleri doğrultusunda hareket etmemelidir.
3. Değerlendirme sürecinde çıkar çatışması ile karşı karşıya olduğunu düşünürse, çalışmayı incelemeyi reddederek editörü bilgilendirmelidir.
4. Değerlendirme sürecini gizlilik ilkesi çerçevesinde yürütmeli, kendisine ulaştırılan çalışmanın kişiye özel olduğunu göz önünde bulundurup üçüncü şahıslarla paylaşılmamalıdır.
5. Hakem olarak atandığı çalışmadan kendi çalışmalarını için bilgi aktarımı yapmamalı, herhangi bir akademik/kişisel çıkar gözetmemelidir.
6. Değerlendirmesini yapıcı bir dille yapmalı, hakaret içeren aşağılayıcı kişisel yorumlardan kaçınmalıdır.
7. Ret kararı verecekleri çalışmalar için açık ve ayrıntılı gerekçeler bildirmelidir.
8. Değerlendirmeyi kabul ettiği çalışmayı zamanında ve yukarıda belirtilen etik sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirmelidir.

Editör(ler)in Etik Sorumlulukları:

1. Çalışmaları ön inceleme sonucu kabul edip hakemlere göndermek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahip olan editörler bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanması yanı sıra;
  - a. Çalışmanın özgün ve alanına katkı sağlaması, derginin yayın politikası, yazım kuralları ve düzeyi gibi ölçütlerden hareket etmesi, çalışma ile ilgili çıkar çatışması içinde olmaması zorunludur.
2. Hakem atanmasına karar verilen çalışmalara ait olduğu bilim alanına ve konusuna uygun hakem belirlemelidir. Bunu yaparken;
  - a. Yazar(lar) ve hakemler arasında çıkar çatışması olup olmadığını gözetmek,
  - b. İki taraflı kör hakemlik gereği yazar ve hakem bilgilerini karşılıklı olarak gizli tutmak,
  - c. Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri konusunda teşvik etmek,
  - d. Nezaketsiz ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellemek,

-
- e. Hakemleri, sonraki değerlendirme süreçlerinde görev verip vermeme kararlarını belirlemek üzere; değerlendirmelerini süresi içinde yapma, raporlarındaki özen ve hakem(ler) için belirlenmiş etik ilkelere uyup uymama gibi ölçütler açısından değerlendirmek,
  - f. Değerlendirme sürecinde hakemlerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve kuralları sağlamak zorundadırlar.
3. Bunun yanı sıra editör(ler) görevlerini yaparken;
    - a. Buldukları konumu kendi bireysel ve akademik çıkarları doğrultusunda kullanmamalıdır.
    - b. Yazar(lar) ve hakem(ler) arasında ayrımcılık yapmadan ilişkilerini şeffaf ve objektif bir biçimde sürdürmelidir.
    - c. Ret verecekleri aday makaleler için açık ve ayrıntılı gerekçeler bildirmelidir.
    - d. Bilimsel araştırma, yayın ve hakem etiklerini de göz önünde bulundurmalıdır.

YAZIM KURALLARI

1. Çalışmanın sayfa yapısı üst, alt, sağ ve soldan 2.5 cm olmalıdır.
2. Çalışma metni, Başlıklar da dâhil olmak üzere, Times New Roman, 12 punto ve tek satır aralığında, dipnotlar ise Times New Roman 10 punto ve tek satır aralığında yazılmalıdır.
3. Paragrafın girintisi 1.25 cm olmalıdır. Metin içinde paragraflar arası boşluk önce ve sonra 0nk şeklinde olmalıdır.
4. Çalışmanın Başlığı ve Diğer Dillerdeki Başlığı, Özet ve Abstract hariç tüm başlıklar (Ana ve alt başlıklar dâhil), metin ve dipnotlar iki yana yaslı şekilde yazılmalıdır.
5. Her çalışma için bir Kapak sayfası hazırlanmalı ve "**Çalışma Adı Kapak**" şeklinde isimlendirilerek ayrı bir dosya olarak sisteme yüklenmelidir.
6. Kapak sayfasında sırasıyla; Çalışmanın yazıldığı dildeki Başlığı, Diğer dillerdeki Başlığı, Yazar/Yazarların İsimleri, (kurumları, mail adresleri ve ORCID bilgilerini içerecek şekilde) ortalanmış bir şekilde yer almalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde Sorumlu Yazar açıkça belirtilmelidir.
7. Çalışma metni ayrı bir dosya olarak hazırlanmalı ve "**Çalışma Adı Metin**" şeklinde isimlendirilerek ayrı bir dosya şeklinde sisteme yüklenmelidir. Çalışma metninde yazar/yazarların isimlerine yer verilmemeli, ayrıca yazar/yazarların kimliklerini çağrıştıracak ifadeler (kendine referans, teşekkür gibi) makalenin yayına kabul edilmesi durumunda sonradan eklenmek üzere metinden çıkarılmalıdır.
8. Kapak ve Metin dosyası yanı sıra **Telif Hakkı Devir Formu** ve Etik Kurul izni gerektiren çalışmalarda Etik Kurul Kararının da sisteme yüklenmesi gereklidir.
9. Çalışmanın Başlığı bütün harfleri büyük, koyu ve ortalanmış bir şekilde yazılmalıdır.
10. Başlıktan sonra çalışmanın yazıldığı dilde Özet yer almalıdır. Türkçe yazılmış makalelerde Özet Türkçe, diğer dillerde yazılmış makalelerde ise Özet makalenin yazıldığı dilde olmalıdır.
11. Özet Times New Roman 10 punto yazı karakterinde tek satır aralığında ve İtalik şekilde yazılmalıdır. Makalenin Özeti 150-500 kelime arasında olmalıdır.
12. Özet'in ardından en fazla 5 kelimedenden oluşan Anahtar Sözcükler yer almalıdır.
13. Makalenin diğer dillerdeki başlığı (çalışma Türkçe ise İngilizce, diğer dillerde ise Türkçe), Abstract ve Keywords de Times New Roman 10 punto yazı karakterinde tek satır aralığında ve italik şekilde yazılmalıdır. Abstract 150-500 kelime arasında olmalıdır.
14. Çalışmanın Ana Başlıkları koyu, tamamı büyük harflerle Paragraf girintisi 1.25 cm olacak şekilde; alt başlıklar ise sadece ilk harfleri büyük, Paragraf girintisi 1.25 cm olacak şekilde yazılmalıdır. Birinci düzey alt başlık koyu, ikinci düzey alt başlık koyu italik, üçüncü düzey alt başlık ise italik şekilde yazılmalıdır. Alt başlıklara numara verilmemelidir.
15. Giriş bölümü yeni bir sayfadan başlamalı, sonraki Ana Başlıklar ve alt başlıklar sayfa atlanmaksızın devam etmelidir.
16. Ana Başlıklardan önce 12nk, diğer düzeylerdeki başlıklar ile Tablo ve Şekil adlarında ise önce 6nk şeklinde olmalıdır.
17. Sonuç ve Kaynakça bölümleri yeni bir sayfadan başlamalıdır.
18. Her çalışmanın sonunda yeni bir sayfadan başlayacak şekilde ve 750-1000 kelime arasında Extended Abstract (Genişletilmiş Özet) yer almalıdır. Genişletilmiş özet Türkçe yazılmış çalışmalarda İngilizce, diğer dillerde (Arapça, İngilizce, Almanca vb.) yazılmış çalışmalarda ise Türkçe yazılmalıdır. Genişletilmiş özette çalışmada kullanılan yöntem, bulgular ve sonuçlara yer verilmeli, ihtiyaç duyulması halinde başlıklar kullanılmalıdır.
19. Makaleler, 10000 sözcüğü geçmemelidir.
20. Türkçe makalelerde Türk Dil Kurumu'nun sözlükleri ve yazım kılavuzu dikkate

alınmalı ve mümkün olduğunca Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

21. Alana özgü yabancı dildeki kavramın/terimin Türkçe karşılığı kullanılırken ilgili kavramın/terimin ilk kullanıldığı yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.
22. Metin içi atıflarda esas olarak APA 7 sistemi tercih edilmekle birlikte yazar/yazarlar metinlerinde bütünlüklü bir standart takip etmeleri kaydıyla MLA ve ISNAD atıf sistemlerinden herhangi birisini de kullanılabirler.
23. APA 7 sisteminde metin içi atıflarda aşağıdaki kurallara dikkat edilmesi gerekmektedir.